

Fra Psalmistens Værksted.

En Studie over Thomas Kingos Passionssalmer.

Af Arne Møller.

I. INDLEDNING

Habent sua fata libelli.

I sin lille Bog om Kingo skriver Chr. Ludwigs, idet han omtaler min dengang nylig udkomne Bog om Hallgrímur Pjeturssons Passionssalmer og dens Paavisning af, at Martin Mollers *Soliloquia de passione Jesu Christi* har været Kilde dertil: »Denne »Enetale« blev oversat paa dansk 1647 og har utvivlsomt været kendt af Kingo og har paavirket ham.» Senere føjer han til: »Der er dog ingen grund til at tale om efterligning, fordi der lader sig paavise ligheder mellem Kingos værk og Martin Mollers »Enetale« og Johan Rists passionsviser. Kingo har kendt dem, det er der ingen grund til at tvivle om. Derimod har han næppe brugt dem ligefrem, men har kun anvendt et vist fællesstof og en vis fællesstil, som vil kunne findes overalt i tidens opbyggelige anvendelse af lidelseshistorien.«¹

Disse vage og uklare Udtryk, som jeg senere skal komme tilbage til (S. 374 f.), gav mig dengang Anledning til et fornyet Gennemsyn af den danske *Soliloquia*, der bekræftede for mig, hvad jeg paa Forhaand havde tænkt, at der her ikke var Tale om nogen Paavirkning paa Kingo.

Samtidig tog jeg mig imidlertid for at se efter, om der

¹) I Serien Mennesker: Chr. Ludwigs, Thomas Kingo, Kbh. 1924, S. 69 f.

muligvis skulde være nogen Afhængighed for Kingos Passionssalmer af Johann Gerhards *Harmonia*, som jeg netop havde gennemgaaet i Anledning af Hallgrímur Pjeturssons Passionssalmer. Jeg fandt straks ganske afgjort Afhængighed for den Salme, jeg var slaaet ned paa, Salmen »Om Pottemagerens Ager«. Og jeg sendte en lille Afhandling om dette Spørgsmaal til *Edda*.

Et Aarstid efter fik jeg — efter gentagne Forespørgsler — den Besked fra Redaktionen, at mit Manuskript desværre ikke var til at finde. Jeg tog mig Meddelelsen til Efterretning og opgav at rekonstruere Afhandlingen ud fra den Formening, at Verden stod endda. Og jeg tænkte i alle disse Aar ikke videre paa den Sag, indtil en Undersøgelse af Professor Aage Bentzen i Teol. Tidsskr. 5. R. III af Kingos Bodssalmer gav mig Blod paa Tanden og fik mig til at tage Sagen op igen og føre Undersøgelsen igen for alle Passionssalmerne som et lille Bidrag i Anledning af Trehundredaaret for Kingos Fødsel.

Resultatet af mine Undersøgelser foreligger her.

Inden jeg fremlægger dette, skal jeg gøre nogle Forhaandsbemærkninger om Sandsynligheden a priori for at paavise Afhængighed af *Harmonia* for Kingos Passionssalmer.

I en populær lille Samling af Hallgrímur Pjeturssons Digte¹ findes trykt *Æfisaga Hallgríms Pjeturssonar samantekin af síra Vigfúsi Jónssyni í Hitardal*, hvoraf jeg har citeret en længere Passus i *Edda*, 1923 S. 224 f. Heraf skal jeg her citere følgende:

»Síra Hallgrímur hefur fyrst saman skrifað Commentarium yfir passionem, útleisið úr Harmonia evangelica þeirra Martini Chemnitii Polycarpi Lyseri og Joh. Gerhardi, hverja hann hefur haft og brúkað; hún var og þá algengin, þar hún var fyrir annum 1745 sjö sinnum útgengin og þrykkt, og þenna sinn commentarium hefur

¹) Nokkur ljóðmæli eptir H. P. Rvk. 1885. (Jfr. Lbs. 89, 8vo.)

hann brúkað í sínum fóstuprjedikunum, útdregið síðan af honum kjarnann, sem hann setti í ljóðmæli eður sálma.»

Dette er — lige til min Bog — det eneste kendte Forsøg paa at give en Forklaring af de berømte islandske Passionssalmers litterære Tilblivelse. Man kunde ogsaa kalde det for den »lærde« Tids Hypotese. Og den gaar altsaa ud paa, at Digteren først har »sammenskrevet en Kommentar over Lidelseshistorien, som han har udlæst« af det store latinske Værk, »hvilket han har haft og brugt«. Denne sin Kommentar har han brugt i sine Fastepredikener. Og af den har han siden »uddraget Kærnen« i sine Salmer.

Nu er det en Sag for sig, hvor plausibel denne Hypotese er med Hensyn til de islandske Passionssalmer over for den af mig paaviste Hovedkilde hertil: Mollers *Soliloquia*. Herom handler netop min Afhdl. i *Edda* 1923.

Da det er af Interesse for nærværende Parallelundersøgelse af de danske Passionssalmer, skal jeg her anføre det Hovedresultat, jeg dengang naaede til: »Givet er det nu, at den Teori ikke kan fastholdes, at Passionssalmerne som Helhed er blevet til derved, at Hallgrímur har excerperet *Harm. evg.* og uddraget »Kærnen« deraf i sine Salmer. Hverken direkte eller indirekte kan der være et saadant Forhold til *Harm. evg.* for Passionssalmerne som Helhed. Dette fremgaar af min Gennemgang ovenfor; ogsaa af det afgørende Forhold til *Eintal*¹.

Men jeg vilde være tilbøjelig til at antage Muligheden af et indirekte Afhængighedsforhold til *Harm. evg.* — altsaa gennem Mellemlid — for mindre Dele af Passionssalmerne, specielt for Pss. 12, 17 og 20—28

En Sammenligning med *Harm. evg.* gør det muligt med Bestemthed at henlægge en hel Del mere af Passionssalmernes Billedsprog og Tankegang som — til Dels — meget gammel kirkelig Tradition.

¹) Den islandske Oversættelse af *Soliloquia*.

Undersøgelsen har da bekræftet for mig, hvad jeg har udtalt (i min Bog om H. P.'s Passionssalmer, S. 184): »Det almindelige Resultat af en Undersøgelse af hele denne Passionslitteratur bliver, at det staar klarere, hvor meget Fællesstof i Betragtninger, Billeder og Anvendelser — til Dels meget gammelt — der opereres med. Og heraf har Hallgrímur sikkert sin Del i mange Tilfælde, hvor det ikke er muligt bestemt at nævne Kilden.« Men den har ogsaa givet mig en videre Bekræftelse paa, hvad jeg i det følgende skriver: »Men hvor der er fælles Lighed, har det ogsaa gennemgaaende vist sig, at Passionssalmerne har mest formel Overensstemmelse med *Eintals* Udtryk. Saaledes har denne Undersøgelse negativt givet en Støtte for den Thesis, at *Eintal* er en Hovedkilde for Passionssalmerne.«¹ —

En anden Sag er det, naar Talen er om de *danske* Passionssalmers litterære Tilblivelse, naar Talen altsaa bliver om en helt anden Mand, der lever under helt andre Samfunds- og Standskaar og digter en lille Menneskealder senere. Og først og fremmest om en »lærd« Mand. Da kunde der vel paa Forhaand være Grund til at lytte til den »lærde« Tids Hypotese og Grund til at gøre et Forsøg paa at undersøge, om den Forklaring, den nærmeste Eftertid fandt var den rimeligste at give paa en Passionsdigters Arbejdsmaade, ogsaa kan holde.

At denne Hypotese ikke er helt grebet ud af Luften, kan ses af den Betydning, Johann Gerhards Værk har haft for den Tids Prædikener.

Dette har jeg været inde paa i min Bog om Jón Vídalín². Jeg skal citere et Par Udtryk om de Resultater, jeg dér er naaet til.

»V. har altsaa skrevet denne sin første Prædikensamling [over Jesu syv Ord] ved Hjælp af *Harm*. Det er vist det

¹) Edda 1923, S. 253 ff. Jeg kan her tilføje, at mine Undersøgelser af Kingos Passionssalmer nærmest har bestyrket mig i ovenstaaende.

²) Jón Vídalín og hans Postil, Odense, 1929.

bedste Udtryk for hans Taknemlighedsgæld til dette Værk, der strækker sig lige derfra, at han har laant eksegetiske Oplysninger og ofte Rækker af Citater fra Skriften, til at han har tilegnet sig opbyggelige Tankegange, ja endog Allegorier og retoriske Taleblomster — ofte Ord til andet — derfra.«¹

Om en Prædiken i en anden Samling Fastepredikener af V. hedder det: »V. har skrevet sin Prædiken, ikke nær saa meget over Lidelseshistoriens Tekst, som over Gerhards Fortolkning dertil.«²

Den sidste af disse Fastepredikener er skrevet af V.'s Eftermand som Biskop, Steinn Jónsson. »Det viser sig, at de almindeligere af V.'s Passionspredikener ikke er væsentlig forskellige i Karakter fra denne. Den er blot noget mindre direkte holdt og noget mere pedantisk eksegetiserende. En Gennemlæsning af denne Prædiken bekræfter altsaa, hvor lidt ejendommelig baade af Stil og Indhold det meste af V.'s Passionsprediken er. Det er gennemgaaende blot Tidens Præg, det bærer hele Forholdet tjener ypperligt til at oplyse, hvordan man dengang saa paa en Benyttelse af et andet Skrift, der kunde være saa udstrakt, at det for os ophæver Forfatterejendommeligheden.«³

Ogsaa for Udarbejdelsen af V.'s berømte *Postil* har *Harm.* været et Hovedhjælpemiddel. Men Udtrykket trænger rigtignok i høj Grad til nærmere at præciseres. Thi mens man i Passionspredikenerne ofte kan følge *Harm.* gennem hele Prædikenen, og Benyttelsen gennemgaaende er saa ufri, at man som Helhed ikke kan tale om nogen selvstændig Forfatterindividualitet, er man med Postillen kommet fra det uselvstændige Begynderarbejde til den selvstændige Forfatter. »En tilsvarende ufri Benyttelse af *Harm.* er der kun Tale om i nogle faa af Postillens Præ-

¹) Anf. Værk, S. 213.

²) Anf. Værk, S. 214.

³) Anf. Værk, S. 227.

dikener. — — — — — Ellers finder man kun ligefrem Benyttelse for mindre Afsnit, navnlig i Begyndelsen af en Prdk. for at komme i Gang eller i Slutningen, naar V. har været ved at blive træt, saaledes som der ovenfor kan findes Eksempler nok paa. Og for mange Prædikener har jeg ikke fundet nogen væsentlig Benyttelse i det hele taget.

En hel Del af disse Laan vilde kunne kaldes »Noter« fra det lærde Værk, som blot ikke er citerede som Noter.«¹

Bisperne Jón Vídalín og Steinn Jónsson lever samtidig med og lige efter Kingo. Det kunde da ligge nær at formode, at *Harm.* har haft en lignende Betydning for Bispen i Odense som for de lidt senere Bisper over Island. At han m. a. O. ogsaa har ønsket at habilitere sig som lærd Mand ved at benytte *Harm.* ved sine Passionssalmer.

Man behøver imidlertid ikke at nøjes med Formodninger. I min Bog om Vídalín² har jeg citeret en Passus fra Kingos Ligprædiken over Jacob Birkerod³. »Her kommer en Lyst, Lysten bliver til Tanke, Tanke en Begierlighed, Begierlighed et Forsæt, Forsæt til Gierning, Gierning til Vane, Vane til Fremturenhed, Fremturenhed til Forhærdelse, og Forhærdelse endes i Fordømmelse.« Det maa være den samme Latin fra *Harm.*, der klinger igen her hos Kingo, som i en af Vídalíns Passionsprædikener, nemlig »resistamus peccatorum principiis, ne cogitatio prava delectationem, delectatio consensum, consensus opus gignat, opus consuetudinem, consuetudo necessitatem, necessitas pertinaciam, pertinacia desperationem, desperationis damnationem pariat.«

Og der vilde sikkert, hvis vi havde haft Kingos Fasteprædikener, vise sig det samme Forhold som ved Vídalíns Fasteprædikener⁴, nemlig at de var særlig afhængige af *Harm.* Det var jo Bispens Forpligtelse at prædike i

¹) Anf. Værk, S. 292.

²) S. 204, Anm. 2.

³) Jacobs Himmel-Stige, Kbh. 1688, S. 192

⁴) Anf. Værk, S. 347.

Stiftets Hovedkirke de tre store Højtider samt hver Onsdag i Fasten. Og Kingo har selvfølgelig udarbejdet sine Prædikener med al mulig Lærdom, hvorom jo hans Ligprædiken vidner. Og dertil har sikkert for Fasteprædikenerne hørt, at han har øst af den Guldgrube, som *Harm.* netop dér var for hin Tid.

En anden Sag er det, *hvordan* Kingo har benyttet *Harm.* som Hjælpemiddel. Herom kan der intet bestemt siges; men man kunde vel have Lov til at slutte noget derom ud fra den Maade, jeg i det følgende skal vise, han har benyttet *Harm.* paa i sine Salmer.

I øvrigt har jeg i min Bog om Vídalín¹ givet nogle Bidrag til en Sammenligning mellem ham og Kingo som Prædikanter ud fra det eneste Materiale, der foreligger: Hans Ligprædiken.

Endnu skal jeg nævne, at den med Kingo samtidige Rektor i Odense Elias Naur samme Aar, som *Vinterparten* udkommer, udgiver en Passionsdigtning², som der senere vil være Grund til at vende tilbage til og sammenligne med Kingos.

Dette forunderlige Digterværk er i »V Acter«, og det er forsynet med talrige Henvisninger til latinske Autores; bl. a. henvises der i Anledning af »Oliebjerget« ogsaa til »Joh. Gerh. Harm. Evang.«. Jeg mener, at man, naar man skal i Gang med en Undersøgelse af Kingos Passions-salmer, har Lov til at se et Fingerpeg baade i den latinske Lærdom i Almindelighed og i den nævnte specielle Henvi-sning, som smykker denne ganske samtidige Bog. Navnlig naar man ved lidt om det Forhold, der var mellem de to Odensedigtere, som gav sig Udtryk baade i, at Kingo favoriserede Naur frem for andre samtidige ved det Salme-udvalg, han gjorde til *Vinterparten*, og i at Naur i sin Fortale bl. a. skriver:

¹) S. 377 f. f.

²) Golgatha paa Parnasso eller Jesu Pines, Døds og Begravelses Historie paa Alexandriniske Vers udsat af E. E. N., Odense, 1689.

Nest Gud, Her Kingo meest mig her til og har skyndet,
 Som dette ringe Skrifft har giennem Læst og yndet;
 Saa ofte hand det toog for Øyet og i Haand,
 Blev Jeg Opmuntred, ved hans skialder-rige Aand.
 Ja! mange Herrens Mænd, Høy- og Vel-Lærde Præster,
 Paa denne Tractament har været mine Giæster.

Man bør heller ikke glemme at notere, at Naur ytrer sin særlige Glæde over at have haft »Høy- og Vel-Lærde Præster« som Gæster »paa denne Tractament«. Saasom man har Lov til at gaa ud fra, at Traktementet næppe uden Lærdom vilde have smagt lærde Mænd.

Endelig skal jeg gøre opmærksom paa Katalogen over Kingos Bogsamling¹, der blev solgt ved Auktion efter hans Død den 31. Marts 1704 og følgende Dage og »dyrt betalt«. Det hedder, at han havde en betydelig Bogsamling, der ansaas for at udgøre et af den Tids betydeligere Privatbiblioteker².

Dette faar man bekræftet, naar man gennemgaar Katalogen og ser, at der under *Libri in Folio* opføres 677 Numre, *in Quarto* 1008, *in Octavo* 1230 og *in Duodecimo* 381. Jeg skal ikke her gaa i det enkelte, men kun anføre, at der alene blandt Folianterne findes alle mulige latinske Leksika og Kommentarer til Biblens Bøger, mange Bibeludgaver, Kirkefædrene o. m. a. Desuden Kommentarer og Sermoner og historiske Værker paa Engelsk, vist færre Bøger paa Tysk. Og Udgaver af Klassikerne. Paa Dansk findes der meget lidt ud over »Krøniker« og Ligprædikener.

Der kunde maaske være Grund til at nævne, at blandt Duodezerne er opført »Arndius de vero Christianismo, Francof. 1652« og »Joh. Arndts Paradis-Gärtlein, Lüneb. 1674« (No. 43 og 73).

I hvert Fald er der Grund til at notere, at Arnds berømte Elev bl. a. er opført med den Bog, som har Hovedinteressen for os ved denne Undersøgelse, og som det i

¹) Catalogus librorum Thomæ Kingo, Hafniæ, 1704.

²) Heiberg: Th. Kingo, 1852, S. 197.

øvrigt var selvfølgelig at møde i et saadant Bibliotek, idet der under Folianterne paa første Side staar: »53, 54, 55. Harmon. Chemnit. Tom. 3.¹ Francof. 1652« — hvilket er en forkortet Titel paa den Bog, som her anføres som Johann Gerhards *Harm.* I øvrigt findes ogsaa opført *in Quarto*: »333. Lyseri Harm. Evang. Francof. 1616« (se det følgende).

Efter disse indledende Bemærkninger skal jeg fremlægge Resultaterne af en Sammenligning, jeg har foretaget mellem Kingos Passionssalmer og de tilsvarende Afsnit i *Harm.* Der vil — mener jeg — blive givet uimodsige- lige Vidnesbyrd for, at Kingo har brugt Værket under Ud- arbejdelsen af Salmerne. Men det vil være rigtigst ogsaa at citere de vigtigere Steder, som han sandsynligvis har brugt, eller som han kan have fæstet sig ved under Gennemlæs- ning af *Harm.* før eller under Udarbejdelsen af Salmerne.

Thi det kan være rimeligt, at de blot sandsynlige Ci- tater eller Tilskyndelser peger sammesteds hen som de utvivlsomme. Og det vil være metodisk rigtigt at føre Undersøgelsen til Bunds af, hvordan Salmisten har ar- bejdet med det eksegetiske Hovedværk, dengang han smeddede paa sine Salmer.

Passionssalmerne citeres efter Originaltrykket i »Vinter- parten« 1689².

Harm. efter andet Bind af den samme Udgave, som Kingo har haft staaende, hvis fulde Titel er: Harmonia quatuor evangelistarum a Martino Chemnitio inchoata, Polycarpo Lysero continuata atque Johanne Gerhardo tandem felicissime absoluta, justo commentario illustrata. Francof. 1652.

¹) Maa betyde: »indbundet i 3 Foliobind.«

²) For at spare Plads har jeg som Regel ikke aftrykt Salmerne in extenso. Der kan henvises til P. A. Fengers Udg. af Kingos Salmer 1827, der gennemgaaende gengiver nøjagtigt baade »Vinterpartens« og Psb. 1699's Tekster.

Det er den lærde Tids berømte eksegetiske Hovedværk om Evangelierne, et af den Tids Kæmpeværker: To *Tomii* indbundet i fem Dele, ialt 3700 tospaltede Sider Latin — udelukkende Fortolkning til Evangelierne (f. Eks. behandles Johs. 17 paa 114 Sider, den harmoniserede Lidelseshistorie paa 356 Sider). Blandt de mange Dedikationer findes der ogsaa til Dronning Christine og Axel Oxenstierna.

Forfatterskabet er angivet saaledes: »Tomus 1, qui est Chemnitii et Lyseri — Tomus 2, qui solius est Joh. Gerhardi«. Da det saaledes er Gerhard alene, der har behandlet Lidelseshistorien, er det blandt de tre Forfattere hans Navn og hans Aand, der er af Interesse for os.

II. PASSIONSSALMERNE SAMMENLIGNET MED HARM. EVANG.

Psalmer over Christi Lidelse.

Harm. evang.

I. Om Jesu Lovsang.

V. 3. O I Guds Apostel-skare!
O hvad Eders hierte-grund
Maatte med Forstand opklare!
Der I sang aff Jesu Mund,
Med et stort Hallelu-jah:
Priste Gud for Frelse fra
Det Ægyptisk' Aag og Plage,
Og for Kanans Fryde-dage.

V. 4. Men, O søde Himmel-
Sanger!
Du har vel opladt din Røst
For ald Verdens Folk og
Fanger,
Takket Gud for denne Trøst;
At de skulle Frihed faa
Og udi Guds Rige gaa,
Ved dit Fengsel, Død og
smerte,
Og ved Blodet aff dit hierte.

S. 1725 illum hymnum,
quem Judæi vocare solent
Halleluja magnum הלל הגדול
. . . . Israelitæ cantabant hunc
hymnum in memoriam libera-
tionis ex Ægypto et introduc-
tionis in terram Canaan (de
qua Psal. 111 et 114) ut et pro-
missionis de Messia (de qua
Psal. 118 agit), sed Christus
hoc hymno beneficia N. T.
prædicat, siquidem agni pas-
chalis antitypum, sacram sc.
coenam, jamdum instituerat
et administraverat, qua de re
procul dubio occasione hujus
hymni discipulos erudiit.

Kingo begynder sine »Psalmer over Christi Lidelse« med en Indledningssalme.

Det første Vers, der efter almindelig Skik¹ indleder ved at paakalde almindelig Opmærksomhed, er vel foranlediget ved Jes. 1, 2: »Hører, I Himle, og lyt, o Jord! Thi Herren taler« og at kalde for en pompøs Udførelse deraf.

Hallgrímur Pjetursson indleder sine Passionssalmer med:

Upp, upp mín sál og alt mit geð,
Upp mit hjarta og rómur með;
Hugur og tunga hjálpi til;
Herrans pínu eg minnast vil.

Det er karakteristisk, at, mens den islandske Forfatter af en mediterende »Sjælens Enetale« paa Vers om Herrens Pine begynder med at opmuntre sin Sjæl, søger den danske Salmedigter, der ikke saa meget ønsker at betragte og meditere over Herrens Lidelse som at »synges om din Smerte« : forkynde om den for andre, først at skaffe Ørenlyd.

Derfor griber han ogsaa i næste Vers — instinktmæssigt, kunde man fristes til at sige — til Jesu Lovsang. »Den syngende Jesus« bliver Salmens Tema. Thi »Jesu Røst maa have gang«, som det saa betegnende hedder.

Og mens Hallgrímur Pjetursson ikke gør mere ud af Jesu Lovsang end, at han — i Overensstemmelse med Martin Mollers Opbyggelsesbog om Jesu Lidelse² — heri finder et Forbillede paa at sige Tak for Maden, bliver Jesu Lovsang før Døden for Kingo det selvfølgeligste Tema,

¹) Smlg. f. Eks. Arreboe:

Hør til du Jord oc Steene,
hor til du brusende Strand,
hor til i Trær oc Greene,
hør til du Aske oc Sand.

(Cit. efter Paludan: Renæssancebevægelsen i Danmarks Litteratur, Kbh. 1887, S. 14.)

²) Jfr. her og for det følgende min Bog om H. P.'s Passionssalmer 1922.

som han som den ildfulde Digtersjæl, han er, saa gribende forstaar at prælundere over.

Temaet har frembudt sig af sig selv, fordi Lidelses-historien jo begynder med: »Og der de havde siunget Lovsangen —«. Men at det bliver altbeherskende for ham, f. Eks. i Modsætning til Hallgrímur Pjetursson, skyldes næppe alene, at det af sig selv har faaet hans Digterhjertes Strænge til at klinge, men ogsaa at han har vidst eller set i Harm., at denne Lovsang kaldtes *Halleluja magnum*. I hvert Fald viser Citatet af Harm. ovenfor, at, da Kingo i V. 3 og 4 skal til at udføre nærmere Indholdet af Jesu Lovsang, da er dette i V. 3 en ret nøje Gengivelse af den latinske Tekst — man lægge bl. a. ogsaa Mærke til Ligheden mellem »med Forstand opklare« og *erudit*. Og naar Kingo i V. 4 »christelig forvender« *Halleluja magnum*, er dette jo ogsaa i bedste Overensstemmelse med Ordene: *Christus hoc hymno beneficia N. T. prædicat*, idet han med et forsigtigt »vel« udstrækker det til »ald Verdens Folk«.

I V. 5 udfører han, selvstændigt og rent lyrisk, nærmere Tanken om den lovsyngende Jesus, idet han først fremhæver, at det er med Døden for Øjne, at Jesus synger, og dertil føjer Modsætningen mellem Adam og Jesus. Denne Modsætning, som der atter og atter vendes tilbage til under Lidelseshistorien i Harm., er vist *her* opfundet af Kingo selv eller en eller anden følelsesfuld Tysker. Der staar jo ikke noget i Genesis om, at Adam »græd«¹, endnu mindre bibelsk er det, at Slangen »sukker«, som det saa uheldigt siges for Rimets Skyld. Og Johann Gerhard indlader sig ikke paa Allegorier eller Antiteser, hvorfor der ingen Tilknytning er i Skriften.

I øvrigt er Modsætningen slaaende, og Udførelsen plastisk — bortset fra Slangesukket!

I V. 6 fremstiller Kingo — atter uafhængigt af Harm.

¹) Anderledes bibelsk hedder det hos Grundtvig i »Tag det sorte Kors fra Graven«: »Synder, Adam! hvor er du?«

— Jesu Lovsang før Døden som trøstende Forbillede for den troende.

Og i de to sidste Vers slutter han Præludiet med den Selvpofdring, som Hallgrímur Pjetursson begynder med, til at tage fat paa at »syng om Jesu Smerte«, idet Forbindelsen er den, at Midlet til at »fordrive min Død i Sang« er det at have »din Død paa Læbe« — altsaa Forsoningen bag ved Forbilledet. Hvortil der saa udtrykkelig føjes »andægtig Graad«, for at man ikke skal glemme »Eblet Adam aad«; Poenitensen skal være Baggrund for Passionssangen. Det er, som om Kingo i sin henrykte Digterglæde tager sig i det, ængstelig for, at han over Kristi Sejerdød skal glemme, at der er »Graad i Glæden«¹.

Indholdet af Kingos Præludium til hans »Passionssange« kan da sammentrænges saaledes: efter at have paakaldt Opmærksomhed i Himmelflugt og paa Jord henrykkes han, foranlediget ved Harm., ved Tanken paa Jesu store Halleluja lige før Døden og dets Betydning for hans egen Død og opmuntrer sig selv til at fortsætte denne Jesu egen lovsyngende Forkyndelse af hans Forsonerdød i sine Salmer, uden dog at glemme Poenitensen. Kingo kunde ikke have valgt et mere passende Tema til et Forspil til den følgende Passionsdigtning, og det er ypperligt udnyttet af hans brusende Digtersind. Man tror virkelig paa, at det vil blive muligt at »stige siungendes i Himmerige«, og henrives til at følge med paa hans Himmelflugt i Sang.

II. Om Jesu Sved udi Urtegaarden.

V. 1. Over Kedron Jesus	S. 1727. torrens iste,
træder,	quem Christus transit, sive, ut
Vader med sin bare Food,	Syrus loquitur, vadium ejus
Græder, alle Øyne, Græder,	pedibus emetitur.

¹) Det er altsaa ganske bagvendt udtrykt, naar sidste Vers i Dsk. Psb. begynder saaledes: »Syng min Sjæl, og lad det høre, der er Glæde i din Graad.«

S. 1747. sicut qui amare flent,
sanguinem flere dicuntur.

S. 1727. Conferendus enim hic transitus Christi cum transitu Davidis faciem filii sui Absolonis fugientis et super hunc torrentem euntis Quemadmodum enim David cum lachrymis et gemitibus hunc torrentem transit diversitas tamen in eo est, quod David torrentem transit ex timore, ut mortis periculum fugiat, Christus vero transit eum ex amore, ut mortem adeat;

S. 1728. Nec mysterio caret, quod Christus circa oliveti montem passionem ordiri voluit, quia oleum est divinæ benignitatis et misericordiæ symbolum nisi Christus de torrente passionum in via bibisset, ad olivetum divinæ misericordiæ nunquam pervenissemus.

S. 1739. Reges Israëlitici recreationis et oblectationis causa in hunc hortum sese receperunt, sed Christus summos dolores et angores in eo sustinuit Primus Adam in horto sua libertate abusus et inobædiens Deo factus Sathanæ ac mortis nos captivos fecit Christus secundus Adam de cælo satisfactionem pro peccato illo præstiturus

in horto pavere, angi et contremiscere incipit Christus igitur in horto cum Satana congredi voluit.

V. 5. See, hvor skielver Jesu
Lemmer,
See, hvor ryster Gud og Mand!

S. 1747. Admonet vero nos hic sudor sanguineus non solum de utriusque Naturæ divinæ et humanæ in Christo veritate . . .

V. 7. See, hvor hand med
Døden strider
Ængstet i sit Hierte-rood,
See, hvor Otterslangen bider
Og ophidser alt hans Blood!
See, O see hvor ængstes hand!
See, hvor giftig vaar dend
Tand
Som med Dødsens kolde
smerte
Brød Guds Søns det rene
Hierte.

S. 1748. Est serpens quidam referentibus Naturæ consultis, qui si aliquem momorderit, sanguine totum cruentat, unde etiam hæmorrhoids appellatur, sic cum infernalis serpens calcaneum Christi in horto oliveti morderet, Genes. 3 vers. 15, totus sanguine fuit cruentatus.

V. 13. Naar Jeg som et
Blomster visner,
Naar jeg fældes skal som Høe,
Naar at Blodet i mig iszner,
Naar Jeg daane skal og døe,
Naar dend kolde Sved
gaar ud
Aff min gandske Krop og Hud,
Da min Jesu Svede-draaber
For min Siæles Frelse raaber.

S. 1748. Recordemur autem hujus sanguinei sudoris Christi, quando in agone mortis frigidus sudor ex membris nostris undiquaque erumpet, ideo enim Christus cum morte luctatus est eandemque vicit, ne nos in illa lucta succumberemus; ideo sanguineum sudorem in hac lucta profudit, ut in nobis dolores mortis, qui carni sunt sævi ac terribiles atque frigidissimum sudorem in nobis parere solent, sisteret, neve nos in agone mortis deficeremus, sanguis Christi fuit odoriferum illud balsamum, cujus odore cælestis Pater conciliatus est

V. 14. Endelig naar Hiertet
brister,
Naar min' Øynes Lyvs
foraar,
Naar min Tunge Maalet
mister,
Stryg min Siæl da med en
Taar

Aff din røde Sved og Blood!
 Salve da mit Hierte-rood,
 Saa skal jeg i Dødsens Vaade
 Finde salighed og Baade.

generi humano, quod sanat
 animæ nostræ vulnera.
 S. 1765. Sanguis Christi est
 balsamum vulnorum nostro-
 rum, medicina animæ et alexi-
 pharmacum peccati.

Kingo begynder »Sangen om Jesu Smerte« med at dvæle ved Jesu Gang over Jordan. Det samme gør Hallgrímur Pjetursson. Men medens dennes Fantasi straks bliver sat i Bevægelse af den Forklaring, han i Mollers Opbyggelses-bog finder af Kedron som betydende »den sorte Bæk«, berører Kingo kun dette senere i Forbigaaende i V. 10:

Nu saa vil jeg mig da vende
 Hen til Kedrons sorte Bek
 Og fra Verdens Vellyst rende
 I en Poenitentzes Sek

og samler i Stedet for i V. 2 Opmærksomheden om den ofte brugte Parallel mellem Davids og Jesu Gang over Jordan.

Forinden har han imidlertid i Optakten i V. 1 givet en morsom lille Tilstaaelse for sin Gæld til Harm. Det er det ejendommelige, malende Udtryk om Jesus, at han »vader med sin bare Food«. Det er allerede i Psb. 1699 af ham selv eller hans Censorer blevet forandret til det bekendte almindelige »med frivillig Aand og Mood«, formodentlig fordi det oprindelig er blevet befundet for plat eller for udvendigt. Men kan der være nogen Tvivl om, at Kingo oprindelig har ønsket at faa ikke blot *transit* med men ogsaa *vadum ejus pedibus emetitur*, saaledes som det hedder i *Syrus*? Han vilde sikkert aldrig af sig selv have fundet paa dette Udtryk, der saa tydelig røber sig som en djærv Oversættelse fra Latinen.

Derimod kan det kun henstilles som en sandsynlig Mulighed, at det er Harm.'s Definition længere fremme af *sanguinem flere*, der faar ham til at »græde Blod«.

Sammenligningen med David røber sin Afhængighed af Harm. især over for den *diversitas*, der paapeges mellem de to, idet det om Kristus hedder, at han sig til »Døden skynder« = *ut mortem adeat*. Altsaa: Kingo har naturligvis ogsaa andetstedsfra været fortrolig med denne Sammenligning; men den Form, han giver sine Vers, er tydelig paavirket af eller vel endog gengivet efter den latinske Fortolkning.

Naar Kingo for denne Salme saa tydelig viser sig at have holdt sig til Harm., har man maaske ogsaa Lov til at finde Afhængighed for V. 3. I hvert Fald kan Ordene om det *mysterium*, der gemmer sig i Jesu Lidelse ved Oliebjerget, dog nok have givet Anledning til den nærmere Udførelse, K. giver deraf.

For V. 4 følger K. tydeligt den latinske Tekst. Man genfinder dør baade Haven som et »Fryde-Sted«, Jesu Angst som Modsætning dertil og Modsætningen mellem Adam og Jesus og mellem »Paradises Lyster« og »Helved-Angist«.

Muligt, at ogsaa Udtrykket »Gud og Mand« i V. 5 her kan være foranlediget; langt interessantere er det imidlertid at genfinde »Otterslangen« i Harm. Thi det er aabenbart Skildringen af denne mærkelige *hæmorrhois* og dens frygtelige Bid, der har taget K.'s Fantasi fangen og bl. a. foranlediget Udtrykket om Jesu Sjæleangst: »ophidser alt hans Blood« ved det latinske: *totus sanguine fuit cruentatus*.

Til de følgende Vers synes der ikke at være noget tilsvarende i Harm., bl. a. til det skønne V. 12:

O I Blomster, I som funde
Jesu Sved for Dødsens Mord,
I Lyksalig stund I runde
Op ud aff dend tørre Jord!
Blomsterne i Paradiis
Bær mod Eder ingen Priis!
Thi det Blood, som Eder Farved,
Gjør at Jeg har Himlen Arved!

Men det er naturligvis ikke første Gang, den fromme Fantasi har dvælet ved disse Blomster. Det er ikke umuligt, at der ligger Læsning af Valerius Herbergers Passions-andagter¹ bag ved dette Vers og disse Linjer i V. 9 og 11:

Græsset, hvor min Jesus laa,
Fik en Blodig Dugg oppaa
Aff hans Aarers Purpur-kilde

— — — — —
Og vil see hvor Jesus ryster,
Samle mig en trøste Taar
Aff hans Blodig Angist-sved,
Som til min Rætfærdighed
Jorden vilde for mig væde,
Dend opsanker Jeg med glæde.

Jfr. »Herre Jesu, effterat du haffuer met dit Blod dugget Vrtegaarden, er der opkomne gantske Edele Blomster, Guds Naade, Syndernis forladelse, Legemens Opstandelse, det euige Liff (S. 117) Jeg vil samle dine Blodsdraaber i mit Hiertis Kop, mit Hierte være it lidet Græsz i Vrtegaarden, huor paa dit Blod skal drippe, dit Blod skal være mig it røt tegn, som Rahabs røde Snor kommer døden, saa vil jeg icke forskreckis, finder sig den kaalde Sued, da siger jeg met den fromme Matron, Aar 1582. O det er endnu langt til Blod, huorfore skulle jeg icke tage til tacke met en kold Vand Sued, min Herre oc Frelser Christo, som Suete Blod, til ære. Naar jeg skal sige denne Verden god Nat, saa vil jeg medtage it ydmygt, væmodigt, bodfærdigt Hierte, som er besprenget met Jesu Christi dyre Blodsdraaber (S. 121 —23)«.

Det er saadanne Udtryk som »met dit Blod dugget Vrtegaarden«, »opkomne gantske Edele Blomster«, »jeg vil

¹) Horoscopia passionis domini, Passion-Viser (Affdeelet i de Fire og Tiuffue Timers ordning — alle Andectige, Siuge, bekymrede Jesu elskere, til nytte, som lyst haffue Nat oc Dag hver Time at trøste sig i deris Saliggjøreris Pine oc Død) Valerii Herbergeri, Fordansket aff Sevaldt Thomesz. N. Kbh. 1637.

samle dine Blodsdraaber i mit Hiertis Kop«, der ved en Sammenligning i hvert Fald viser, at disse Allegorier har været i almindelig Brug. Men jeg har ogsaa fremdraget dette Citat, for at man kan se, at, hvis Kingos Vers hviler paa Herberger, saa har han givet sig selv en smuk Attest som Digter baade ved den sikre Smag, hvormed han har truffet sit Valg mellem de smagløst sammenhobede Billeder, og ved den lyriske Skønhed, han erstatter den andægtige Kedsommelighed med.

Der kan maaske ogsaa være Tale om, at den sidste Del af Citatet kan have foranlediget Overgangen fra V. 12 til V. 13, hvor »Blomsterne« forvandler sig til »Blomsten« som Billede paa det skrøbelige Menneskelegeme, det efter Jes. 40 saa ofte brugte Billede, ogsaa af Kingo selv i det bekendte

dit Legems Blomsterblad
skal Gud bevare.

Men jeg mener ogsaa, at de sidste to Vers af Salmen — som vist ovenfor — har Berøring med den latinske Fortolkning. Naar man sammenligner disse Vers med Herberger og Harm., er der et Par Udtryk, der synes at give den sidste absolut Prioritet for den første. Det er navnlig Sætningen *quando in agone mortis frigidus sudor ex membris nostris undiquaque erumpet*, hvor navnlig de to sidste Ord kunde synes at røbe, at der foreligger en ligefrem Oversættelse i

Naar Jeg daane skal og døe,
Naar dend kolde Sved gaar ud
Aff min gandske Krop og Hud.

Men ogsaa Udtrykket *balsamum* synes at ligge bag ved V. 14.

Gennemgangen af denne Salme har vist, at K. har sat sig for at udarbejde sine »Passionsviser« i nær Tilslutning til den berømte latinske Fortolkning til Jesu Lidelseshistorie, som i saa høj Grad bestemmer Salmens Indhold

Hæc confidentia in Petro orta
erat ex eo, quod transfigura-

Sover du imens jeg sveder
Ængstet udi Siæl og Aand?
Satan vilde sigted dig,
Da jeg bad saa inderlig!
Der du vaarst i Havsens fare,
Holdt jeg Vagt, dit Liv at
vare.

tionem Christi viderat ac reli-
quis discipulis dignior quan-
doque habitus erat, cumpri-
mis vero quod specialiter sibi
promissum audierat, Luc. 22
versic. 32, Ego rogavi pro te,
ne deficiat fides tua.

S. 1762. quia Petrus præ ce-
teris plura pollicitus erat, ideo
speciatim primo loco ipsum
increpat: Simon dormis?

V. 11. O min Jesu, O jeg klager
Og bejamrer Hiertelig,
At mig sikkerhed indtager
Og saa tiit forblinder mig,
At om end jeg engang faar
Tanker om dit Blood og Saar,
Strax mit Kiød min Aand
formummer,
Og jeg hen i synden slummer.

S. 1761. Nisi mentes nostræ
essent tam somnolentæ ac
sopore peccati et securitatis
oppressæ, ex meditatione Pas-
sionis Dominicæ major con-
tritio et dolor de admissis
peccatis in cordibus nostris
excitaretur.

V. 12. Trende gange du kun
minder
At Disciplene skal see,
Jeg Ti Tusind gange finder
Din advarsel meer' end de!
Ligger dog saa Lad og Blind
Sover digt i Lyster ind,
Vil ey Vaagne, see og høre,
Naar din Aand vil Hiertet
røre.

S. 1763. Eadem socordia in
nostris quoque animis regnat,
non tribus solum vicibus, sed
vel millies Deus in verbo suo
ad vigilantiam nos hortatur,
sed nos de salute nostra parum
soliciti altum dormimus.

V. 13. Vek mig dog og lad
mig ikke
Slæt i Døden sove hen,
Løs du op min trygheds
strikke,
Søde Jesu, Siæle-Ven,
Lad mit Øye stedse see
Paa din Pine, Nød og Vee,
Lad mig midt i Dødsens Taage
Paa dig tænke, Troe og Vaage.

S. 1764. Cogitemus autem
Christum adhuc hodie nobis
astare, nosque e somno vitio-
rum et securitatis exuscitare
iisdem verbis, quibus ad Apo-
stolos hoc loco utitur.

Kingo kigger videre i Kommentaren. Dette røber denne Salme ogsaa, især ved et Par morsomme Overensstemmelser.

Allerede for V. 2 og V. 4 er det paafaldende at genfinde nogle latinske Udtryk tilsyneladende ligefrem overført paa Dansk. Jeg tænker især paa: *soporem in animo et oculis discipulorum auxisse* — *obnubilans* — *Pater coelestis sileret*.

Der er i øvrigt ogsaa her Grund til at være opmærksom paa den Rettelse, der i Psb. 1699 er gjort i V. 4. Straks i V. 3 er de første fire Linjer rettet fra

Hvor tiit skal jeg eder vekke
Op aff Søvn og sikkerhed?
Kand min Jammer ikke stække
Eders trygge Søvn-sved? —

hvor nogle af Udtrykkene maaske kan være faldet K. i Pennen fra Læsningen i Harm. — til det formentlig bedre

I min store Angst flyder
Jeg udi en blodig Sved,
Ingen dog af Eder bryder
Søfnen, eller af mig veed.

Men naar de sidste to Linjer i V. 4 fra

Og min Moder kand ey vide
Ald den Angst jeg maa lide

er blevet til

Ingen kand i Verden vide
All den Angst Jeg maa lide —

saa turde Forklaringen være den, at Kingos Digtersind fra *Pater coelestis sileret* uvilkaarligt er gaaet til Jesu Moder som en gribende Parallel til hans Fader, men at han eller hans Censorer senere har fundet dette Spring for stort eller for katolsk og har rettet til det almindelige »ingen«.

Men endnu mere afgørende er det, at man i Harm. finder omtalt lige efter hinanden de samme tre Begiven-

heder i Peters Liv, som der i omvendt Orden synges om i V. 5 og V. 7. Dette kan ikke være tilfældigt; og først, naar man er blevet opmærksom paa denne ret mekaniske Overførelse, forstaar man, hvorfor Kingo er saa interesseret i at opregne netop disse tre Optrin, og hvorfor han er kommet ret klodset fra denne Versifikation af Skriftsteder. At han selv eller andre vist har følt dette, fremgaar af en Sammenligning med Psb. 1699.

De sidste fire Linjer i V. 5 lyder her:

Den tiid Jeg paa Bierget stood,
Frygtede vel Eders Blood,
Men det var for Himlens Ære,
Som I saae mig ikklæd være.

Han har søgt at forbedre Verset, men uden synderligt Held. Det er ikke saadan at gøre Vers af et ud fra sin Sammenhæng løsrevet Skriftsted. Det er blot blevet dunklere.

I Forbigaaende skal der gøres opmærksom paa, at i *Ordbog over det danske Sprog* citeres V. 7 som det tidligst forekommende Sted for »løfterig«. I saa Fald kan der sikkert gives en oprindeligere Definition end den der brugte: »som aflægger ell. rummer mange gode ell. store Løfter« — nemlig Harm.'s *præ ceteris plura pollicitus*.

Naar det paa Forhaand staar fast, at Kingo har bladet i Harm. under sit Arbejde med Salmen, vil man være tilbøjelig til ogsaa at spore nogen Paavirkning paa de sidste tre Vers fra de ovenfor citerede latinske Perioder. I hvert Fald for *non tribus solum vicibus, sed vel millies hortatur*, der er ligefrem gengivet i de første fire Linjer i V. 12, idet K. for Rytms Skyld »sætter et Nul til«. Ligesom i øvrigt vel ogsaa *altum dormimus* gaar igen i »sover digt«.

Nogle Rettelser for de sidste Vers i Psb. 1699 tjener kun til at forfladige Teksten og kan dog næppe stamme fra Kingo selv. Det hedder i V. 10 om Judas, at han har solgt Jesus »skammelig« i Stedet for det oprindelige og

fortræffelige »for en Slik«, og at han træder frem »snarlig at forraade mig« i Stedet for det malende »med et Mester-Skalke-nik«. Ligeledes er det ingen Forbedring i V. 11 at læse

Saa kand dog den Helfved-Drage
 Mig med Syndig Lyst indtage

i Stedet for det oprindelige, ægte Kingoske

Strax mit Kiød min Aand formummer,
 Og jeg hen i synden slummer.

Salmen kan som Digtning ikke maale sig med de to foregaaende. Der er saa mange Gentagelser. Svarende dertil kunde man maaske ogsaa sige, at den bærer Præg af, at K. her har faaet mindre ud af Gerhards vidtløftige Fortolkning af Teksten. Men at han har brugt den, er lige saa afgjort, selv om Overensstemmelserne er mere udvortes.

IV. Om dend forraadde og fangne Jesu.

V. 1. Mørket skiuler

Jorderige,
 Natten dend er nu forhaand,
 Mørket Soolen vil bekrige,
 Legge Jesum hen i baand!
 Slig en Nat vaar aldrig før!
 Himlen haver lukt sin Dør!
 Jesus ald vor Sool og Ære
 Skal nu Nattens skiendsel
 bære.

S. 1770. Christus erat vera lux,
 Joh. 8 v. 12, quæ in tenebris
 lucebat, Joh. 1 v. 5, sed qui
 faces ac lampades h. l. affe-
 runt, tenebræ erant.

S. 1789. Sol justitiæ, Malach. 4
 v. 2, et Lux mundi, Johan. 8 v.
 12, revelat opera tenebrarum,
 et eos, qui gloriabantur, se
 esse filios lucis, vocat filios
 tenebrarum ac Satanæ satel-
 lites. . . .

V. 2. Dend Forræder Judas

tager
 Mørkheds Vaaben villig paa,
 Og i Aag med Satan drager,
 Som udi hans Hierte laa
 — — — — —

Concessa est tenebris ad
 premendam aliquandiu lucem
 potestas, sed hora illa præter-
 lapsa pleno jubare lux iterum
 emerget. . . .

V. 3. Blusz og Lamper ere

tendte
 Udaff Satans Fyre-sted,

Spyd og stænger er' alt
 hendte,
 Som hand sig beruster med

— — — — —

V. 4. Ene kand hans Ord og
 Tale
 Kaste Fienden baglænds om,
 Døden i hvert Ansigt male,
 Binde dem i Bangheds Bom!
 Fri skal hans Disciple gaa,
 Jesus hand vil eene staa,
 Byde frem sit Bryst og hierte
 Mod dend største Dødsens
 smerte.

V. 5. Kyssen har alt Jesus
 borte,
 Kyssen haver ham forraad,
 Kyssen vil hans Liv forkorte,
 Under Kyssen Slangens
 Braad
 Stak ham med en giftig Piil;
 Under Dekket aff en smiil
 Blev vor Jesu Angist spunden,
 Og hans reene Hænder
 bunden.

V. 7. See, Disciplene de lade,
 Dig i Sorgen eene staa!
 Flyer, og lader dem dig hade
 Gøre hvad de kand formaa!

— — — — —

V. 8. Hierte Jesu, kiære
 Broder,
 Lyvsens Herre, hvorfor skal
 Natten, Syndens mørke
 Moder,
 Natten, Lasters skiul og Dal,

S. 1771. Christus unica voce
 in terram omnes prosternens.
 1774. Nec mysterio caret, quod
 solus Christus capitur, ligatur
 et ad mortem ducitur, Apo-
 stoli vero liberi abeunt.

S. 1776. ut Hieronymus
 loquitur, *dat signum osculi*
cum veneno Diaboli, sive ut
 Ruffinus in expos. Symb.
 apud Cyprianum p. 571 in-
 quit, *per molle osculi blandi-*
mentum execrabile proditi-
onis infigit jaculum, per quod oscu-
 lum proditorium execrandi
 sceleris immanitati ingens pro-
 fecto cumulus accessit.

S. 1777. sicut serpens
 blandam ostentans faciem ve-
 nenum cauda infligit.

S. 1790. fuga igitur sibi
 consulunt et Christum solum
 in medio hostium agmine sub
 novaculæ acie reliquunt.

S. 1772. hi rabiosi lupi
 quærebant Christum mori-
 endo.

S. 1779. Sic ergo lupi famelici
 irruunt in agnum, latrones
 diri in Pastorem fidum, filii

1) Til Sætningen: pleno jubare lux iterum emerget svarer »og sin Straaleglans udskyder« i Paaskealmen, som om det var en Gengivelse paa Dansk heraf.

har sat Kingos Fantasi i Svingning ved de — ogsaa i Harm. — fremhævede Citater. De synes ligefrem at foreligge sammenarbejdede med Citatet fra den følgende Side. Er de tre første Linjer om »Kysset« blevet til, for at Digteren kunde faa en Indledning til Linjerne om »Slangekysset«, saa kan man ogsaa her have Lov til at udbryde: »Ach væ mit ene Knæ, den Indgang var for lang!«

Ligeledes genkender man den latinske Tekst i V. 7 og i V. 8, specielt *rabiosi lupi* for det sidste Vers, der — som før nævnt — varierer Hovedtanken om Modsætningen mellem Lys og Mørke.

Ogsaa Variationen over »Kysset« i V. 10 synes foranlediget ved Harm. Vel at mærke naar man læser Originalteksten; thi i Psb. 1699 er Sporene omhyggeligt udslettede. De første seks Linjer lyder der saaledes — i al Almindelighed:

Du med Naadens søde Læber
Hafver mig alvorlig Kyst,
Skamme mig da, om jeg stræber
Dig at jage af mit Bryst:
Skamme maa min Tunge sig,
Naar den taler skuffelig,

V. *Jesus føres bunden udi Annas' og Caiphas' Huus.*

V. 1. Længe haver Satan
 spundet
Snære-garn til Jesu haand!
Synden kraftelig har tvundet
Paa de sterke Helved-baand!
Himlen er i Baand og Bast,
Ja Guds egen Søn er fast!
Hand en Fange nu er bleven,
Og omkring i skiendsel dreven.

S. 1798. Admoneant autem
nos vincula Christi 1. de vin-
culis peccatorum nostrorum.
Primi parentes con-
stricti et irretiti sunt pecca-
torum vinculis. Ex-
terna illa vincula non potuis-
sent Christum tenere capti-
vum, nisi illis innexa fuissent
peccatorum nostrorum vin-
cula, quæ non sunt stuppea,
sed adamantina vincula.
2. Propter vincula peccato-
rum incidimus in laqueos Sa-

Jeg har citeret saa udførligt fra Harm. S. 1798 f. for at give et Indtryk af, hvorledes Kingo er kommet i Gang med denne Salme. Det er utvivlsomt de vidtløftige Under-søgelser af *vincula Christi*, som har fanget hans Opmærksomhed. Ja, for rigtig at forstaa, hvad der menes i V. 1 med »Satans Snære-garn« og »Syndens sterke Helved-baand«, maa man kende Gerhards Eksegese og vide, at det er en Sammendragning af hans Udvikling om *peccatorum, Satanæ, mortis ac inferni laquei* og *adamantina vincula*. Og i V. 2 er Linjen »Driver, tutter, skiender, slaar« vel en ligefrem Fordanskning af nogle af Gerhards Dobbeltablativer, f. Eks. *aliis propellentibus, aliis prosternentibus; aliis illudentibus, aliis pulsantibus*.

Men da Kingo først er kommet i Gang, gaar han videre paa egen Haand i nogle Vers, hvor han djærvt skildrer den uretfærdige Rettergang, og opgiver klogeligt at fordybe sig i de mange Siders Fortolkning til det tilsvarende Stykke af Lidelseshistorien. Her kan der kun være Tale om saadanne mulige mindre Reminiscenser som ovenfor opført.

Og han slutter med »Moralen« i de sidste fire Vers, hvor han betegnende nok faar Afløb for den Harmen, han føler over for Jesu Forhaanelse ved at tænke paa det »Klaffer-Aag«, han saa ofte selv følte sig spændt i, mens Harmen dvæler mindst ved Jesu Forbillede under vore Forhaanelser og fordyber sig mest i Forsoningen og i Advarsler mod, at jeg skal komme til at forhaane Kristus.

Ogsaa her har Psb. 1699 glattet ud, idet de sidste fire Linjer i V. 10 dør lyder

Lad mig da i Troen see
All den Haanhed, Spot og Spee,
Som du vilde for mig bære,
Til min Fryd og ævig Ære —

imod det oprindelige

Laan mig da, O Jesu, laan
Mig dit Klæde, som til haan
De dit Ansigt med betakte,
Saa vil Jeg det intet agte.

VI. Om St. Peders Fald.

V. 1. Ingen Høyhed, ingen
 Ære,
 Ingen slig Fuldkommenhed
 Kand der under Solen være,
 At dend sig forsikret veed,
 For at gjøre syndefald!
 Intet Embed, intet Kald
 Er saa helligt, at det ikke
 Dog kand faa en synde-prikke.

S. 1803. Intueantur infelicem illum Petri in aulam adventum, qui finem desideriorum suorum in eo constituunt, ut in aula Principum recepti ad magnas dignitates evehantur, vel liberos suos ad splendorem aulicum admoveri conspiciant; sed tristis Petri lapsus ostendit, quod in aulas promoveri compluribus sit ad Christi abnegationem duci. Sane aulica vita per se est status Deo placens, interim tamen est vitæ genus lubricum, periculosum, ac variis lapsibus obnoxium, in quo multa fiunt contra creatorem propter conservandum humanum favorem; in aulis præcipue negotiosus est Satan

V. 2. Ingen gjøre sig de Tan-
 ker,
 At hand ikke snuble kand,
 Aff sit eget hiertes Anker
 Skuffes mand i Syndens Vand!
 Ingen sig formaste maa,
 Om hand end i Dag kand staa,
 Thi hand kand i Morgen falde,
 Og sig ulyksalig kalde.

S. 1734. Exemplo igitur Petri et reliquorum discipulorum cautiore facti vana ac temeraria propriarum virium confidentia abjecta nativam imbecillitatem nostram agnoscamus, ac in vero Dei timore ambulemus memores præmonitionum Apostolicarum 1 Cor. 10 v. 12: Qui se existimat stare, videat ne cadat. 2 Cor. 4 v. 7: habemus thesaurum nostrum in vasis fictilibus, ut sublimitas virtutis sit Dei et non ex nobis.

V. 3. Store Helgen ogsaa haver
 Adams Kiød og Klæder paa,
 Deres høye Himmel-Gaver
 De i Leerkar bære maa!
 Kom og see hvor Peder faldt,
 Der det om hans Troskab
 galddt,
 Jesus da hans Løffter sauner,
 De fløy bort som Røg og
 Auner.

S. 1825. Lapsus Petri, qui in hac pericope describitur, haud absurde conferri potest cum lapsu Adæ primi parentis nostri. Adamus in summum

dignitatis gradum a Deo evectus erat.....

S. 1827. 3. Idem Petri lapsus
est evidens argumentum, sanc-
tos posse excidere gratia Dei. .

V. 4. Jesus staar i stoor Vanære Bunden, slagen, overspyt, Skam og skiendsel maa

hand bære,
Udaff Vold og Magt forknytt!
Peder glemmer dog hans Nød,
Frygter for at gaa i Død,
Og med Livets Fyrste sette
Livet, som hand før forjette.

S. 1828. Cum videt Christum
duci captivum ac ligatum,
percuti a servo Pontificis nec
exerere divinam suam poten-
tiam, tunc omnem de Christo
fiduciam abjicit, seque ipsum
nosse negat.

V. 5. Hand ved Ilden, naar
hand gyser,
Veed sig vel at giøre varm,
Men Guds Kierlighed dog

I hans Hierte, Bryst og Barm,
Naar en Pige spørger ham
Om hand kiendte det Guds
Lam.

Hand tre gange Jesum negter,
Ja med Meeneed sig forfegter.

S. 1803. Ad ignem se calefaciebat, quia torpuerat intus a calore fidei et caritatis. Est ignis caritatis, de quo Cant. 8 vers. 6: fortis ut mors dilectio, lampades ejus lampades ignis et flamma Domini.

S. 1804. Contemtæ ancillæ
voce territus Magistrum præ-
sentem et audientem abnegat.

V. 6. Hanen galer og forkynder

Nattens Gang, men Peder ey
Kiender Gang i sine Synder,
Hand er paa dend brede Vey,
Hand forbander sig og svær,
At ham Jesus fremmed er,
Og just i hans Synd og Laster
Jesus Øve paa ham kaster.

S. 1830. Sicut gallus cantu suo
distinguit horas nocturnas. . . .

Gallicinium erat Petro ex Christi admonitione memoriale lapsus et monitorium pœnitentiæ, sed per gallicinium e somno peccatorum non fuisset excitatus, nisi Christi aspectus accessisset.

V. 7. Peder, est du da en
Klippe,
Som Guds Kirke bygges paa?
Hvor kand du da saadan
glippe,

S. 1827. 4. Ex eodem lapsu
falsum esse convincitur, quod
super Petri personam ædifi-
cata sit Ecclesia. Nimis pro-
fecto infirmum et lubricum

Og i Storm ey bedre staa?
 Ney! vor Jesus Klippen er,
 Og hans Ord, som Alting bær,
 Hand staar fast og aldrig
 rygges,
 Paa hans Ord Guds Kirke
 bygges.

hoc foret Ecclesiæ fundamen-
 tum, cum videamus inferiorum
 portas contra ipsum præva-
 lere; o Petre, Petre jam non
 es firma petra per fidei con-
 fessionem, sed frigida et dura
 per mentis obdurationem, qui
 ad auræ tenuioris motum tam
 graviter cecidisti.

V. 8. Ingen Sorrig og Ælende
 Dig, o Jesu, hindre kand,
 Du jo Øyet hen skal vende
 Paa dend Usel faldne Mand.

S. 1829—30. Stat vinctus ac
 ligatus coram Pontifice, per-
 cutitur in maxillam, adjudi-
 catur morti, sed injuriarum
 suarum veluti oblitus Petri
 recordatur, eumque miseri-
 cordiæ suæ oculis intuetur.

V. 9. O min Jesu, naar jeg
 leder
 Paa mit Hiertes skiulte Sti,
 Og Samvittigheden meder
 Paa de Torne der udi!
 Da mit Hierte siger mig,
 At jeg Tusind gange Dig
 Haver skiendelig Fornegtet,
 Og langt over Peder slegtet.

S. 1828. Nequaquam vero exi-
 stimemus, Petrum quidem gra-
 viter peccasse Christum abne-
 gando, nos vero ab illo abne-
 gationis peccato plane liberos
 ac immunes esse, siquidem
 variis modis Christus abnega-
 tur.

S. 1829. Quoties igitur et
 quam variis, proh dolor, modis
 Christus a nobis negatur! an
 non sæpius promeriti sumus,
 ut coram Angelis ac Patre
 cælesti Christus nos neget?

V. 11. — — — — —
 Men at jeg mig om kand
 vende,
 Det formaar ey ald min fliid!
 Vend dig derfor til mig...

S. 1830. Si ad Dominum con-
 verti debemus, necesse est, ut
 ipse prius ad nos convertatur,
 Jerem. 31 v. 18.

V. 12. Peder faldt og blev
 opretted
 Ved din Naades store Arm,
 O min Jesu, det har letted

S. 1831. Utinam et nos secuti
 exemplum Petri peccata nos-
 tra seriis lachrymis deplorare-
 mus et in fletu ac gemitu ad

Syndestenen i min Barm!
 Du vilt mig og ey Forsmaa
 I hvor høyt min Synd
 gaar paa,
 Vær med Trøstens Aand til
 stæde,
 Lær mig kun, som hand
 at græde.

Dominum nos converteremus!
 Joel 2. v. 12.
 S. 1832. Petrum non fuisse
 propria satisfactione veniam
 promeritum, sed gratuita Dei
 bonitate ac paterna clementia
 eandem adeptum, quod nobis
 etiam consolationem præbet,
 Deum benigne infirmitates
 nobis condonaturum....

Af Passionssalmerne handler to om Peter og to om Judas. D. v. s.: Kingo synger i næsten en Fjerdedel af sine Passionssalmer — 4 af 17 — om disse to. Det er Vidnesbyrd nok om, hvor grebet han har været af disse to Menneskeskæbner, hvori Frelsen og Fortabelsen er legemliggjort.

Det er det menneskelige og det dramatisk bevægede, der griber hans Digterhjærte.

Han har ogsaa formaaet at give det Udtryk, saa at noget af det værdifuldeste af Kingos Passionsdigtning netop er at finde i disse Salmer. Interessant er det nu, at Sammenhængen med Harm. er særlig tydelig at spore her.

I Harm. S. 1825 indledes Exegesen over Perikopen om Peters Fald og Omvendelse med: *Partes hujus pericopes duæ sunt. 1. Petri lapsus et aversio. 2. Petri fletus et conversio.* Denne Disposition synes at genfindes i Salmeoverskrifterne: »Om St. Peders Fald«, »St. Peders Taare og Omvendelse«. Men man genfinder ikke alene Dispositionen, ogsaa mange Enkeltheder fra Harm.; NB. i den første Salme.

I vor Psb. er V. 1 sammenstykket af de fire første Linjer af Originalens V. 1 og de sidste fire af det oprindelige V. 2. Men hvis man læser Salmen i Vinterparten, kan det ved lidt Eftertanke let blive paafaldende, hvor overflødigt V. 1 er som Indledning, naar V. 2 foreligger; og man kan maaske ogsaa komme til at studse over, hvor svag For-

bindelsen er mellem flere af de Udtryk, der bruges i V. 1, og Peters Person.

Forklaringen er den, at Johann Gerhards Opfordring til i Anledning af Peters *in aulam adventum* at betænke Farerne ved høje Embeder og Hoflivets Fristelser er »faldet ved« Kingo, som af besk Erfaring kunde synge og gerne sang: »Ak Ære, hvad er? Hvad er dine Kroner og Kranse, du bær'?« Naar man lægger den latinske Betragtning ved Siden af Salmen, ser man let, hvad det er, der har faaet den af »Kald og Stand« saa ivrigt optagne Kingo til ogsaa her at synge om »Højhed, Ære, Embede og Kald« — *per se status Deo placens* — og Farerne derved. Det er sine egne Erfaringer — han skulde, bl. a. med Vinterparten, komme til at gøre endnu flere om, at Hoflivet er *vitæ genus lubricum* — han synger om, før han giver sig rigtig i Lag med Peters Oplevelser. Der er ogsaa Alvor over Udtrykkene i det tungt fremskridende Vers.

Det, der giver denne Salme dens særlige Magt, er, at man føler, at den i udpræget Grad er Selvbekendelse. Det giver ikke denne Selvbekendelse mindre Vægt, at det kan paavises, at Kingo ikke alene bekender sin personlige Delagtighed i det almenmenneskelige Fællesskab med Peter i hans Fald, men ligefrem indleder med at »lokalisere« Apostelsyndefaldet i en alvorlig Formaning til sig selv, som en ved Enevældens Hofgunst hurtigt og højt hævet Embedsmand.

V. 2 og V. 3 danner Overgangen gennem en Omtale af den almenmenneskelige Skrøbelighed til Skildringen af Peter selv. Det er næppe tilfældigt, at Harm. har lige efter hinanden de to Citater fra 1 Kor. 10, 12 og 2 Kor. 4, 7, som har faaet den berømte Omskrivning her. I V. 3 er det nok ikke alene de »høye Himmel-Gaver«, men ogsaa »Adams Kiød og Klæder« og de »store Helgen«, som er foranlediget ved de citerede Steder.

For V. 4 er der kun Tale om en mindre afgørende Lighed, som der maaske dog kan være Grund til at gøre op-

mærksom paa for en Salme, der i det hele viser saa stor Afhængighed. Men for V. 5 gælder det ligesom for V. 6, at man næsten kan oversætte de danske Linjer tilbage til de latinske Sætninger: *Ad ignem se calefaciebat, quia torpuerat intus a calore fidei et caritatis* og *Sicut gallus cantu suo distinguit horas nocturnas*.

Ejendommeligst er dog Forholdet med det bekendte V. 7, hvor de fire første Linjer saa tydeligt gengiver den latinske Retorik. Det er vel ligefrem Gerhards bevægelige Udraab *o Petre, Petre*, der har vakt Kingo til at stille Peter selv det samme Spørgsmaal, men med det danske Verses større Fasthed og Vægt, ligesom *ad auræ tenuioris motum* er blevet til det korte og malmfulde »i Storm«.

For de følgende Vers er der ikke afgørende Enkeltheder, naar undtages V. 9, der bestemt viser tilbage til Harm. baade for Indhold og Form. Men de anførte Citater synes dog at vise, at ogsaa Slutningen af Salmen med Kingos personlige Bekendelse er udarbejdet i nær Relation til Tanker, han har fundet hist og her i Gerhards Betragtninger paa disse Sider (1827—32), hvor han har gjort de andre Fund.

Dette har særlig Interesse for det skønne Slutningsvers (V. 12). Der er vist ogsaa Efterklang i disse berømte Linjer.

VII. St. Peders Taare og Omvendelse.

V. 1. Velder ud I Øyne-
 strømme,
 Flyder ned i hobetal,
 Lader eder aldrig tømme
 Her i denne Græde-dal,
 I min' Øynes Kilde-Veld,
 Flyder for min synde-Gield,
 Flyder til I blive røde,
 Ja til Hiertet selv kand bløde.

S. 1850. Ex hoc conscientiae
 angore et sensu doloris infer-
 nalis profluunt lachrymæ, quæ
 sunt velut sanguis vulnerati
 cordis et legati doloris.

V. 2. Jeg i Nat er skyldig bleven
 Til at døe en Helved-Brand

Salmen er en desværre meget udtværet Udførelse af sidste Linje i den forrige Salme. Det kunde se ud til, at Kingo ogsaa har faaet Optakten til denne Salme fra Harm. Han har vist ikke kunnet modstaa Gerhards Sammenligning mellem Taarerne og *sanguis vulnerati cordis*. (Jfr. II, 1).

I øvrigt er den lille Salme ikke skrevet med Kingos Hjerterblod, men med en »Pen poleret i Graad«. Den er et »Taareoffer«, en begrædelig Vandring »i Taarers salte Søe« »hen til Bedrings Vasker-sted«, som ikke frister Læseren til Efterfølgelse.

Men den er ogsaa et Offer til Tidens daarlige Smag, et Knæfald for den outrerede tyske Barok og dens »Græde-Hikke«.

Man gør ikke Uret mod Kingo ved — efter den foregaaende Salme — at betegne denne som en meget tynd Kop The paa de samme Blade eller ligefrem som en ren Vandgang, i Overensstemmelse med Digterens egen Tilstaaelse: »Jeg vil reyse mig ved Vand«. Thi Forsøget er ikke lykkedes. Salmisten er gaaet til Bunds som en Sten.

VIII. Om Judas som fortvivfler.

V. 1. Søde Synd, du Vellyst-
Engel,

Ah! hvad dog dit spiire-Frøe
Skyder først en yndig Stengel,
Lover Blomster til at strøe!
Men din Frugt er Skam og

Nød,

Pine, Kummer, ævig Død,
Helved-Ild og bitter Hede
Fra Guds strenge Dom og

Vrede.

V. 2. Judas skal en Speyel være
For hver syndig Øyesteen,
Hvor i Synderen skal lære
At undfly hans strikk' og

Green,

S. 1846. Quemadmodum venenum ob dulcedinem suam avidè primum hauritur. sic peccatum carni nostræ admodum dulce est, sed mortiferos aculeos in conscientia relinquit, excitat tumultus mentis et æternam infert mortem conscientiam suam vulnerare, iram Dei provocare, pœnas temporales et æternas sibi accersere. . . . potestati Satanae sese mancipare, gratia Dei, justitia, inhabitatione Spiritus sancti et omnibus bonis cœlestibus sese privare. Hæc omnia in corde suo vere

Som udaff hans Hierte brød,
Der Guds Vrede gav ham stød?
Da vaar dend forgævis rundet,
Og da haffde Satan vundet.

V. 13. Ney! O Ney! min Jesu
Naade
Alle Synder overgaar,
Alle Synders Vee og Vaade
Læges ved hans Purpur-Saar

cata, non simulate sed serio
ad pœnitentiam a Deo vocari,
ac remissionem illis in verbo
Evangelii offerri, modo in vera
pœnitentia fide eam quærant:
eadem fidei analogia docet,
Christum pro omnibus omnino
peccatis plenam et perfectam
satisfactionem præstitisse, mo-
do fide eadem acceptetur.

V. 10. O Gud, lad mig aldrig
lære
Ont, aff denne onde Mand,
Om end mine Feyl de ere
Fleer i Mengd' end Havets
Sand!
Om Jeg med min slemme
Synd
Kaste Gud i Dødsens Dynd,
Skiød hans Bryst med mine
Piile,
Gud, lad mig dog ey fortviile.

S. 1859.
Peccavi! fateor, non
desperabo, relinquam
Iscarioth laqueum, cor tibi
Christe dabo.

Med denne Salme forholder det sig igen anderledes.

Man kan vel have Lov til at antage, at det ikke er tilfældigt, at Salmen har samme Overskrift paa Dansk som det tilsvarende Afsnit i Gerhards Fortolkning paa Latin: *De Judæ proditoris desperatione*. Det er begge Steder Judas's Fortvivelse, det hele drejer sig om; og begge Steder er det hans Samvittighed, der atter og atter vendes tilbage til.

Har Kingo saaledes overtaget Hovedsynspunktet fra Harm., synes de ovenanførte Uddrag ogsaa at vise en Paavirkning i det enkelte for de første Vers. Jeg fremhæver især saadanne Udtryk som *dulce peccatum, mortiferos aculeos in conscientia, flagella conscientiæ*, der gaar nøjagtigt igen hos Kingo. Hele Skildringen i disse Vers af Syndens søde Gift og Samvittighedens Opvaagnen til For-

Sands i disse dybe Ting!
Himlen kand mod dig ey
skattes,
Og ey hele Verdens Ring
Fuld aff Perler, Søloff og Guld!
Dog kand nogle Fødders Muld
Mod dit Kiøb, O Jesu, settes!
Aldrig det aff mig forgiettes.

V. 5. Men jeg vil begynd'
at lære
Hos dend Pottemagers Grav,
At mit Leer, som Jeg mon
bære,
Og dend Krop, som Gud
mig gav,
Aldrig skal hoffmode sig,
Om hand kunde endelig
Udaff Guld og Perler braske,
Thi hand er dog Leer og Aske.

V. 6. Udaff Verdens Jord
og Ager
Jeg med Adam tagen blev!
Gud, Du est min Pottemager,
Og din Forsyn Hiulet drev;
Dine Fingre danned mig
Allevegne underlig,
Saa mit Leerkar end mon
bære
Dit aldmægtig Stempels Ære.

V. 7. Jeg vaar fremmed (Gud
det bedre,) Som Jeg daglig mindes vel,
Jeg, saa vel som mine Fædre,
Fremmed vaar fra Israel!
Men nu har vi Deel og Part
Blant Guds egen Børne-Art,
Nu har vi en Gravsted funden,
Som ved Jesu Blood er vunden.

grinantur et consepeliuntur ei per Baptismum, Rom. 6 v. 4. Nos gentiles ratione originis et incolatus nostri sumus coram Deo advenæ et peregrini, Psal. 39 v. 13. 1 Pet. 2. v. 11, alienati a conversatione Israel et hospites testamentorum promissionis, Ephes. 2. v. 12, projiciendi igitur eramus in gehennam, cujus typus fuit vallis Josaphat, in qua sepelebantur peregrini. Christus v. sustinuit propter nos ignominiose vendi et sanguinem suum effundi, ut mercaretur nobis locum quietis in agro figuli cælestis, notum enim est ex scriptura, Deum sæpius conferri figulo propter opus creationis et authenticum dominium in genus humanum, Esa. 29 v. 16. Cap. 45. v. 9. Jerem. 18. v. 6. Thren. 4. v. 2. Rom. 9. v. 21. In agro illo Dominico, (hac enim appellatione honorantur sepulchra in lingua Germanica, quæ Hebræis dicuntur בית הַחַיִּים domus viventium, in lingua Græca κοιμητήρια, dormitoria) in hoc inquam agro Dominico per Christi sanguinem nobis emto pacate requiescere possumus usque ad diem judicii, in quo corpora nostra revirescent instar graminis, Esa. 66. vers. 14, ac velut grana tritici prius mortua iterum ex pulvere terræ prodibunt, Johan. 12. vers. 24, et in horrea cælestia colligentur, Matth. 3. vers. 12. Abrahamus Pater omnium

¹⁾ Jfr. S. 306.

Citater fra den latinske Tekst, for at man selv kan danne sig et Skøn over, hvordan Salmen er blevet til.

Af Lidelseshistoriens Tekst, saadan som den f. Eks. findes i Psb. 1699, genkender man følgende Sætninger versificerede i de to første Vers: »Judas bar de tredive Sølvpenge til de ypperste Præster — hængde sig selv — og alt hans Indvold udvæltedis. — det sømmer sig ikke, at mand lægger dem i Guds Kiste, thi det er Blodpenge.« Men fra Harm. har Kingo hentet den nærmere Skildring af deres Hykleri. Man genfinder heri bl. a.: *exemplum detestandæ hypocriseos — sumtus ad proditorem — reatum sanguinis injuste effusi recipere in conscientiam — contaminentur.*

Muligt, at man ogsaa i de tre Udtryk, som Kingo bruger for *corbona*, finder Vidnesbyrd om, at han har kendt Gerhards Undersøgelse af dette Ords Betydning.

I V. 3 gengives af Lidelseshistoriens Tekst: »Saa hulde de et Raad, og kiøbte for de Sølvpenge og uretfærdige Løn en Pottemagers Ager, til at jorde Pillegrime udi.« Men i V. 4 bekender Kingo, at han »fattes Sands i disse dybe Ting«, og i V. 5, at han »vil begynd' at lære hos dend Pottemagers Grav«; det er — ligefrem sagt — at han vil gaa i Lære hos Gerhard for den Udlægning, han giver af *hoc mysterium*. Man finder da ogsaa, at K. i de sidste fem Vers har faaet næsten alle Hovedtankerne og overraskende mange Udtryk med fra det ovenfor gengivne lange Citat fra S. 1855.

Han begynder med »Begyndelsen«, som først kommer paa Tale et Stykke inde i Citatet, hvor Skriftens ofte brugte Sammenligning mellem Gud og Pottemageren i Forbigaaende er berørt: *propter opus creationis et authenticum dominium in genus humanum*. Svarende dertil har han i V. 6 faaet baade Skabelsen og Forsynet med.

I V. 7 gengives Tankerne i den første Del af Citatet fra 1 Pet. 2 og Eph. 2 og fra Rom. 6; de to sidste Linjer er en ligefrem Gengivelse af den fire Gange gentagne

Tanke om, at *sepulchra nostra Christi sanguine esse sanctificata*.

V. 8 synger om de troendes Pilegrimsfærd (sammen med Abraham) *in hac vita* — i Overensstemmelse med den sidste Allegorihos Gerhard. De to sidste Linjer her er Oversættelse af — f. Eks. — *per Christi sanguinem pacate requiescere possumus*. Thi ogsaa det ejendommeligt klingende Udtryk »roligt Leye«, der altsaa egentlig er Latin: *locus quietis* eller *permansio quietis*, er ogsaa varieret fire Gange i den latinske Tekst.

V. 9 udfører Tanken i V. 8 nærmere og fremtræder som en bredere Versifikation af den umiddelbart paafølgende Passus: *unicum ergo desiderium nostrum esse debet, ut in agro Domini quiete ac placide quiescentes ad vitam æternam olim excitemur* Det er morsomt at se, hvor omhyggeligt Kingo har faaet alle Udtrykkene med i sit Vers¹ — ikke mindst *in agro Domini*, som det hedder *in lingua Germanica*.

Den personlige Paamindelse i Slutningsverset er endelig efterfulgt af et Ønske ret efter Tidens Tankegang for Dødsøjeblikket, i Overensstemmelse med Gerhards klart fremholdte Betingelse: *id quod futurum erit, si vera fide in Christum obdormiscamus*, og et Fremblik til »Dommens Dag« og »ævig Ære« — jfr. *usque ad diem judicii* og de følgende Citater for Opstandelsen.

Man ser altsaa, at Kingo bogstavelig har »faaet det hele med« i en betydelig bedre disponeret Fremstilling — undtagen Gehenna og Josaphats Dal! Thi selv om det berømte Billede fra Johs. 12 (og Mt. 3) ikke er gengivet, saa er der dog hentydet ikke alene til Sagen, men ogsaa til Billedet i »sank — jfr. *colligentur* — mit Leer til ævig Ære«².

¹) »Faa til Live« = komme til Live.

²) Som Modsætning Johs. Ewald: »Men offre dig min frelste Aand paa dens nedbrudte Ler.«

X. Om Jesu i Pilati Domhuus.

V. 1. Jesus, som skal Verden
dømme,

Til Pilati Domhuus maa
Under Jødebaand og Tømme
Fuld af spot og skændsel gaa!
For En Hedning, som ey veed
Aff Guds Lov og Hellighed,
Maa hand lade sig anklage,
Ja mod Vold og Uræt tage.

S. 1844. Christus vero nostro loco sese sistit et ab uno tribunali ad aliud cum publica ignominia protractus fit ludibrium ac spectaculum mundo. Neque oscitanter prætereundum, quod Romano, hoc est, Ethnico Præsidi Christus iudicandus sistitur. Judæi cælestem Samsonem ac Nazarenum gentilibus vinctum tradunt.

V. 2. O du Hykler-Jøde-Skare
Som i Domhuus ey vil gaa,
Men dit Kiøds Urenhed spare,
Passer dog slet intet paa,
At Du kand i Lasters Dynd,
Mord og Løgn og Blodig Synd,
Siæl og Hierte slet nedsenke,
Og alt Ont mod Gud optænke.

S. 1863. Apparet ex hoc præpostero immunditiei contrahendæ metu præpostera, hypocritarum sanctitas, quod in traditionibus majorum observandis seduli, sed in custodiendis præceptis divinis negligentes sint ac remissi. Humana traditio et constitutio erat, ingressu in domum gentilis incircumcisi immunditiei contrahi, ideoque a tali ingressu cavendum esse. Præcepta divina sunt, non occidas, non dicas falsum testimonium, non effundas sanguinem innocentem etc.

V. 3.— — — — —
Jordens Fyrster slaer og
Kryster,
Som et ringe Potte-Skaar,
— — — — —

S. 1872. . . . de jicit potentes de sede, Luc. 1 v. 52, regit in virga ferrea et regni sui hostes tanquam vas figuli confringit, Psal. 2 v. 9.

V. 7. Om sit Rige og sin Krone
Jesus da et Spørsmaal faar,
Men hand svarer, at hans
Throne
Udaf ævighed bestaar!

S. 1872. . . . regnum Christi est perpetuum ac æternum. Dan. 2. v. 44. cap. 7. v. 14. Luc. 1. v. 33.
S. 1873. Appellatur autem reg-

Sandhed, som er slet forhad
Og i Verden ild' omladt,
Dend vil han dog Rundt

udsige

Trodtz ald Løgn i Satans Rige.

num veritatis. 1. respectu illius regni, quod Diabolus habet in mundo, quod est regnum mendacii, Joh. 8. v. 44, in eo grassantur, propagantur ac propugnantur mendacia, videlicet hæreses et peccata. Regnum Christi et regnum Diaboli sunt sibi invicem opposita, illud est regnum veritatis, hoc vero regnum mendacii.

V. 9.— — — — —

Jesus hand vil intet tale,
Svarer ey et Ord der til;
Deres Løgn saa skamløs er
Kiendelig for En og hver,
At hand derfor helst vil tie,
Og Guds egen Dom opbie.

S. 1875. Sed plenius dicitur. ideo Christum hoc loco constanter tacuisse, quia..... 3. quæ proferebantur, erant palam falsa, partim notoriæ calumniæ et manifesta mendacia.

V. 12. Tau du end, O From-
heds Kilde,

For Pilati Dom og Ræt,
Da vaar det fordi du vilde
Med din Tauszhed dølge slet
Ald vor slemme Synd og Last,
Som paa dig vaar ene kast,
Og fordi Du vilde lide,
Satte Du din Ræt til side.

S. 1875. 7. voluit hoc silentio testari, se sponte et voluntarie mortem adire, si qui moriuntur inviti, varias solent proferre excusationes et criminum suorum palliationes, sed Christus stans coram Præside onustus totius mundi peccatis tacet, ut propter peccata sibi imposita sese volentem mori ostendat.

Med Salmen om »Pottemagerens Ager« har Kingos Afhængighed af Harm. naaet sit Højdepunkt. For de følgende Salmer bliver den mindre og mindre kendelig. For denne Salme er den dog tydelig nok.

Den kan opsummeres deri, at, naar bortses fra det, der ligefrem bygger paa Lidelseshistoriens Tekst, har Harm. i det væsentlige givet Anledning til Resten af Salmen. Saaledes for de tre første Vers. De tre Antiteser, der her fremsættes til Indledning, findes der alle Tilknytning til

i den latinske Tekst. Særlig afgørende er Overensstemmelsen for V. 2, hvor Kingo gengiver Harm.'s tre *præcepta divina* i Linjen:

Mord og Løgn og blodig Synd....

Kingo er altsaa ogsaa kommet i Gang med denne Salme ved Hjælp af Harm.

Men ogsaa den øvrige Del af Salmen bærer Spor af Gerhards lærde Undersøgelser baade af *regnum Christi* — i V. 7 — og af *silentium Christi*. Med Hensyn til det sidste viser det sig, at Versene 9 og 12 er Gengivelser af Punkterne 3 og 7 i Harm.'s Drøftelse af, »hvorfor Jesus tav«.

Uden for Lidelseshistoriens Tekst og den latinske Fortolkning dertil bliver der egentlig ikke andet tilbage end Kingos egne — som sædvanligt — harmfulde Udbrud over »Spot og Skam«, hvad enten den møder Jesus eller ham selv, i Versene 10 og 11, og den kønne Slutningsbekendelse i sidste Vers.

XI. *Jesus sendes til Herodes.*

V. 1. Til Herodes Jesus føres,
som et Lam til Ræven hen,
— — — — —

V. 4. — — — — —
Jorden derfor motte drikke
Sancte Hanses Strube-Blood,
— — — — —

V. 5. Ald Foragt og ald
Vanære,
Haanhed, Trusel, Spee og Spot
maa dend arme Jesus bære,
— — — — —

V. 6. — — — — —
At hand saa fra Hoffet maa
Som en Staader-Konge gaa
— — — — —

S. 1879. Conjecit eum in carcerem, mox etiam decollari iussit, Luc. 9. v. 7. Christus eum vocat vulpem propter hypocriticam calliditatem, Luc. 13. v. 32.

S. 1881—82. Hæc itidem spectabat ad contemptum et illusionem Christi, proponitur enim in hoc vestitu omnibus deridendus et exhibendus velut Rex stultorum ac morio quidam aulicus, qui stolidissima quadam insania Regis honorem affectarit, cum sit homo omnium abjectissimus.

V. 8. — — — — —
 ...din Haanheds Palt og
 Blee,
 Og i dend skal ald min skam
 Og mit Vanhelds fule Ham
 For Guds Ansigt slet tildekkes
 Og mig Ærens Krone rekkes.

S. 1883. Illusus et contemptus
 est propter nos in veste can-
 dida, hoc contemptu ipsius
 parta est nobis magna digni-
 tas, ut in conspectu Dei et
 Angelorum simus preciosi...
 ...ut induti vestimentis albis
 coram throno Dei in æterna
 felicitate ac gloria olim com-
 parare possimus, Apoc. 3. v.
 4 o. s. v.

Denne lille Salme er i sig selv ganske ubetydelig, egent-
 lig kun en — formodentlig i al Hast gjort — poetiserende
 Omskrivning af Lidelseshistoriens Tekst. Man kommer let
 paa de Tanker, at Kingo nu har været ved at blive træt af
 Arbejdet med Passionen eller har ment at maatte skynde sig.

Jeg henstiller det som en Mulighed, at han har taget
 Anledning af Harm. for de fleste af de Smaatræk, der
 findes ud over selve Lidelseshistorien. De er jo ganske
 almindelige; men Kingos intime Bekendtskab med Harm.
 gør det vel sandsynligt, at han ogsaa har kigget Siderne
 1876—84 igennem.

Specielt kan det noteres, at, mens Psb. 1699 i V. 6 har
 det almindelige »Som en Usel Stymper«, er det oprindelige
 Udtryk i Vinterparten »Som en Staader-Konge«, maaske
 svarende til *velut Rex stultorum*.

XII. *Barrabas løszgives, Christus begieres aff Folket at Korszfestes.*

V. 3. — — — — —
 Guderne tar ham sig nær,
 Og i hendes søvne-dvale
 Vilde Himlen for ham tale.

S. 1895. Hæc exempla osten-
 dunt, non propterea negan-
 dum, quod somnium hujus
 fæminæ fuerit *θεόπεμπον*, quia
 fuit ethnica et a cognitione
 veri Dei aliena.

V. 4. O I Jøder steene-blinde,
 O I store Drømmere
 Hører her en Heden-Qvinde,

S. 1896. Mulieres Israëliticæ
 silent, sed ecce mulier ethnica

Som flux bedr' end I kand see! fit concionatrix et præco inno-
 Naar hun sender frem sit Bud, centiæ Christi.
 Ærindet er alt for Gud;
 Sover hun, som vel kand
 sømme,
 Da er Gud i hendes Drømme.

Den første Halvdel af Salmen er i det væsentlige en Gengivelse af Lidelseshistoriens Tekst, den anden en Betragtning over »Mysteriet« med Barrabas i ret almindelige Vers. Men i første Halvdel er der indskudt den ovenanførte Betragtning over Pilatus's Hustrus Drøm, som sikkert er taget fra Harm.'s vidtløftige Undersøgelser af, hvor vidt Gud kan have talt gennem en Hedningkvindes Drøm.

Det er betegnende, at atter her har Vinterparten en Tekstform, der synes at staa Gerhards Drøftelser nærmere, end de tilsvarende almindeligere Udtryk i Psb. 1699 gør det.

Det sidste Sted hedder det i V. 3:

Gud self tager ham sig nær
 i Stedet for, som oven for citeret:

Guderne tar ham sig nær;
 og i V. 4:

O I slet Forhærdede
 i Stedet for:
 O I store Drømmere.

XIII. *Jesus hudstryges, bespottes og Torne-krones.*

V. 4. — — — — — Riis og seye Piske-Remmer Flettes nu til Jesu Huud, Der med slaes hans usle Lemmer, — — — — —	S. 1903...verber ex funiculis aut loris contextum, quo dorsa damnatorum verberabant.
--	--

V. 6. — — — — — Som aff Torne de udfletter, (Første Frugt aff Jordens Band)	S. 1910. Quandoquidem ex- crationis illius, qua terra post mandatum a nobis violatum mulctata est, seges spina erat.
--	---

V. 11. Plantede min Synde-	Saa du maatte strax udtømme
Throne	Mang' Uskyldig Blode-
Paa Dig med en Torne-Krone!	strømme.

V. 13. Tag det synde-spiir	Jeg har med al Magt og Velde
og Velde,	Tryckt dig Spottens Rør i
Som Jeg rakte dig i Haand,	Haand,
Du kand Ene det nedfelde	Hielp mig det igien at felde,
Ved din Krafft og hellig Aand!	Hielp mig ved din kraftig
Jeg er kun et uselt Rør,	Aand,
Bank mig under Korset møør!	Self er jeg et uselt Rør,
— — — — —	Men, O søde Jesu, hør,
	— — — — —

Man ser, hvordan Kingo har siddet og tygget paa Penne-skaftet, for at faa noget rimeligt ud af Teksten; men selv om det for saa vidt rimer godt nok baade i første og anden Udgave, er der næppe nogen, der vil føle sig poetisk opbygget ved sammen med Digteren at blive »banket under Korset mør!«

For de mellemliggende Vers, der gengiver Lidelseshistorien, kan noteres de anførte smaa »Læsefrugter« fra Harm.

Det kan være et Spørgsmaal, om V. 4 virkelig gemmer et Minde om den latinske Lærdom. Morsomt er det i hvert Fald at se, at Kingo har opnoteret Udtrykket om Tornen som »første Frugt af Jordens Band« og med ikke mindre Glæde den naive Lærdom hos *Pindarus* og *Lyranus*.

Den sidste har han maattet stryge i Psb. 1699. Thi dør er de kraftige Udtryk:

	Der med de hans Hoved smekker,
	Dasker Tornen ind med Magt,
blevet til	
	Og en Torne-Krone trecker
	Om hans Isse af al Magt.

Endelig er der vel ogsaa Minder om Harm. i V. 9.

XV. Jesus dømmes til at Korsfestes.

V. 5. — — — — — S. 1930. Leo sermon. 8. de
Hænderne maa tvettet være, pass.: Non purgant contami-
Smitten skal dog Hiertet bære. natum animum manus lotæ...

Indignatio facit versus.

Kingos oprigtige Had til Bagvaskelse og Uret har her skabt en Salme, der er af en anderledes Lødighed end de umiddelbart foregaaende. Dette gælder baade den første Halvdel, hvor han i myndige Vers giver djærve Udtryk for sin Harme over Jesu Dom, og den sidste, hvor han finder lige saa slaaende Udtryk for sin Bekendelse af sin egen Skyld i Jesu Dom, især det berømte:

Jo, min Gud, Jeg bør ey dølge
At min synd foruden Tal
Jo vaar med Dig hen at følge
Ind i Dommens Huus og Sal!
Mine synder Dommen skrev,
Og Dig hen til Døden rev!
Hvor Jeg seer din Dom og Vunder,
Seer Jeg alt mit Segl der under.

Det er muligt, at der i V. 5 findes en Gengivelse af den anførte Sentens af Leo.

I V. 7 er det malende

Og besee min synde-Galde
Om dend ey forgav hans Blood;

blevet rettet til det almindeligere

Om den piinte ey hans Blood.

*XVI. Jesus ledes ud fra Domhuset til Golgatha
og bær sit Kors.*

V. 2. See, hvor onde Strids- S. 1936. Exuerunt eum cla-
mænd slider myde purpurea, et induerunt
Purpur-Kaaben aff hans Krop, eum vestimentis suis pro-
Agter intet hvad hand lider, priis. Fecerunt id hoc fine, ut
Men hans saar kun river op! dolorem Christo augerent, quia
Trekker ham hans Klæder paa, clamys illa coccinea vibicibus

At de saar, som blodig staa,
Kand fuldtrykkes udaff
smerte,
Og sig trenge til hans hierte.

ex flagellatione relictis fortiter
erat impacta, proinde sine ex-
quisitissimo doloris sensu de-
trahi non potuit.

V. 8. Søde Jesu, gid Jeg kunde
Følge dig, og nøye see
Hvordan dine saar de runde,
Hvordan du vaar fuld aff Vee,
Der mand rev dit Purpur aff,
Og hvad Pine det dig gaff,
Der mand dine saar oprykte
Og med Korset dig betrykte.

V. 5. Græder ey, I arme
Qvinder,
Græder ey saa hart for mig,
Jeg min sorrig snart forvinder
I mit søde Himmerig!

— — — — —

S. 1944. Non est quod me de-
fleatis, quia patior omnibus
modis innocens, et breve ac
momentaneum est passionis
meæ supplicium, afferet au-
tem mihi et omnibus in me
credentibus æternam gloriam

— — — — —

V. 6. Jeg nu gaar som en
Miszdæder,
Fuld aff Eders saar og skam,
Eders synd mig saa nedtræder,
Kaster paa mig Dødsens Ham!
Dog skal Jeg saa snarlig faa
Ald min Guddoms Ære paa,
Tage Himlen ind med Glæde,
Lader derfor aff at græde.

Sed causam meæ passionis ac
mortis, vestra scilicet peccata
defleto.

Man kan nok, uden at gaa Digteren for nær, have Lov til at mene, at ogsaa her har det været lidt smaat med Inspirationen. Salmen er paa ti Vers, og af dem er de to næsten Gentagelser: V. 8 af V. 2 og V. 6 af V. 5. Og det øvrige er blot Versifikation af Lidelseshistoriens Tekst, indledet med et højst almindeligt, for ikke at sige ganske taareperset, Indledningsvers og afsluttet med to lige saa almindelige Slutningsvers.

Det er vel derfor værd at notere, at de to eneste Tanker i Salmen, der kan have Krav paa en Smule Ejendomme-

lighed, genfindes i Harm. — og altsaa er faldet i den Grad i Kingos Smag, at han har gentaget dem.

Ogsaa her synes Vinterparten at staa Harm. nærmere, end Psb. 1699 gør det. Her lyder nemlig de første fire Linjer i V. 6:

See Jeg nu som en Miszdæder,
Fuld af Dødsens Angist gaar,
Og til Korset villig træder,
Fuld af Eders Skam og Saar;

Det ligger nær at antage, at K. har udarbejdet Salmen til Dels ved Hjælp af Steder i Harm., men ved anden Redaktion har glattet paa Teksten, saa Overensstemmelsen er blevet mindre tydelig.

XVII. Paa Langfredag.

Om Christi Korsfestelse, Pine og Død, som kand bruges for Prædiken paa Langfredag, saa vel til Froeprædiken som til Høymesse, og endeel til Aftensang, effter Ritualens Anledning.

V. 7. Agt hvordan de hannem
skienker
Med en Galde-blandet skaal,
Og hans svage Hierte krænker
Med ald Ondskabs fulde Maal!
Edike og Myrrhe maa
De velsigned Læber faa
Paa sin Rettersted at smage,
Ah! en uhørt synd og Plage.

S. 1950 f. Fundamento igitur caret, quod quidam existimant vinum illud *ἑσμευρισμένον* fuisse dulce ac delicatum a mulierculis Galilæis vel aliis religiosiis fæminis allatum, quod Christus ideo recusaverit bibere, quia nullam voluerit consolationem admittere inter afflictiones, ut eo copiosius pro nobis satisfaceret.

S. 1952. Consideranda etiam hoc loco extrema Judæorum crudelitas. Apud alios facinorosos ad mortem ductos procul dubio non solum diligenter verum etiam superstitiose observarunt præceptum Salomonis, Proverb. 31. versic. 6: Date siceram mærentibus et

vinum his, qui amaro sunt animo, sed Christum hoc loco indignum judicant, in quem officia illa humanitatis conferantur.

V. 8. Op ad Korset de ham
trekker,
Tutter, støder, gjør ham meen,
Og med Grumhed strax
udstrekker
Hans udmatted' Arm' og
Been!
Nagler ham til Korset fast,
Saa hans Kiød og Seener brast,
Dermed lader de ham hænge,
Til hans Pine at forlænge.

V. 9. Merk hvor de hans
Kræfter sprenger,
Og hans Bryst hvor trangt
det gaar!
Hvor hans Legems Byrde
hænger
Paa hans blodig Nagle-skaar!
See hvor er hans Seener rakt!
Hans affmægtig' Arme strakt!
See hvor hand af Angest
krummes,
Og hans blodig Øyne dummes.

V. 13. — — — — —
O du store Naadens Tolk,
Du vil dem til Livet føre,
Mens de dig til Døden kiøre.

V. 14. Paa hans Kors Pilatus
skriver
Jøde-Konges Titel op,
Avind digt i Hiertet river
Paa hver hærded Jøde-Krop!
De maa see og sprekke ved,
At min Jesus Led fra Led

S. 1957. Tanta insuper erat Judæorum ac militum contra Christum crudelitas, ut hanc qualemunque levationem ægre ipsi concessisse videantur, quin potius cruciatum ipsius hac ratione auxerunt, quod tota corporis moles sine ullo fulcro ex teneris, nervosis, ferroque perforatis manibus pendere fuit coacta.

S. 1962. Ipse quoque habitus pendentis dolorem auget, totum enim corporis pondus ex brachiiis transfixis dependens ac in pedes transfixos recumbens et superne et inferne acutissimos, ac nulla ex parte interruptos, dolores concitat.

S. 1969. Pater, ignosce illis.vitam procurat illis, a quibus occiditur. . . .

S. 1974. Sed singulari Dei consilio hic titulus regius in epigraphæ crucis repetitur. ut significetur per crucis ignominiam nequaquam aboleri dignitatem ipsius regiam; imo crucem esse ipsi, ut et omni-

Skønt den første af disse Kingos to sidste Passions-salmer er paa 29 Vers i det sædvanlige ottelinjede Verse-maal, maa hans Behandling af den sidste og afgørende Akt i Passionsdramaet derfor blive forholdsvis mest summarisk, sammenlignet med den islandske Digters. Mest

falder dette i Øjnene, naar man sammenholder Kingos ene Salme om »de syv Ord« paa atten smaa firelinjede Vers med Hallgrímur Pjeturssons syv om det samme Æmne, en til hvert af Jesu Ord.

En anden Sag bliver det, naar Spørgsmaalet er om Digtenes poetiske Værdi, hvor der jo ikke skal tælles, men vejes. En Sammenligning mellem den danske og den islandske Digtning skal jeg her ikke gaa ind paa. Derimod maa jeg, naar der bliver Tale om en Sammenligning mellem Kingos to Salmer om Jesu Kors, bemærke, at han selv formodentlig har sat den første højest eller i hvert Fald regnet den for den egentlige Langfredagssalme. Ikke alene fordi den er saa langt større, og der er gjort saa meget mere ud af den, saa at der her er gjort et Forsøg paa et Sammendrag af hele Korsfæstelsen, mens den anden kun i nogle faa Vers gengiver Jesu Ord paa Korset; men først og fremmest fordi den første er betegnet som den egentlige Salme til Langfredag »før Prædiken«, til alle tre Gudstjenester, »efter Ritualens Anledning«, mens den anden kun har faaet Vedtegnelsen: »Efter Prædiken«.

For os stiller det sig imidlertid anderledes: »Gak under Jesu Kors« er blevet *Langfredagssalmen*, mens der af den lange Salme kun er et Par løsrevne Vers, der endnu lever i Menighedens Hjærte og paa dens Mund, det ene ganske vist højt elsket.

Dette kommer bl. a. af, at den er for »tysk« for os. Dette gælder især om de første Vers med de »hule Sukke«, der netop forekommer os for *hule*, og med de altfor mange Opfordringer til egen og til andres Sjæle om at »se« eller »agte« eller »tænke« paa det sørgelige »Spektakel«, for at Øjnene kan »flyde« af Medlidenhed. Dette er saa altfor meget efter Tidens andægtige Praxis og navnlig efter Tidens tyske Smag.

Men det hænger ogsaa sammen med, at Salmen, netop fordi den skal give en Slags Oversigt over Korsfæstelsen, har maattet fatte sig i skematisk Korthed.

Hvor mange af Enkelthederne i denne Oversigt Kingo har laant fra eller taget Anledning til fra Harm., er det ikke godt at sige. Man maa vide, at den Del af Lidelseshistorien, som Salmen synger om, i Gerhards Fortolkning spænder over 85 Foliosider. Men ved et Gennemsyn heraf har jeg fundet det rimeligt at medtage de anførte Citater, der muligvis kan have haft Indflydelse paa Tanker eller Udtryk i Salmen.

Det er saaledes meget rimeligt, at Versene 7—9 i sammentrængt Form giver den Skildring af Jødernes *extrema crudelitas* ved Korsfæstelsen, som Gerhard lægger saa stor Vægt paa at udvikle baade med Hensyn til Drikken, der ikke maa opfattes som *consolatio*, men som »en uhørt Synd og Plage«, og med Hensyn til Ophængningen af Jesu Legeme *sine ullo fulcro*, saa at hele »hans Legems Byrde (*totum corporis pondus*) hænger paa hans blodig Nagleskaar«.

Og i V. 13 genfindes vist en af de Antiteser, der er sammenstillede Harm. S. 1969.

Af særlig Interesse vil det være at finde noget til Oplysning om Tilblivelsen af det berømte V. 15. Det er naturligvis ikke min Mening, at det skulde være sammenstykket af de anførte Steder. Det er dog meget sandsynligt, at Hovedtanken i V. 14 er laant fra S. 1974. Og disse to Vers synes gjort over Udtrykkene: *titulus* og *epigraphe* som Ledeord for Tankegangen. Det forekommer mig derfor ikke at være urimeligt, om man vilde finde Genklang i V. 15 af andre Udtryk i de anførte Citater. Især maaske af det anførte Distichon fra S. 1966.

Mindre væsentligt er det, om V. 16 og V. 17 hviler paa de anførte Citater, hvad jeg vilde tro, især for det S. 1983 anførte Distichon, der i saa Fald maa kaldes godt gengivet paa Dansk.

De sidste fire Linjer i V. 21 er blevet rettede fra Vinterparten til Psb. 1699 paa følgende Maade:

Udi hendes Lod ey faldt	Hvor hun om sig vilde see,
Din dend mindste Klæde-	Var kun idel Ach og Vee,
Palt,	Guds og hendes Søn der
Og om hun til Korset kryber,	henger,
Da dit Blood paa hende	Som mand snart til Døde
dryber.	trænger.

Atter en meget tvivlsom Forbedring!

Der kunde ogsaa synes at være Paavirkning for V. 24 og V. 29. Særlig for det sidste Vers er det af Interesse. I øvrigt skal jeg komme tilbage til de første fire Linjer af dette Vers ved Gennemgangen af den sidste Salme.

XVIII. *Effter Prædiken.*

Om de syv Ord Jesus talede paa Korset.

<p>1. Gak under Jesu Kors
 at staa, O kiære Siæl, og med attraa
 Kys Jesu Læber, og giv agt
 Paa hvad hand har til
 Affskeed sagt.</p> <p>2. Der Verden end vaar
 Ung og spæ, Da hørtes Slangen mellem Træ,
 Som os med Satans Løgn
 bedrog, Og ned i Dødsens Jammer
 slog.</p> <p>3. Aff Korsens Træ min
 Jesus lood, (Trods Belials dend bittre
 Flood) Fremklinge Naadens fulde
 Røst, Mig og Enhver til Liv og
 Trøst.</p> <p>4. Hand først for sine Fiender
bad:</p>	S. 1968. Satanarboris prohibita ligno circumvolutus concionatur primis parentibus ad ipsorum perniciem, ut in peccatum eos precipitet, Christus ligno crucis affixus concionatur nobis ad nostram instructionem, ut a peccato nos liberet. Accedamus igitur ad suggestum crucis et Christum caelestem doctorem verba vitae ex ea nobis proponentem devoto pectore audiamus. S. 1968....vocem suam instar tubae exaltavit, ut ab omnibus audiretur..... Bernh: Dominus arborem crucis ascendit, ut ab omnibus videretur; clamavit, ut ab omnibus audiretur.....

S. 1971....quando ex ignorantia vel infirmitate peccantes non intelligimus nec expendimus, quid faciamus..... tunc Christus Mediator ac Sacerdos noster adhuc pro nobis ad dextram Patris intercedit.....

10. Lad mig og i min sidste
 stund
 Faa Trøst aff Jesu Aand
 og Mund,
 O lad mig daglig bedre mig,
 Og faa en Lod i Himmerig.

11. Det fiende Ord vaar
 græseligt,
 Og aldrig hørde Himlen
 sligt!
 Min Gud, min Gud, hvi
 haver Du
 I denne Nød forladt mig nu!

12. For min skyld blev du
 saa forlat,
 Og aff Guds Vrede tagen fat,
 At aldrig Jeg forlades skal
 I Dødsens grumme Dyb
 og Dal.

S. 2020. Præterea non corporis
 solum cruciatus, sed et peccatorum
 nostrorum atque iræ
 divinæ pondus Christo cruci
 affixo tunc temporis incumben-
 bant.....

13. Guds Vredes Ild ham
 tæred op,
 Og saften aff hans usle Krop!
 Mig tørster, sagde hand, og fik
 Aff Edike saa suur en Drik.

S. 2020. Flammæ infernalium
 angorum in animam Christi
 vires suas exeruerant, unde
 clamabat: Deus meus, ut quid
 me dereliquisti? nunc in corpus
 etiam illas exerunt...
 inde tanta siti conficitur. Eam
 vero propter nos experiri voluit.

14. Hand smagt' og sagde:
 Det er alt
 Fuldkommet, som er om
 mig talt;
 Hvad Vidne Skrifften om
 mig bær,
 Til Prikk' og Punkt
 fuldkommet er.

S. 2024. Ex quibus locis manifestum est, Christum ad consummationem vaticiniorum de sua passione editorum respicere, quando omnia consummata esse pronunciat.....

15. Saa tog Du i dend sure
 skaal

S. 2020.Apoc. 7. v. 16
 dicitur, quod nec esuriant, nec

Mit Vellyst-fulde synde-maal!
Jeg drak aff Adam Synden
først,
Men du fik Gifften i din Tørst.

16. Des har Jeg Trøst i
Hierte-Rood,
At Jeg en ævig Glæde-Flood
For din dend sure Drik
skal faa
Fra Lammets Fryde-strøm
og Aa.

17. Der effter Jesus gav et
Raab,
Ald fuldt aff Livsens store
haab,
Hand sagde: Fader i din
Haand
Befaler Jeg min Siæl og Aand.

18. Det Ord, det Ord sig
trenger ind
Udi mit Hierte, Siæl og sind,
Gid det og blive sidst det Ord
Jeg tale skal paa denne Jord.

sitiant, nimirum, quia agnus, qui est in medio throni Dei, pascit illos et deducit eos ad vivos fontes aquarum, v. 17. Primi parentes esu pomi vetiti peccaverant, sicque a fonte vitæ discesserant et in spiritualementem sitim inciderant, ideo cum omnibus posteris fame et siti æterna in inferno torquendi erant, sed Christus Mediator noster iræ divinæ ardorem ac sitim in se suscipiens promeruit nobis, ut ab æterna siti liberati, inebriandi simus ubertate domus Dei et torrente voluptatis potandi, Psal. 36. v. 9.

S. 2026. Theophyl. pulcerrime in h. l. scribit: Christus non amittit vocem morte accedente, sed ut domitor mortis mortem non audentem accedere, eo quod se non victricem, sed victam ex hoc congressu abituram sciret, ultro intensaque voce inclamat.

S. 2028. Hoc pie moriendi exemplum a Christo discamus, orantes cum Dionysio: Domine, fac ut ultimum tuum verbum in cruce, sit etiam ultimum meum verbum in hac luce.

Hvordan Kingo end selv har set paa denne Salm i Sammenligning med den foregaaende (jfr. foran), er det utvivlsomt, at han er gaaet til sin Opgave med den dybeste Ærbødighed. I Overensstemmelse med de Ord, hvormed Gerhard indleder sine vidtløftige Undersøgelser af *Jesu syv*

Ord, Ord, som Kingo har læst: *locutus septem verba in tota Ecclesia semper maximi habita*.

Han har kendt og ladet trykke — nogle Numre efter sin egen Salme om de syv Ord — den gamle Salme *Om de Siv Ord*: »Jesus op paa Korset stood«. Og hans Salme er delvis digtet som et Modbillede dertil.

Nu er der vel ingen af Kingos Salmer, der som denne paa Grund af Æmnet og den strenge Enfold har vundet Magt over danske Hjerter, saaledes at de simple Vers er kommet til at staa som hellig Skrift.

Der er derfor heller ingen, hvor det kan være af større Betydning at undersøge, hvad der kan tjene til Oplysning om dens Tilblivelse. Her specielt dens Forhold til den nævnte gamle Salme og til Harm.

At han har haft den gamle Salme i Tankerne, fremgaar ikke alene af — hvad der dog næppe kan være tilfældigt —, at det hedder der: »Det Fierde raabde han saa græselig«, ligesom hos Kingo: »Det fierde Ord vaar græseligt«, men ogsaa af den Orden, de syv Ord er opført i. I begge Salmerne er Jesu Ord til hans Moder det *andet*: »Det Andet sagde hand til Moder sin«. Derimod er Ordenen i Kingos store Salme om Korsfæstelsen den, at Ordet til Røveren kommer før Ordet til hans Moder.

Her har Kingo nemlig holdt sig til Gerhards Lærdom, mens han der har fulgt den gamle Salmetradition.

Det hedder i Harm. 1984: . . . quidam statuunt, Joannis narrationem de cura Mariæ sibi commendata pre-mittendam esse recensionem blasphemiarum in Christum conjectarum, quem ordinem etiam Bugenhagius in Harmonia observat. Sed concinnius videtur blasphemias prius præmittere, ut matris ac Johannis dolor intelligatur ex eo non leviter auctus, quod enormes illas blasphemias contra Christum eructatas audire fuerint coacti, antequam consolationem illam a Christo audirent.

Og i Overensstemmelse hermed er Opregningen Harm. 1968: Numerantur autem hoc ordine: 1. Pater remitte

illis, nesciunt enim quid faciant. 2. Latroni converso dicitur: Hodie mecum eris in Paradiso. 3. Matri dicitur: Ecce hic est Filius tuus o. s. v.

Men er Skemaet og Ordenen end den samme, er der unægtelig kommet en ny poetisk Aand med Kingo, der har pustet Liv i de gamle stive Vers. Man sammenligne blot Kingos to Vers med dette ene:

Det Første Ord var saa barmhiertelig,
 Alt til sin Fader aff Himmerig,
 Det er saa lysteligt at høre:
 Forlad dem Fader, de vide ey bedre,
 End hvad som de mig giøre.

Men ikke mindre afgørende har Forholdet til Harm. været for Kingos Omdannelse af den gamle Salme. Det ses straks og tydeligst ved Indledningen til Salmen. Den gamle indledes med dette Vers:

Jesus op paa Korset stood,
 Og hannem forløb hans hellige Blood,
 Hans saar gjorde hannem stoor Pine:
 Siv Ord hand talede samme stund,
 Dem beholdt i Tankerne dine.

Som Kingos Salme nu lyder i vor Salmebog (No. 205), indledes den paa lignende Maade med ét Vers, der blot opfordrer til Andagt over for Korset. Men Kingo har — som Vinterparten viser, hvis Tekst jeg for denne Salme har gengivet in extenso — oprindeligt digtet en Indledning paa tre Vers.

Læser man disse igennem, ser man, at Digteren har ønsket at begynde sin lille Salme om Jesu Ord paa Korset med en højtidelig lille Indledning, hvor han ikke blot retter en indtrængende Opfordring til at vise Andagt over for den korsfæstede og hans Afskedsord, men karakteriserer Betydningen af den Forkyndelse af Korsets Ord, der nu skal høres, ved at modstille Jesu Ord fra »Træet« Slangens Ord »mellem Træ«.

Allerede i Psb. 1699 er dette klare Forhold fordunklet,

idet V. 2 simpelthen er udeladt. Som jeg i det foregaaende har vist i lignende Tilfælde, kan man heri finde Sandsynlighed for, at der har fundet en Udglatning Sted af en oprindelig Tekst, der har staaet i et intimt Forhold til Harm. Ser man efter, vil man heller ikke blive skuffet i sin Formodning. Kingo har — som ovenfor vist — faaet denne gamle Antitese (selv om han naturligvis ogsaa godt kan have kendt den andetstedsfra) her direkte fra sin Læsning i Harm. En Sammenligning viser, hvor morsomt nøjagtigt V. 2 gengiver Latinen; i lidt mindre Grad gælder det samme for V. 3, med Undtagelse af den for Rimets Skyld indskudte anden Linje, der — vist ikke tilfældigt — betegnende nok er sat i Parentes, som om Kingo uvilkaarligt har maattet give Tilstaaelse for, at han her er gaaet uden for den Tekst, han har versificeret.

Desuden ses det, at ogsaa V. 1 sikkert er blevet udformet efter det anførte Sted i Harm., spec. Salmens berømte Begyndelseslinje »Gak under Jesu Kors at staa«, der fremtræder som en ren Gengivelse af *Accedamus ad suggestum* (Talerstol) *crucis*. (Desuden genfindes ogsaa den efterfølgende latinske Sætning, bl. a. *devoto pectore*).

En Undersøgelse af det første Vers i dets Forhold til Harm. giver, naar man sammenligner det i Grundteksten med det første Vers af den gamle Salme, som i et kort Program, ja næsten som under et Løsen, det syttende Aarhundredes stærkt følelsesbetonede Vækkelsesbevægelses Andagt ved Korset over for den gamle. Kort og godt: *Gak* har afløst *stood*; der er bogstavelig talt kommet Bevægelse i Billedet. Thi man har indset og kan ikke blive træt af at forkynde det baade paa Prosa og i Poesi, at der maa gaa en »Bevægelse« i »Sjælen«, d. v. s. en Vækkelse og Omvendelse, forud, for at Sjælen skal »beholde Jesu Ord i sine Tanker«. Og det er Hovedformaalet for den subjektive Andagt, saaledes som den fremtræder baade i Gerhards eksegetiske Kæmpeværk og i Kingos

Passionsdigtning, at vække denne »Jesusliebe«: »Kys Jesu Læber med Attraa!«

Ikke mindre interessant er det Udbytte, Undersøgelsen af V. 2 og V. 3 sammenholdt med Harm. bringer. Det kan samles heri: i den første af Passionssalmerne har Kingo som Indledning til sin Passionsdigtning fremstillet Jesus som den lovsyngende, der synger, »ret som han Døden saa«, og lovet at udføre nærmere denne Sang om Jesu Smerte. Til dette Præludium svarer godt Kingos Postludium her »efter Prædiken«, hvormed han til Slutning slaar Hovedsagen fast, idet han fremstiller Jesus som Prædikanten, der selv forkynder Korsets Ord fra Korsets »Talerstol«. Dette passer saa meget mere, som der paa Langfredag jo ikke holdes nogen egentlig Prædiken, og Jesus altsaa er ene om at føre Ordet.

Mens den gamle Salme nøjes med at gengive Jesu syv Ord naivt og ubehjælpsomt eller lidt løjerligt udstafferede, staar Kingos Vers fast, som var de hugget i Sten, og til hvert af Jesu Ord er der føjet en bevæget Bøn af Digteren. Her findes der nogle Steder Reminiscenser fra Harm.

Saaledes maaske for V. 5 (se ovenfor). I hvert Fald temmelig sikkert for V. 12 og V. 13, hvor Udtrykkene om Guds Vredes Ild, der »tærer« Jesus op »og safften aff hans usle Krop«, synes paavirket fra Latinen.

Derimod maa det indrømmes, at Ligheden for de almindeligere Udtryk i V. 14 kan være lige saa stor f. Eks. med Verset i den gamle Salme:

Der hand haffde drukket dend beeske Drik,
Nu er fuldkommet dend hellige Skriff,
Jeg haver det alt fremganget;
Hvad Propheterne have spaad om mig,
Det er nu altsammen fuldkommet.

For V. 15 og V. 16 er Paavirkningen tydelig for Tankegangen og for flere af de enkelte Udtryk, f. Eks. *sitim in se suscipiens* og *torrente voluptatis* (»Fryde-strøm«).

Det viser sig altsaa, at overalt, hvor Salmen er udvidet

ud over selve de syv Ord og en kort Bøn i Tilslutning dertil, er Tilknytningen til Harm. tydelig.

Muligt er det, at der i de første to Linjer af V. 17 gemmer sig et Sammendrag af et Kirkefadercitat. Utvivlsomt er det i hvert Fald for V. 18.

Kingo har samme Tanke i den foregaaende Salmes V. 29 (de første fire Linjer):

O min Jesu, gid Jeg kunde,
Jesu, gid Jeg kunde dog
Døe med samme Ord i Munde,
Hvor med Du din Affskeed tog!

Tanken, som er nærliggende og naturligvis udtalt mange Gange, har været ham fortrolig. Her er den imidlertid udtrykt med en ganske anderledes Prægnans, der har gjort disse sidste Ord af Kingos Passionsdigtning til de maaske uforglemmeligste.

Det er meget sandsynligt, at disse to sidste Linjer har faaet deres faste Form efter Citatet fra Dionysius (specielt fordi *ultimum* her gaar igen). Saaledes klinger Kingos Salmer altsaa ud i et gammelt Kirkeord.

For denne Undersøgelse af Passionssalmerne har det været af Interesse, at det har vist sig, at Forholdet til Harm., der ikke har haft saa indgribende Betydning for flere af de sidste Salmer, atter her i den sidste har gjort sig meget stærkt gældende. Undersøgelsen afrunder sig saaledes paa en smuk Maade.

Men det maa ogsaa understreges, at Salmen neppe vilde have faaet sin faste, knappe Form og sin »objektiv« Stil, hvis den ikke havde haft det gamle Forbillede for Øje¹.

¹) Hos Moltken og Cassuben findes kun »Jesus op paa Korset stood«. I Daniel Paullis »Den ny fuldkommen Psalmebog«, 1680 finder man derimod (S. 258 ff.): »Jesu siuf Ords Betractelse som: Jesus oppaa Kaarsset etc.« Denne »Betractelse«, der staar *efter* den gamle Korssalme og har det samme femlinjede Versemaal, er i øvrigt ganske mat. F. Eks.:

1. Til dig mit hierte bøyer sig
O Jesu! du som leedst for mig

III. SYNSPUNKTER OG RESULTATER

1.

Inden jeg sammenfatter Resultatet af denne Under-søgelse, skal jeg gøre et Par Bemærkninger om mulig Paa-virkning andetstedsfra. Her tales naturligvis kun om lige-frem litterær Afhængighed eller litterære Forbilleder, da Kingo selvfølgelig paa saa mange Maader — ogsaa, og ikke mindst, gennem Læsning — er blevet »paavirket« som Digter af Passionssalmerne. Men det turde føre for vidt at lede saaledes i Øst og Vest.

S. 305 har jeg nævnet Ludwigs's noget vage Formodninger om et Afhængighedsforhold til Mollers *Soliloquia*¹.

Forholdet til denne Bog maa imidlertid paa Forhaand være ganske anderledes for Kingo end for den islandske Passionssanger. Den sidste har netop i sine Passionssalmer villet give islandske *Soliloquia de passione Jesu Christi*, (ligesom der forinden paa Islandsk fandtes en slavisk Overførelse paa Vers af denne Bog), mens den første med sine Salmer har villet noget helt andet end give medi-

Hvor ved jeg salig bliver:
At jeg nu liffsens børn er lig:
Din Død jeg det tilskrifver.

2. De ord paa Kaarsset blefve hørt,
Af smert' oc Kierlighed fremført
Udi min Øren klinge:
Lad mine suck af hiertet rørt
Sig oc til dig opsvinge.

Men den kan kaldes et Mellemlid mellem den gamle Korssalme og Kingos eller et svagt Forsøg paa den nye Andagt ved Korset, som Kingo maaske har taget op, eller hvoraf han har taget Anledning til at forme sine faste, smaa Vers. Han har sikkert været sig ganske bevidst, at han dermed havde givet det helstøbte Udtryk for den nye Andagt. Han stiller sin Salme først som Afslutning paa sine Passionssalmer og aftrykker den gamle længere fremme som en ærværdig Antikvitæt; og han bruger det firelinjede Versemaal: »Jesu søde Hukommelse«, som han saa ofte benytter.

¹) Udsat paa Dansk ved Herman Holstein, Kbh. 1647.

terende Enetaler over Jesu Lidelse. Og naar man har sat sig ind i *Passíusálmarnirs* Afhængighed af Bogen¹ og derfra gaar til at undersøge Kingos mulige Forhold dertil, bliver man derfor ogsaa hurtig paa det rene med, at om nogen egentlig Benyttelse kan der slet ikke være Tale.

Betegnende er det f. Eks., at der i Mollers Bog intet tilsvarende findes til Kingos Salmer om Peter og Judas.

Jeg mener ogsaa, at Kingo sikkert har kendt denne engang saa yndede Andagtsbog². Men mere vil jeg ikke være tilbøjelig til at mene, f. Eks. ikke at der kan tales om nogen »Paavirkning« paa Kingo.

Jeg har lagt Mærke til et Par Steder som disse:

»Annas den samme gamle Blod-hund vilde de først føre got Budskab, at de haffde fanget Hinden der fortøffver de som hine hungrige Ulffve, paa det uskyldige Guds Lam« (S. 255).

»Thi du hafuer det altsammen lid for min skyld. Du est af Gud forladt, paa det jeg kunde annammis. Du bærer din Faders grumme Vrede« (S. 415).

Det sidste er for almindeligt; for det første kunde der *maaske* være Tale om en Genklang hos Kingo. Derimod kan jeg ikke gaa med til at tale om »et vist Fællesstof og en vis Fællesstil« i denne Sammenhæng. I hvert Fald ikke uden at der tilføjes, at Mollers Bog indeholder (som det fremgaar af Titelbladet) ligesom andre af hans Bøger en hel Del Tanker, Billeder og Ord, »af de Gamle Fædre med Flid tilsammendragen«, som *maaske* i et enkelt Tilfælde kan være kommet til Kingo gennem denne Bog, men *maaske* ogsaa gennem andre Andagtsbøger eller lærde Værker, bortset fra de — mange — Tilfælde, hvor der ovenfor er paavist ligefrem litterær Afhængighed.

¹) Jeg maa henvise til min Bog.

²) Værd at lægge Mærke til er det, at Bogen først foreligger paa Dansk 1647, men paa Islandsk allerede 1599. Dette i Forbindelse med de mange senere Udgaver af den paa Islandsk er i god Samklang med

Det samme gælder for den anden, Ludwigs ovenfor nævner: Johann Rist. I en Passionssalme af ham hedder det om Jesus i den samme Situation som ovenfor, nemlig over for »den gamle Skalk« Annas, da han bliver slaaet af Tjeneren:

Der Schöpffer musz sich neigen
ja vor der Aschen schweigen¹

eller i dansk Oversættelse:

Ja Skaberen maa holde ud,
For Ask oc Jord sig vride²

jfr. med Kingo:

Gud maa tage Munde-daske
aff en Skalk der er kun Aske.

Men ud herfra kan der kun sluttes, at den gamle Antitese paa en eller anden Maade eller maaske ad flere Veje er kommet til Kingo. Han har formodentlig set den udtrykt baade af Johann Gerhard og Johann Rist, og det er ikke til at afgøre, hvis Udtryk han har haft i Øret eller for Øje, da han skrev disse Linjer.

Ovenfor (S. 322) er der citeret en Passus af Herbergers *Horoscopia passionis*, som muligvis kan have haft nogen Betydning for Kingo. I den samme Bog (S. 433) hedder det: »Jeg vil bruge dine Ord i min sidste Stund, thi de ere hosz dig proberede, oc befundne krafftige. Derfor sucker jeg daglige met Dionysio: O dulcissime Jesu, ultimum tuum verbum in cruce, sit ultimum meum in hac luce«. Kingo har maaske ogsaa læst disse Ord, har i hvert Fald sikkert fundet dette gamle Ord overleveret flere Steder. Men i Harm. har han i hvert Fald truffet det.

Bogens langt større Betydning paa Island. (Se min Bog om H. P.'s Passionssalmer, S. 101 ff.).

¹) Fischer und Tümpel: Das deutsche evg. Kirchenlied, 1904, II, S. 211.

²) Johan Rist: Passion-Viser (ovs. af Søren Terkelsen), 1661.

I øvrigt er det sikkert ikke muligt at paavise mere litterær Afhængighed for Kingo af Herbergers end af Mollers Andagtsbog.

Det samme vil være Tilfældet, om man blader i et Par af de berømteste Andagtsbøger fra det syttende Aarhundrede udkomne med et halvt Aarhundredes Mellemrum, nemlig *Meditationes sacræ* af Johann Gerhard og *Geistliche Erquickstunden* af Heinrich Müller. Det kunde ligge nær at se efter i den første, netop fordi den er af samme Forfatter som Harm. Specielt *den syvende Betragtning* »om den Frugt og Nytte, som Christi Pine og Lidelse medfører«¹. Heri en gennemført Opregning af, hvad Jesus har gjort, for at vi skal blive fri. F. Eks.: »Christus svedede for os den blodige Sved paa det vi ikke skulle undergaa i den kolde Sved, naar vi ligge og kæmpes med Døden Udi Haugen begyndte han sin Lidelse, at han dermed vilde forsone den første Synd, som vore første Forældre gjorde i Haugen Han lod sig stæge og brænde af Guds Vredes Brynde, at han vilde fri os fra Helvedes Ild o. s. v.«

Det er utænkeligt, at Kingo ikke skulde have kendt denne Bog. Han kan ogsaa have faaet Tilskyndelser fra denne Samling af Variationer over Forsoningens Hemmelighed. Men der er ikke noget, der taler for, at han ligefrem skulde have hentet Udtryk herfra til sine Passions-salmer. Det ligger nærmere at pege paa tilsvarende Steder i Harm. For de ovenfor anførte Citater synes Overensstemmelsen i øvrigt at være større med disse Steder.

Det er lige saa utænkeligt, at Kingo ikke skulde have kendt Heinrich Müllers Bog². Man har endog paastaat, at han skulde have skrevet sin berømte Salme »Far Ver-

¹) *Meditationes sacræ* er allerede oversat 1614: »Sjælens Klenodie, 51 Hellige Betragtninger ved Johan Gerhard.« Jeg citerer Ovs. af 1736.

²) *Geistliche Erquickstunden*, Rostock 1664. Ovs. allerede 1667 af Peder Møller: *Aandelige Spare-Timer*. Ovs. citeres efter Udg. 1681.

den, far vel« efter Forbillede af en Salme, som han skulde have fundet heri¹.

Det vilde have været et tarveligt Forbillede for Kingo at vælge sig. Derimod kunde H. M.s Prosa nok friste til Efterligning (ligesom hans Betragtninger meget snart blev sat paa Vers). Den er jo baade for Indhold og Form af en sjælden Ejendommelighed. Man kan undertiden synes, at han foregriber Goethes Prosa. Man kan mindes dennes berømte: »Wir sind selbst unsre Teufel, wir vertreiben uns selbst von unsrem Paradiese«, naar man læser i hans Betragtning (I, S. 184 ff.) »*Von der gewissens-Höllen*«: »Wo ist die Hölle? Frag *Bellarminum*. Der weiset dich zum Mittelpünccklein der Erden. Thut wohl dran. So darff dich vor der Höllen nicht grawen. Vergeht die Erde, die Hölle vergeht mit, und du bist frey. Aber mein Freund, freue dich nicht zusehr. Was suchstu die Hölle ausser dir, die du in dir hast? Bistu gottlos? dein eigen Gewissen ist deine Hölle An dem Gewissen hastu einen Vorschmak der Höllen, und weist zum theil wie den Teuffeln und Verdampten zumuth sey. Bistu geitzig? sihe dich selbst an, so sihestu die Hölle.«

Mens man ikke behøver Heinrich Müllers egen Tilstaaelse for, at han staar i Taknemlighedsgæld til Luther, naar man læser saadanne Sætninger, tør jeg ikke udtale mig om Forholdet mellem hans og Goethes Prosa. Jeg nævner det kun her sammenligningsvis med Kingo, fordi der, naar man gaar til hans Prosa i hans *Ligprædiken*, ikke er Tale om en beslægtet »Tone«, om dette ægte tyske »Gemüth«. Thi, hvad Kingo ikke var af Natur, det var han for oprindelig en Natur til at prøve paa at eftergøre, naar bortses fra hans Ofre til Tidens Smagløshed.

Derfor kunde der imidlertid maaske nok være Tale om en mere formel Paavirkning og en dyb aandelig Overensstemmelse, saaledes som det er formodet af Prof. Oskar

¹) Se herimod Anm. S. 412.

Andersen¹. Jeg skal senere komme tilbage til det sidste. Angaaende det første blot i denne Sammenhæng et Par Bemærkninger med Hensyn til Passionssalmerne.

En Andagt i *Aandelige Sparetimer* (S. 194 ff.) er overskrevet saaledes: »*Om Synderes Fortræw for Helgene*. Stor Synder, stor Helgen.« Og det hedder der bl. a.: »Hvo er den beste? Jeg holder med den første. Tolderen har Prisen for Phariseeren. Paulus holder sig for den største Synder oc ringeste Helgen. Stor Hellighed, stor Hofmodighed Stor Hellighed, stor Fare Stor Hellighed, stor Frjstelse Stor Hellighed, stor Skrømt Hvo i Dag er en stor Synder, kand i Morgen blive en stor Helgen; Oc hvo i Dag er en stor Helgen, kand i Morgen blive en stor Syndere.«

Er der ikke Genklang af denne Betragtning, maaske endda Gengivelse af visse Ord deri, spec. de to sidste Sætninger, i Kingos første Salme om Peter?

Ingen sig formaste maa,
Om hand end i Dag kand staa,
Thi hand kand i Morgen falde,
Og sig ulyksalig kalde.
Store Helgen ogsaa haver
Adams Kiød og Klæder paa

Ovenfor er Salmen, bl. a. disse Linjer, konfronteret med Harm. Hvis dette Forhold ikke var paavist, vilde man vel udendvidere gaa ud fra Kingos Afhængighed for disse Linjer af denne Betragtning af Heinrich Müller.

Sammenligningen med Harm. viser imidlertid en gennemført Afhængighed for denne Salme baade med Hensyn til Tankegang og Udtryk. Der er derimod ingen Overensstemmelse for Tankegangen mellem Kingo og Müller; og Peter og Adam nævnes slet ikke i Betragtningen, derimod Paulus.

Jeg vilde derfor mene, at det er sandsynligt, at der i

¹) Indledning til Thomas Kingos Aandelige Siunge-Koor, Kbh. 1931, S. XCIV.

Kingos Salme, som er udarbejdet ved Hjælp af Harm., ogsaa findes en Mindelse om hans Læsning i *Aandelige Sparetimer*. I hvert Fald tør man tage den anførte Overensstemmelse som et Vidnesbyrd om dyb aandelig Overensstemmelse. Thi overfor den stærke Fællestradition, der ligger bag ved Opbyggelses- og Salmelitteraturen, bør man være forsigtig med at slutte ud fra enkeltstaaende Ligheder.

Det samme maa jeg mene om nogle Sætninger af en Betragtning: »*Om høy Ære-Stand*« (S. 282 ff.), hvor det hedder: »Stor Ære, stor Byrde. Honos, Onus, Visselig ja. Stor Ære, stor Synds-Byrde. De som leve i høye Embeder, have for andre Leylighed til at synde, Den høye Stand er bevægelig oc tilbøuelig til Synde-Fald. Lig den som gaar paa en slibrig Vey, hvor lettelig snubler hand.« Jeg maa ogsaa her — under Hensyn til det ovenfor anførte om de første halvanden Vers af den samme Salme om Peter — lade det staa hen som en Mulighed, at der i disse Begyndelsesvers ogsaa findes Mindelser om Kingos Læsning i Heinrich Müllers Bog.

Der lader sig ikke udlede ret meget af disse Stikprøver, som jeg her har taget fra Tidens Andagtslitteratur. (Lad mig føje til, at jeg atter har bladet i to saa berømte engelske Andagtsbøger som *Nosce te ipsum* og *The whole duty of man* og intet fundet, der kunde pege hen paa Kingos Passionssalmer, hvad der paa Forhaand ogsaa var ganske usandsynligt).

Men dette ret negative Resultat er dog i Favør af det ganske positive Resultat, som Sammenligningen med Harm. har givet. Og det er i god Overensstemmelse med, hvad man paa Forhaand vilde gaa ud fra, nemlig at en Mand som Kingo i sin Passionsdigtning ikke vilde nøjes med at plukke Læsefrugter af sin opbyggelige Læsning, men vilde sætte sig som Maal at underbygge sine Salmer med solid Lærdom.

2.

Hvad der er paavist ovenfor om den Brug, Kingo har gjort af Harm. under sin Udarbejdelse af Passionssalmerne, kaster paa mange Maader nyt Lys over disse berømte Salmer.

Det ligger nær allerførst at fremhæve, at man nu herigennem kan forklare eller belyse Enkeltheder i Teksten, som ellers har staaet umotiverede eller ligget i det dunkle.

Som Eksempler paa dette, som der ovenfor ofte er talt om, skal jeg her blot fremhæve det mærkelige, malende Udtryk om Jesu Gang over Kedron: »Vader med sin bare Food«, som kun findes i Vinterparten. Eller hvad der S. 327 er paavist om de tre Begivenheder i Peters Liv, som der synges om i den følgende Salmes Vers 5 og 7. I Stedet for at gentage alle disse Enkeltheder, der vilde høre hjemme i en Kommentar af Salmerne, skal jeg kun minde om, at det ikke blot er enkelte Steder i Salmerne, det drejer sig om, men at det ogsaa gælder afgørende Tankegange og større Helheder, at de først rigtig kan forstås, naar man kender Harm. F. Eks. Indledningen til den første Salme om Peter (se S. 337 f.), Indledningen til »Gak under Jesu Kors« (se S. 370 f.) o. m. a. Stærkest vidner Salmen »Om Pottemagerens Ager« om dette Forhold baade for mange Enkeltheder og for Salmen som Helhed (S. 346 ff.).

Maa jeg her gøre nogle Bemærkninger om Hallgrímur Pjeturssons Passionssalmer, sammenlignet med Kingos.

Jeg har ovenfor (S. 315) sammenlignet den Maade, hvorpaa de indleder deres Passionsdigtning, og fundet deres Digterpersonligheder og deres Digtninges Formaal i deres Modsætning karakteristisk udtrykt allerede her. Og saaledes kunde der nævnes meget andet.

Her skal jeg blot gøre opmærksom paa, at de begge viser størst litterær Afhængighed i Begyndelsen og i Slutningen af deres Digterværk. (For Hallgrímur Pjetursson maa der ganske vist gøres den Restriktion, at især Sal-

merne 20—28 synes at have et Forhold — i hvert Fald et afledet — til Harm. Dette er imidlertid mere problematisk og mindre afgørende end Forholdet til Mollers *Soliloquia*, som der her alene tages Hensyn til¹⁾. Og dette kan *maaske* forklares ret naturligt paa den Maade, at de begge i Begyndelsen har taget deres Tilflugt til deres Hjælpebog for at komme i Gang med Digtningen, senere er gaaet mere paa egen Haand, men til allersidst atter er tyet til Kilden, fordi det begyndte at knibe med at faa Ende paa Arbejdet.

Men det maa dog ikke her glemmes, at Hallgrímur Pjeturssons senere Salmer som Helhed er værdifuldere — her findes nogle af hans allerbedste — end Kingos, naar der ses bort fra et Par, specielt den sidste.

Paa lignende Maade viser det sig ogsaa, at begge — ikke mindst Kingo — atter og atter er kommet i Gang med den enkelte Salme ud fra, hvad de har læst sig til paa det paagældende Sted i Bogen. De gengiver et Ord, en Allegori eller en længere Betragtning paa Vers og kan maaske derefter fortsætte mere paa egen Haand; eller et grundigt Kendskab til Teksten i Harm. kan oplyse om, hvordan en længere Udvikling dér har fanget Kingos Opmærksomhed og nu afspejler sig i Begyndelsesversene, som det f. Eks. foroven (S. 333) er vist for Salmen om »Jesus, der føres bunden«.

Derimod er de forskellige i deres Gengivelse af Teksten i Lidelseshistorien. Hallgrímur gaar frem saaledes Salme efter Salme, at han gengiver Smaastykker af den harmoniserede Tekst, temmelig nøjagtigt versificerede, og dertil knytter en lille versificeret Bibellæsning eller Prædiken af oplysende, moraliserende eller opbyggelig Art med tilføjede inderlige Hjærtesuk og Bønner. Det er mere und-

¹⁾ Med Hensyn til de islandske Passionssalmers litterære Afhængighed i det hele se Finnur Jónssons Udg. (1924) og den dertil knyttede Redegørelse af mig med de for hver Salme anførte Citater fra forskellige Kilder.

tagelsesvis, hans Salmer er at kalde for friere Digtning over et enkelt Ord eller en enkel Situation og udpræget lyriske.

For Kingo er det snarere omvendt. Han har ikke sat sig for at gennemgaa hele Lidelseshistorien Stykke for Stykke, men udvælger til sine 18 Salmer de Optrin og Temaer, som passer ham bedst. Hans Salmer staar og falder med den lyriske Kraft, plastiske Kunst og bevægede Veltalenhed, han har indgivet dem; Lidelseshistoriens Tekst er kun versificeret lejlighedsvis, eftersom den kan passe ind i den poetiske Helhed. Og man kan snarere sige, at han har versificeret Gerhards Fortolkning til Lidelseshistorien end denne selv. Det er Kingos egen følelsesfulde Digtning, der er Hovedsagen.

Den eneste Undtagelse er den sidste Salme om de syv Ord. Der følger han — efter det gamle Forbillede — den islandske Digters Fremgangsmaade, saa han Vers for Vers gengiver de syv Ord fra Lidelseshistorien med tilføjede Bønnevers. Dette har i Forbindelse med den sammentrængte Prægnans og Ordenes slaaende Kraft gjort denne Salme til hans Mesterstykke, enestaaende blandt hans egne Salmer og i Stand til alene at veje Hallgrímur Pjeturssons syv Salmer om de samme Ord op.

Jeg maa her afstaa fra at anføre flere Enkeltheder. Det kunde ellers nok være Umagen værd at sammenligne Kingos Salme »om Pottemagerens Ager« med den tilsvarende hos Hallgrímur Pjetursson (No. 17), der ogsaa synes at vise hen — maaske gennem Mellemlid — til Harm.

Nogle Bemærkninger til Sammenligning med Hensyn til de to Passionsdigtninges Formaal, Stil o. a. opsættes til senere.

3.

Saa vidt jeg har kunnet efterspore det, er det altsaa ret uvæsentligt og tvivlsomt, hvad der ud over Harm. kan anføres af litterær Paavirkning paa Kingos Passions-salmer. Interessantest er vel den Mulighed, der S. 322 f. er

paavist for, at Versene om Blomsterne i Getsemane og Jesu Blod kan have nogen Sammenhæng med Valerius Herbergers Andagtsbog. Men jeg vil se bort fra disse Smaating og alene se paa Hovedsagen: Harm.'s Betydning for Kingo.

For hans Brug af dette Hjælpemiddel er det — som nævnt — meget oplysende at se, hvor ofte den oprindelige Tekst i Vinterparten viser paafaldende større Lighed med Harm. end Rettelserne i Psb. 1699. Hvad enten det er Kingo selv eller hans Censorer, der har rettet, vidner dette Forhold om, at han har haft Harm. for sig under Arbejdet, og at hans eller andres Gennemsyn har fundet, at de laante Udtryk ikke har været personligt nok indarbejdede i Salmen eller uheldige i det hele taget. At det første Udtryk næsten altid viser sig at være det ejendommeligste, er en anden Sag, som jo ikke mindsker Kingos og vor Taknemlighedsgæld til Harm.

Som særligt betegnende »Modermærker« paa Vinterparten anfører jeg atter her Læsemaaden i Ps. II, 1, den oprindelige Linje i Ps. III, 4 om Jesu Moder og — sidst, men ikke mindst — V. 2 i den sidste Salme, der ganske simpelt er udeladt i Psb. 1699, hvorved Antitesen fra Harm. er helt bortelimineret (jfr. S. 371).

4.

Naar jeg nu skal forsøge at bestemme den Betydning, som Arbejdet med Harm. har faaet for Kingos Salmer, da er det rimeligt at begynde med at nævne, at han derigennem sikkert har faaet Tilskyndelser og Hjælp til en fastere og klarere Opbygning, til bedre Orden og større Stringens i Tankegangen.

Det laa for den Tids Poeter — ogsaa for de danske — at svømme hen i Overfølsomhed og at forfalde til bombastiske Smagløsheder, skønt alt dette staa saa daarligt til dansk Lynne. Det er Udvækster paa Barokken, som var kommet til os især over Tyskland, og som appellerer

saa ensidigt til Følelse og Fantasi og derfor benytter sig af de voldsomste Virkemidler. Naar den maler, smører den tykt paa, naar den græder, er det bogstaveligt i det mindste i Spandavis, naar den rører sig, vrider den sig i de sælsomste Slyngninger. Den er begejstret for de voldsomme Udtryk, de overraskende Kontraster, kort sagt for alt det, vi nu uden Begejstring kalder højtravende.

Alt dette findes der en Portion af hos Kingo, ogsaa i disse Salmer. Men naar der ikke findes mere, ja naar alt dette kan være helt tilbagetrængt, tror jeg ikke alene det kommer af, at han var den store Digter, som vel havde sin Plads — ogsaa i sin Æstetik — »blandt Tidens Børn, *men* ikke blandt dens Trælle«. Heller ikke alene af, at han som den virkelige Prædikant, han var, havde den naturlige Følelse for, hvad den simple Veltalenhed kræver. Men ogsaa af, at han har taget sig den Opgave at skrive Kirkesalmer om Herrens Lidelse saa alvorligt, at han har villet levere et godt Stykke Arbejde, som han som lærd Mand kunde være bekendt, og ogsaa for saa vidt har gennemført Opgaven.

Et Par Ord til Sammenligning med Elias Naur kan her være paa sin Plads. Der er Vidnesbyrd nok om Kingos Interesse for sin yngre Digterbroder. Naur selv giver Tilstaaelse derfor i Citatet S. 312. I en af Dedikationerne i hans Bog *Zions Sange* hedder det:

At nok er sagt: Er i alt dette ey Guds Aand,
sampt Kingos søde og vel-ædle bløde Haand?

Vi har lidt svært ved at finde Guds Aand saa vel som Kingos Haand i »alt dette«. Vi har ogsaa svært ved at forstaa, at Kingo kunde favorisere Naurs Produktion saa meget, at han optog 9 Salmer af ham mellem de 26 nye Salmer, han lod trykke i Vinterparten af samtidige Forfattere.

Ikke at Naur er talentløs som Poet. Ingenlunde. Det er vel ogsaa det, der har indtaget Kingo i ham. Han har

maaske syntes, at han i flere Henseender var hans egen Overmand i at gøre Vers. Det er jo undertiden, Naur kan synes at foregribe Brorson; og der er utvivlsomt Tale om Paavirkning ogsaa for det formelle¹.

Men han løber grassat i sine Vers. Han er ikke paa-virket af Barokken, han er ganske besat af den. Dette aabenbares til Overflod i *Golgatha paa Parnasso*. Man begriber ikke, at Kingo kan have »gennemlæst og yndet dette ringe Skrift«; det første synes med Nødvendighed at maatte udelukke det andet. Men det staar der altsaa i Fortalen.

Det er fristende at give sig til at citere. Blot en Mundsmag. Han skildrer, hvordan Ormene fortærer hans eget Lig:

Hvad heller de gaar ud; hvad heller de indtrimler;
Hvad Kiød de æder end; hvor tycke de sig stimler,
Nu hisset og nu her, og vrimler i mit Liv;
Jeg sover, hviler dog og ligger gandske stiv.
Jo større stycker Kiød smaa Munded Orm' aff-filer;
Jo meer Jeg dem beleer; jo meer Jeg ad dem smiler;
At de og nødes til at gnave mine Been,
Som bider fra sig, som mand beed paa Kampe-steen.
Dend safft de Dricker ind, udsuer og udkryster,
Er kun Uhumskhed og de bare onde Lyster;
Hvo vil ey onde dem det slemme sorte Blood,
Og det U-sunde-Kiød, som før ey bliver good,
Før Gud ved disse smaa og smucke bløde Orme,
Vil Kroppen smuckere omdanne og omforme,
I Graven, hvor det kun udluttres smuck og glat;
Min Orme-Syster Jeg saa siger slet God Nat².

Og han »afmaler« Helvedespinslerne:

Vi føler Pinen nock i alle vores sandser;
Utallig Dievle-skock sig runden om os skandser:
Udvortes knuser de hvert Lem saa smaa som skarn,
Og vinder Tarme-Traad paa Helved Nøgle-Garn.
Hver Aare de med Ild og brende-funcker stopper;

¹) P. Severinsen har været inde herpaa i Studenterhjemmets Julebog Kbh. 1912. Sagen burde undersøges til Bunds. Jeg tror, det kunde lønne sig.

²) Heldigt, at Kingo ogsaa her viser sig at være Naurs Overmand i Begrænsning og i Paaskesalmen nøjes med: »Orme tære ald min safft«.

Hver Indvold de med svogl og Gløde-brander propper;
 Hvert Lem de drager ud, som Traad aff spinde-Teen;
 Hvert been de bøyer op og neder som en Green.
 Hver Helved-Aand en stanck i vore Næser spruder;
 Vi brøler, brumler, gjøer, vi hyler, raaber, tuder;
 Vi smeltes, veltes om, vi kastes her omkuld;
 Vi hvistes, qvistes hen, som Ild-fortørred Muld.
 Vi rappes, nappes, slaaes, vi rives, drives neder
 Til sølen, Pølen hvor mand effter Draaber leder,
 At vedske, ledske sig, ja qvæge sig oppaa;
 Nu hver, dis verr', er brendt saa tør som halm og straa.

Det er vist dette, man kalder »barokke Indfald«. Og af saadanne er Bogen fuld.

Den er imidlertid ogsaa fuld af lærde Anmærkninger under Teksten (jfr. S. 311). Den poetiske Rektor har villet have det lærde Apparat i Orden. Saaledes refererer han til Augustin for Interiøret fra Helvede ovenfor. Imidlertid er det ikke godt at vide, hvad Augustin vilde have sagt til at se sig selv i Barok. Og i det hele taget gælder det jo: »Bücher sind wie Spiegel«.

I hvert Fald mærker man hverken noget til Lærdom eller til Maadehold, naar Alexandrinerne river den barokke Rektor med sig¹. Det kolossale lærde Apparat er blot udvortes barok Pynt.

¹) Anderledes i den »Triumpherende Slutning«, hvor Naur i et kort jambisk Versemaal og paa legende let Dansk endog foregriber Roman-tikernes Vers (»Guldhornene« og »Nytaarsmorgen«):

Nu Pinen er endt,
 Og Jesus er kiendt,
 Aff alle, som kiender,
 Dend Trofaste Gud,
 Som søgte sin Brud,
 Fra Jorderigs Ender;

— — — — —
 I Munden en Psalme!
 I Haanden en Palme!
 Paa Hovet en Krone!
 I Hiertet er Glæde;
 Thi skal Jeg da qvæde
 Dend Engelske Tone.

Anderledes med Kingo. Man ser bedst, hvor forskelligt et Udbytte, de har faaet af deres Studier, naar man kigger paa de Passionssalmer fra *Zions Sange*, som Kingo satte i Vinterparten.

Man har Lov til at gaa ud fra, at de to Passionsdigtere i Odense, der samtidig har været optaget af at skrive Passionssalmer¹, og som jo i højeste Grad paaskønnede hinandens Arbejder, har forhandlet med hinanden om disse Salmer, ligesom de talte sammen om *Golgatha paa Parnasso* (se S. 312). De er sikkert ogsaa under disse Samtaler kommet ind paa Harm., som Naur jo viser hen til (se S. 311).

Der findes vist ogsaa Spor af Harm. hos Naur. F. Eks. i Salmen om »Peders Fald og Opreyszning« (Vinterparten S. 441 ff.), hvor det hedder (V. 9):

Thi frister Satan ham
Og gjør hans Troe saa lam,
At dend ved Ilden fryser
Og ham fra Sandhed kyser.

Sammenligner man hermed V. 5 i den tilsvarende Salme af Kingo:

Hand ved Ilden, naar hand gyser,
Veed sig vel at gjøre varm,
Men Guds Kierlighed dog fryser
I hans Hierte, Bryst og Barm

og det ovenfor S. 335 tilføjede Citat fra Harm., ser man endnu tydeligere, hvor nær Kingo her staar Harm., ja at han næsten kan kaldes oversat derfra, mens der hos Naur kun kan tales om en friere Gengivelse eller Reminiscens.

Og hertil svarer det godt, at i Naurs Salme træder baade det historiske og det didaktiske helt i Baggrunden for det lyriske. Det er ikke en Salme, men et Bodsdigt, i øvrigt skrevet let og flydende og med træffende Udtryk hist og her:

¹) Dedikationerne i *Zions Sange* er fra 1687.

Hans store Løve-mood
Er fuldt med Hare-Blood;
Dend allermindste Kurre
Gjør Ørnen til en Spurre:
En Helgen tør ey sige
Guds Sandhed for en Pige.

Men det repræsenterer som al Naurs Digtning et Overgangsstadium, Barokkens Forfaldsperiode med enkelte Spirer til den nye Kunst, som slaar igennem med Pietismen.

Paa samme Maade har Kingo ogsaa optaget et Side-stykke af Naur til sin egen Salme om Judas's Fortvivelse (Vinterparten S. 473 ff.). Salmen er en hel Del forandret og forkortet fra Originalen i *Zions Sange*. Man begriber ikke, hvorfor Kingo har optaget den, da den, skrevet paa samme Versemaal og i det væsentlige vandrende ad de samme Tankegange, blot er en mattere Gentagelse.

Men det, der har Interessen her, er, at den ogsaa — baade for Tankegangen og for flere Udtryk — synes at kunne betegnes som en svagere Genklang af Harm., især som den oprindelig lyder i *Zions Sange*. Men den latinske Fortolkning og »Lærdommen« i det hele træder ganske tilbage for Poetens Udmalinger og egne Udgydelser. Det er den bare Poenitense.

Til Trods for sin djærve Natur kendte Kingo godt til at fristes til Tidens Taareperseri, og, saa stor en Digter han var, kunde han ofre til Tidens daarlige Smag. Naar der ikke findes mere heraf, end der gør, i hans Passionssalmer, hænger det, mener jeg, bl. a. sammen med, at han har haft Forstaaelse for, at ikke alene Historien, men ogsaa Læren skulde komme til sin Ret. Og det Synspunkt har hans Brug af Harm. hjulpet ham til at gennemføre. Oplysende er i den Henseende Forholdet med de to Salmer om Peter, hvoraf den anden er næsten uden Forbindelse med Harm., men samtidig lige saa taareperset som Naur, udgyder lige saa mange »Bodespande« som han og saamænd lige saa godt kunde være skrevet af ham. Smlg.

Begyndelsesversene af denne Salme og af Naurs »tredie Poenitentzes Psalme om dend groveste Synderes Bodferdighed og Omvendelse til Gud med Graad og modige Taare«:

Velder ud I Øyne-strømme,
 Flyder ned i hobetal,
 Lader eder aldrig tømme
 Her i denne Græde-dal,
 I min' Øynes Kilde-Veld,
 Flyder for min synde-Gield,
 Flyder til I blive røde,
 Ja til Hiertet selv kand bløde. (Kingo.)

I Øyne, Øyne, Græder Vand!
 O flyder hen i Taarer!
 O Græder hvad i græde kand!
 For synden mig bedaarer,
 O gid hver strøm og Vand-riig Aae
 Mig kunde i hvert Øye staae!
 Og fylde alle Aarer. (Naur)¹.

Det vil naturligvis ikke sige, at Kingo kun henfalder til Betragtninger og Udgydelser, naar han digter paa egen Haand. Gennemgangen ovenfor har fremdraget Eksempler nok paa det modsatte. Men han er i sine Passionssalmer blevet styrket mod Tidens Fristelse til »Grædehikke« og Smagløshed ogsaa derved, at han er en besindig Repræsentant for den lærde Tid, mens Naur i sin Digtning kun viser os en lærd Mand i Karikatur.

Men Medaljen har ogsaa sin Vrangside. Der findes kunstige Ophobninger i Salmerne eller sammentrængte Referater fra Kommentaren, som ikke er indarbejdede i den poetiske Helhed og omsmeltede af hans Digteraand. Meningen med Passionssalmerne er nu engang ikke at give os selv Tidens bedste Kommentar paa Vers. Men naar galt skal være, er det dog lettere at udholde at læse Noter omsat til faste Vers end udtværede Udgydelser paa Vers.

¹) Zions Sange, S. 67. — »Ind til Guds Flaske bliver fuld«, skriver Naur i den samme Salme.

5.

Af Dokumentationens ovenfor fremgaar det, hvor mangfoldige Gange man kan paavise Harm.'s Betydning ogsaa for Enkeltheder i Passionssalmerne. Først rent sprogligt: de latinske Ord, Udtryksmaader eller Konstruktioner gaar igen, ligefrem oversat eller gengivet; eller de har indirekte haft Betydning for Kingos Form.

Som saadanne Udtryk, der i Virkeligheden er Latin, nævner jeg blandt de særlig karakteristiske Eksempler her: »Vader med sin bare Food« (II, 1), »Trygheds Søvn-Taage blinder Siæl og Øye slæt« (III, 2), »løfterige Peder« (III, 7), »Trende Gange du kun minder, at Disciplene skal see, jeg Ti Tusind Gange finder din advarsel meer end de!« (III, 12), »Ene kand hans Ord og Tale kaste Fienden baglænds om fri skal hans Disciple gaa« (IV, 4), »Satans Snæregarn og Syndens sterke Helved-baand« (V, 1), »driver, tutter, skiender, slaar« (V, 2), »søde Synd« (VIII, 1), »Samvittigheden stak« (VIII, 3), »Samvittighedens Svøber« (VIII, 5), »Samvittighed, som er fuld aff Gifft og Piile« (VIII, 5).

Jeg skal holde op med denne Opregning, der kunde fortsættes længe endnu, og blot fremhæve de tre Salmer, for hvis danske Stil Latinen vel har faaet størst Betydning, Salmerne om »Peders Fald«, »Pottemagerens Ager« og »de syv Ord«.

Den første indeholder nogle af de berømteste Linjer og noget af det fasteste Dansk, Kingo har skrevet. Det er vist ovenfor, at netop her staar vi over for forvandlet Latin, saa at denne Salme maaske er det bedste Eksempel paa, hvad Kingos Dansk skylder det latinske Sprog.

I *Ill. dsk. Litthist.* (1929 I, S. 958) er som karakteristisk fremhævet Verset:

Peder! est du da en Klippe,
som Guds Kirke bygges paa? o. s. v.

Og det med Rette.

Men naar der føjes til: »som det vil ses af de fire første

Linier, hvori det er Jesus, der taler til den fornægtende Discipel, er Kingo ikke bange for at udvide og digte til i sit Forlæg, Passionsharmonien, der som bekendt kun har Ordene: »Og Herren vendte sig og saa paa Peter«, «saa maa der nu korrigeres, at Kingos Forlæg egentlig ikke er Passionsharmonien, men Harm., og at den karakteristiske Stil i dette Vers — som ovenfor fremhævet — staar i udpræget Gæld til Latinen, som Kingo her har omdigtet særligt malmfuldt.

Salmen om »Pottemagerens Ager« er den mest »latinske« af Salmerne. Jeg nøjes med at henvise til den detaljerede Paavisning heraf ovenfor baade for Tankegangen og — hvad det her kommer an paa — for mange Udtryk, f. Eks. det ejendommelige: »roligt Leye«.

For den sidste Salme er det især Originalens tre første Vers, for hvis Stil Latinen har faaet afgørende Betydning, bl. a. den første Linje, den berømteste Linje, Kingo har skrevet.

En Sprogmand vil kunne give en nærmere Vurdering af, hvad denne sproglige Afstamning har haft at betyde for Passionssalmerne og derigennem for det danske Sprog og Digtning. Men saa meget kan vel regnes for uimodsigeligt, at Kingo igennem dette klassiske Forlæg og Sprog har haft en gavnlig Modvægt imod den paatrængende Indflydelse fra den tyske Barokpoesi og det tyske Sprog.

Thi selv om det med Rette er fremhævet, at Kingo ikke gav sig af med at oversætte fra Tysk, som de mindre Poeter paa hans Tid (saa vel som før og siden), er det dog ogsaa rigtig fremhævet (*Ill. dsk. Litthist.* smstds.): »Som ægte Barokpoet fordyber Kingo sig overhovedet i Torturens Enkeltheder; Hudstrygningen skildres saaledes detailleret:

Ris og sejge Piske-Remmer
flettes nu til Jesu Hud,
dermed slaas hans usle Lemmer,
til at Blodet strømmer ud.

Hvert et Slag gør dybe Saar,
 som til Ben og Marven gaar,
 saa han sig som Ormen vrider,
 og hans Hjerte i ham svier.

Lignende Eksempler, der leder Tanken hen paa den anden schlesiske Skole (Lobenstein), kunde nævnes i Mængde, ikke mindst fra selve Korsfæstelsessalmen; men midt i Udmalingen af Golgatalidelsen kommer der pludselig et fredfyldt Hvilepunkt, idet Indskriften paa Korset motiverer disse Linier:

Skriv dig Jesus paa mit Hjerte o. s. v.«

Men dertil maa nu føjes, at de første fire Linier af det første Vers ikke er Barokpoesi, men kan findes i middelalderlig Passionsdigtning og maaske her gaar tilbage til Harm. (se S. 355), og at det berømte andet Vers sikkert har Harm. at takke baade for Indholdets Inderlighed og Formens Fasthed (se S. 364).

Og saaledes kunde det vises i mange flere Tilfælde.

Over for denne Kingos Taknemlighedsgæld til Latinen for sine Passionssalmer er det derfor egentlig utaknemligt, naar han i sin Tid i ungdommelig dansk Digterbegejstring kort efter Udgivelsen af *Aandeligt Sjungekor* I skrev¹:

Fryd dig Guds Kirke, du som her i Norden grøder
 Og groer til Daglig vext og dine Børn opføder
 Med den usvigelig' og Himmel-melke-mad,
 Hvor ved saa mangen Siæl sig finder sund og glad.
 Hør hvor din Harpe nu med deylig Tone stemmis,
 Og du med Engle-Sang alt Dag fra Dag forfremmis,
 Saa du som før var Lesp og haffde Tungebaand,
 Nu taler, siunger med en Himmelfrisked Aand.
 Hvor slet var dog din Stand, den Tid du motte nyne
 Oppaa den Romerstreng, og laa paa Paffvens Dyne

— — — — —
 Hand lagde dig i Mund dit rette Moders-Mæle
 Du ey i fremmed sprog din andagt skulde kvæle,
 Det ukiend lallemaal kom i Landflyktighed
 Ud til sit gamle Rom, til Affguds-Fyrstens beed.

¹) Foran i »Aandelig Siunge-Lyst« af Johan Brunsmand, Kbh. 1676.

Jeg gad vide, om Kingo vilde have gentaget disse Ord om »det ukiend lallemaal«, dengang han ti Aar senere sad med Harm. for sig og arbejdede paa sine Passions-salmer. Men saaledes gaar det vel altid, naar en underkuet Stamme eller et ringeagtet Folkesprog bruger Herskernes Vaaben til at løsrive sig med¹. Der er blandet romersk Staal i det bløde danske Metal i Kingos Vers. Det er en Legering.

Paa samme Maade er Kingo med Hensyn til Salmernes Indhold i Gæld til Harm. for Enkeltheder af forskellig Art: for Overførelse af Skriftsteder, Allegorier, Smaanoter, Tanker og længere Udviklinger. At gøre Rede for alle disse Enkeltheder vilde være det samme som at gentage under ét, hvad der ovenfor er paavist Salme for Salme. Men det er som sagt derfor nødvendigt stadig at sammenholde Salmesteder med Harm., hvis man vil forstaa, hvad Digterens Mening egentlig er. Lad mig eksempelvis her blot nævne »Otterslangen« (II, 7) og »Kysset« (IV, 5).

6.

Af alt dette følger, at det ikke er for meget sagt, at store Dele af Kingos Passionssalmer er skrevet over, versificeret over Gerhards Kommentar. Det er altsaa ikke nok — som hidtil — at definere disse Salmer som digtede over Passionsharmonien som Forlæg med tilføjede personlige Udbrud og Bønner. Den tredje Bestanddel, den latinske Fortolkning til Passionsharmonien, er ofte Hovedbestanddelen, og det er Kingos Forhold til den, der forklarer hvorfor »Kingo ikke er bange for at udvide og digte til i sit Forlæg, Passionsharmonien« (se S. 392).

En Paavisning af, hvordan de tre Elementer indgaar i Blandingen, er f. Eks. gjort ovenfor for Salmen »Om Jesu

¹) Jfr. »Som Forholdene laa med den danske Sprogkulturs Forsømmelse, maatte iøvrigt disse nye Studier paa mange Maader netop søge Støtte i den Sprogforstaaelse, man havde gennem Latinen.« (Oskar Andersen i Indledning S. IX til Thomas Kingos Aandelige Siunge-Koor, 1931).

i Pilati Domhuus«. I øvrigt kan »Versifikationerne« fra Harm. strække sig lige fra Smaanoter i en Salme til næsten hele Salmen.

Det er lærerigt at sammenligne den Brug, Kingo har gjort af Harm. for sine Passionssalmer, med den Brug hans yngre samtidige Jón Vídalín har gjort af den for sine to Samlinger af Passionsprædikener. Jeg skal for det enkelte henvise til min Bog om *Jón Vídalín og hans Postil* og her kun henvise til et Par Udtalelser om Arten af denne Benyttelse ovenfor S. 308 f.

Der kan om Kingos Salmer nok siges, som det der hedder om Vídalíns Prædikener, at »han har skrevet sine Salmer ikke nær saa meget over Lidelseshistoriens Tekst, som over Gerhards Fortolkning dertil«.

Der kunde ogsaa gøres noget lignende gældende for Kingo, som jeg et andet Sted i min Bog (S. 293) hævder for Vídalín i Anledning af hans Langfredagsprædiken: »Harm. har været for hans Fantasi som Arons Mandelstav, den skyder nye Skud og sætter Blomster i hans Prdk. Harm.'s Allegorier har faaet hans Fantasi til at yngle, hans Stil er skudt op af den latinske Forfatters«.

Man vil ogsaa finde flere af de samme Enkeltheder citerede af Vídalín, som vi kender fra Kingos Salmer, f. Eks. »Otterslangen«. Det er altsaa Ting, der er faldet i den Tids Smag, og som er gaaet igen i den Tids Prædikener.

I det hele har Kingo naturligvis gjort en lignende Brug af Harm. for sine Passionsprædikener, selv om de sikkert har haft en ganske anden Kraft og Ejendommelighed end Vídalíns to Smaasamlinger. Og det kan være rimeligt, at der ofte ligger gamle Prædikener over de samme Situationer til Grund for Salmerne, maaske med Støtte af en »sammenskrevet Commentarius« (se S. 306 f.). Men jeg vilde dog tro, at Kingo ogsaa har haft Harm. for sig under Udarbejdelsen.

Det kan imidlertid være mindre væsentligt, om han har kigget i Harm. selv, sin egen »Commentarius« eller i

sine gamle Prædikener, naar de to sidste ogsaa gaar tilbage til Harm. Derimod er det afgørende — og jeg skal understrege det her som Slutning paa disse Bemærkninger til Sammenligning mellem den danske Salmedigter og den islandske Prædikant — at det naturligvis langt lettere bringer en Prædikant i et skæbnesvangert Afhængighedsforhold til en Kommentar, naar han citerer rigelig derfra, end en Salmedigter, som inspireres derfra, ja selv om han gør Vers derover. Og saaledes er Forholdet ogsaa for disse to Debitorer: for Salmer er det ikke Originaliteten i den Forstand, der er afgørende, men Digterens Genius, hans Stil og Form. Og stadig paany sandes det, at Røsten er Kingos, selv om Hænderne er Gerhards.

Men derfor er det vel alligevel berettiget at nævne det som en afgørende Udvikling fra Kingos Passionssalmer til Grundtvigs Salmedigtning, at, medens den første altsaa for en stor Del har skrevet sine Salmer over Gerhards Fortolkning, gaar den sidste til Biblen selv. Og hans Brug af Biblen for hans Salmedigtning er som bekendt meget udstrakt; og det er meget nødvendigt at blive klar paa den for at forstaa Salmerne.

7.

Kingo fremtræder altsaa i sine Passionssalmer ogsaa som Repræsentant for sin Samtid, den »lærde Tid«, som »lærd Mand« i al Beskedenhed.

Det har nok ogsaa været hans Ønske. Han har været glad for sin Doktorgrad (af 8/4 1682), og han har ønsket at kunne svare til den. Ogsaa i Salmebogen — det er næppe uden Betydning, naar der i Psb. 1699 staar et D. ved hans Navn ligesom ved Luthers og nogle af de andre Forfatternavne.

Han vilde vist have kunnet føle med, om han havde læst denne Bemærkning i Brev af Jón Vídalín: »Det er al Verden bekendt, at de lærdeste Mænd, som gør Bøger, Salmasii, Vossii, Heinsii, Casauboni, Seldeni, Cambdeni,

lader deres Bøger gennemlæse af deres gode Venner, endog af dem, som ikke er deres Ligemænd, thi fire Øjne ser bedre end to. Og det er ingen Vanære for os Islændinger at gøre det samme¹.

Han vilde sikkert gerne regnes med til Lavet. I hans store og lærde Bibliotek stod jo disse og mange andre lærde Mænds Bøger paa Hylderne.

Og han havde som ung Digter søgt at gøre sig bekendt ved et stort lærd Digt om »Danmarks første Begyndelse og Herkomst o. s. v.«. Han fik det ikke udgivet; men dets Tilstedeværelse i Manuskript er — sammen med andre »lærde« Digte af ham — Vidnesbyrd om, at han har vidst at gaa den Tids slagne Vej til Digterberømmelse om ad den versificerede Lærdom. Og han naaede det Maal, han havde sat sig: han blev meget yndet for disse »lærde« Rimerier af national eller historisk-geografisk Art.

Der er i Anledning heraf sagt om Kingo: »Danmarks Skabelse, vor egen Old-historie — det var et Æmne for en ung ærgerrig Digter! For den ældre Mand var det Op-gaven at skrive en *Messiade*«². Det første Værk er aldeles glemt; men det bør ikke glemmes, at der gemmer sig i Kingos »*Messiade*«, som er taget op til Undersøgelse i denne Afhandling, ikke alene Historie, men ogsaa Lærdom, ligesom i hans Ungdomsarbejder.

Det Resultat, der her er naaet til, er i god Overensstemmelse med Prof. Aage Bentzens Undersøgelser af Poenitensesalmerne i *Aandeligt Sjungekors* første Part³. Thi jeg maa mene, at det i hvert Fald fremgaar af disse Undersøgelser, at Kingo er gaaet meget grundigt til Værks med disse Salmeoversættelser. Prof. Bentzen bruger i sin »Efterskrift« det Udtryk (S. 30): »I hvert Fald viser det, at han er en selvstændigt arbejdende Mand«. Og senere (S. 34):

¹) Anf. Værk, S. 170. (Ovs.).

²) Holstein Rathlou: Om Thomas Kingo, 1917 S. 81 ff.

³) Teol. Tidsskr. 5. R. III med Efterskrift i følgende Hefte.

»Jeg kan saaledes ikke se andet, end at Formodningen om, at Kingo »brugte Lexikon, naar han digtede Salmer«, maa staa fast.«

Det er i denne Sammenhæng ikke afgørende, hvorledes det forholder sig med hver enkelt af de mange Enkeltheder i Kingos Oversættelse, om der er »brugt Leksikon« eller Kommentar eller blot — som i en Del Tilfælde — den lærde Tids Bibeloversættelse. Thi det fremlagte Materiale er tilstrækkeligt til at vise, som Prof. Bentzen flere Gange udtrykker det, at det, Kingo vil med sine Oversættelser af Poenitensesalmerne, er at »skrive versificeret Kommentar«, eller — som det hedder S. 259 — »det, Kingo vil, er ikke blot en Oversættelse af Salmerne, men tillige en Forklaring af dem«. Som det hedder S. 292: »Det gælder hele Rækken af Digte, at de er versificeret Kommentar, rimet Parafrase, der i den lærde og ortodokse Tids Aand bestræber sig for at faa saa meget ud af den hebraiske Grundtekst som muligt.«

Det er det samme Synspunkt, som — *mutatis mutandis* — til en vis Grad er gjort gældende ogsaa her for Passions-salmerne.

En anden Sag bliver det, hvordan »Digteren« er kommet ud af det med den »lærde Mand«. Samarbejdet er unægtelig gaaet bedst ved de sidste Salmer. Thi det er ganske rigtigt, naar det sammesteds siges: »vil man være meget rigo-ristisk, synes jeg, at man ofte kan sige om denne som om de andre Salmer, at *Stemningen* i Forlægget er borte, svundet under Lærdommens Tyngde. »Digtene« bliver saaledes væsentlig et Vidnesbyrd om Kingos Lærdom, men ogsaa om, at han ikke har formaaet at lade Lærdommen tjene Inspirationen«.

Saaledes vil den almindelige Mening vel dømme i vore Dage. Ja, Grundtvig ønsker endog¹, at Kingo ikke havde skrevet Poenitensesalmerne. Men mange har sikkert dengang dømt anderledes.

¹) Theol. Maanedsskrift 1828 April S. 36.

Saaledes erklærer jo Sjællands Biskop Hans Wandal i sin Approbation af Sjungekoret: »saasom jeg med største Sindets og Aandens Glæde haver læst disse 14 Geist-rige og deylige Morgen- og Aften-Sange, samt de 7 Kong Davids fortrefflige Poenitendses Psalmer, vel og arteligen udsatte af voris berømmeligste Danske Skialdrer, og Guds Huses frugt-bringend Tiener, Mag. *Thoma Kingo*«. Og hermed giver han vel i de til Poenitensesalmerne føjede Tillægsord »de høj lærdes« Karakter for, at den nye Magister havde leveret en efter Tidens lærde Smag solid »Udsættelse« af Davids Salmer, selv om det ser ud til, at han ikke har været saa lærd, at han ikke har følt, at der var mere »Aand« og »Dejlighed« i Morgen- og Aftensangene.

Og nu Kingo selv. Han tog Magistergraden 1669. Kan det kaldes en urimelig Formodning, at Kingo har villet vise sig denne Grad værdig ved — maaske i en ny Kappestrid med Arreboe¹ — at sætte sig for at give en saadan Gengivelse og Forklaring af Davids Salmer, som kunde tilfredsstille de dengang moderne »lærde« Synspunkter derpaa², og har fremlagt Resultatet deraf nogle Aar senere i *Aandeligt Sjungekor*?

En smuk Parallel dertil vilde det saa være, at Kingo faar Doktorgraden 1682, kort derefter faar Salmebogen overdraget og i de følgende Aar arbejder med at give en saadan Gengivelse og Forklaring af Passionen, at den kunde være ham som Doktor værdig og hans lærde Kolleger takkelig.

I hvert Fald stræber han i Poenitensesalmerne og i Passionssalmerne ogsaa efter at være i Overensstemmelse med sin Samtids lærde Smag. Og det er dette Synspunkt paa Kingos Digtning, at man dér ikke alene møder »Digteren«, men undertiden ogsaa den »lærde Mand«, som her har skullet understreges, fordi det er af afgørende Betyd-

¹) Jfr. Holstein Rathlou: Anf. Værk, S. 83 ff.

²) En Sammenligning med Naurs Gengivelse af nogle af Bodssalmerne i Zions Sange er ikke uden Interesse.

ning for at forstaa Passionssalmernes Tilblivelse og vurdere dem ret.

Hvilket — her i Forbigaaende sagt — naturligvis ikke betyder, at Kingo i Virkeligheden kun var lærd Mand og ikke Digter. Han var — og er og bliver — »Skialdrer«, og det betyder, som Bispen meget rigtig definerer det, at han baade var »Geist-rig«, og at han kunde »udsætte vel og artelig«. Og i Passionssalmerne vandrer disse to Aandsevner saa smukt sammen, Haand i Haand.

8.

Den nære Tilslutning til Harm., hvori Passionssalmerne er udarbejdet, har vel ogsaa noget at fortælle til nærmere Karakteristik og Vurdering af den kristelige Forkyndelse, der møder os der.

Det skal straks siges, at den understreger Hovedindtrykket fra Kingos øvrige Salmedigtning af udpræget luthersk-evangelisk Kristendom i speciel Belysning af tysk Vækkelse og Bodsfromhed fra det syttende Aarhundrede.

Det er jo Programmet, der forkyndes med det samme i Indledningssalmen; og hvis der skal fremhæves særligt afgørende Vidnesbyrd om, at Kingo har overholdt sit Program, bør Salmerne om Peter og Judas og den sidste Salme nævnes. Men de vidner da ogsaa afgørende om, at det heldigvis ikke er den specielle Vækkelsesbetoning, hvorpaa Eftertrykket er lagt, men det ægte luthersk-evangeliske. Og derved har disse Salmer faaet uvurderlig Betydning for dansk Kristendom.

At det nære Samarbejde med Johann Gerhard ogsaa har haft nogen Betydning for den Udformning, Passionssalmernes kristelige Forkyndelse har faaet, fremgaar af Sammenligningen mellem Salmerne og Kommentaren; eksempelvis af Forholdet ved de nævnte Salmer.

Johann Gerhard stod jo for hin Tid baade som Teolog og som opbyggelig Forfatter som det uforlignelige Udtryk for det luthersk-evangeliske, saaledes som han havde levet

og studeret sig dertil under stærk Paavirkning af Arnds Vækkelse.

Som det f. Eks. er udtrykt paa Dansk af Oversætteren af Arnds *Sande Christendom*¹: »D. Johannes Gerhard, hvilken alle sande Lutherske ære som en Fader«.

I samme Fortale af den daværende Udbypræst citeres ogsaa et Par bekendte Udtryk om Johann Gerhards Taknemlighedsgæld til Arnd (blandt »Adskillige Vidnesbyrd om Doct. Joh. Arndt«). Det nævnes, at han i Brev af 1/5 1608 kalder ham »amicum filiali amore prosequendum«, og at han i Fortalen til Arnds Postil skriver: »Jeg har nu meere end i 16 Aar æret og hædret D. Joh. Arndt som min Aandelige Fader, har hannem og at takke som min første Ledsagere til studium Theologicum eller den H. Skriftis Studering.«

Det er ikke her Stedet til en nærmere Undersøgelse af Johann Gerhard i Almindelighed eller specielt hans Forhold til Arnd². Men jeg har citeret disse Udtalelser, fordi de er taget fra en dansk Oversættelse af Arnds Bog, der er udkommet Aaret efter Vinterparten, og som er forsynet med et Forord af Kingo, dateret 1. Juni 1682 i Odense. Her er altsaa Tale om det samme Tidsrum, i hvilket Kingo har arbejdet med at digte og faa udgivet sine Passions-salmer. Og at der ikke blot er Tale om et ydre Sammen-træf, men at Kingo under sit eget Arbejde ogsaa har været levende interesseret for dette brydsomme Arbejde med at faa hele *Den sande Christendom* udgivet paa Dansk, som nu endelig kronedes med Held, det kan man sikkert slutte af disse Ord af ham her i Forordet: »ey alleene lyst Christendoms og Kierligheds Fred over den Sal. D. Arndtis Aske; men og ved den Sal. Afdødis levende Haand, hiulpet til at drage vor nesten i sidste Blus liggende Christendom af

¹) Fire Bøger om den sande Christendom af Johan Arndt ovs. af S. J. I. nu Sogne-Præst til Udby og Orsløv i Sælland. Kbh. 1690.

²) Jfr. Wilhelm Koepp: Johann Arndt (Neue Stud. zur Ges. der Theol. u. Kirche, 1912.)

sin Aske, tage Skiællene fra vore Landmænds Øyen, Faareklæderne fra Ulvene, Rægrimen og Skabilkenhovedet fra Hyklere, som i en Sand Christen Kirke, leve som u-sande Christne.«¹

Nu skal man vist ikke tage Kingos Karakteristik af sin Samtids Kristendom helt efter Bogstaven. I hvert Fald skriver Johan Wandal i Approbationen til *Sjungekoret I*: »Fornæmmelig i disse sidste Verdens Tider, da Guds sande Frygt hos de fleeste, diszver! alt formeget er forkølned, og det noksom er at befrygte at ved vor Frelseris Christi sidste og ærefulde Tilkomst, den rette og saliggjørende Troe næppelig skal være at finde paa Jorden.« Det ser altsaa næsten ud til at have været en biskoppelig Cliché, hvor dog det stærke Kingoske Temperament kendes tydeligt.

Men utvivlsomt er det, at Kingo regner den gamle Bog for en meget værdifuld Bundsforvandt i sin Kamp for Vækkelse af den »nesten i sidste Blus liggende Christendom« og venter sig en »levende« Haandsrækning af den døde.

Og NB.: Den Arnd, som han vil kæmpe Side om Side med, er den »Sal. D. Arndt«, over hvis Aske han lyser Fred, d. v. s. en Arnd uden den meget omdisputerede Mystik og de paastaaede Kætterier. M. a. O. den Arnd, om hvem Oversætteren Sam. Jenssøn Ild i sin Fortale selv vidner: »hvo som og iblandt os Lutherske efter D. Johan Arndts Tid har villet skrive noget skarpt og fyndigt om et Christeligt Levnet, da har han maat kiende, Doctor Arndt Salig, har i disse Bøger brudt Isen for hannem, og har maat pløye med hans Kalf, og maat bruge disse hans Bøger som Skolemestere til det han vilde skrive, og laane en stor deel af hans Betænkninger«².

¹) Jfr. Muligheden af Ungdomsaaivirkning fra Arnd paa Kingo i Kbh. gennem Bartholinerne. (Se f. Eks. Richard Petersen: Thomas Kingo, 1887, S. 28.)

²) Koepp karakteriserer ham som banebrydende Fører for den lutherske Prædiken i det syttende Aarhundrede. (Anf. Værk S. 140.)

Og den Poenitense, han er enig med Arnd om at forkynde, er af denne selv i Fortalen defineret saaledes: »Om saadan alvorlig, sand og inderlig Hiertens Poenitentze og dens Frugter, handler nu dette mit lille Skrift: og om den sande Troes *Praxi* og Øvelse, saavelsom hvorledis en Christen skal gjøre alting i Kierlighed: thi hvad som skeer af Kierlighed, skeer og af Troen.« Eller, som det mere afgjort evangelisk er udtrykt i Bogen (S. 25): »derfore er det den rette Poenitentze, at Hiertet ved inderlig Græmelse, Anger oc Ruelse knuses, brydes, synderrivis oc beengstis, oc saa ved Troen om Syndernis Forladelse legis, trøstis rensis oc forbedris. Hvorpaa det udvortis Levnets Bedring oc Fornysele visseligen ocsaa følger.«

Det er dette Grundsyn, Kingo har truffet atter og atter bag ved Enkelthederne i Harm. saa vel som i Gerhards opbyggelige Skrifter, baade hans *Meditationes* og hans Prædikener. Jeg skal bringe et karakteristisk Citat fra hans Postil: *Evangelischer Palmbaum*¹.

Johann Gerhard gennemgaar de forskellige »modi«, — han nævner i alt elleve —, som kan bruges paa Prædikestolen, og skriver bl. a.: »Vors zehende findet sich eine solche Art zu lehren, dasz man sonderlich auff die Erbauung des innerlichen Menschen siehet, mit bequemen *Allegoriis* und geistlichen Deutungen die Historien des alten Testaments mit dem neuen Testament vergleicht, dieselbe auff Christum zeucht, und in den Lehrpunckten vornehmlich darauff bedacht ist, dasz man die wahre Erkenntnisz der innerlichen Verderbung unserer Natur, den wahren lebendigen Glauben an Christum, die brünstige Liebe Gottes, Verschmehung des Zeitlichen, Verlangen nach dem Ewigen, demütige Furcht Gottes, innigliche Gelassenheit, gründliche Demut und dergleichen ins Hertz pflantze, das möchte man nennen *modum docendi mysticum*. Dasselbe ist nun heutiges Tages, da bey dem meisten Theil der

¹) Jfr. min Bog om Jón Vidalíns Postil, S. 299 f.

Glaube verloschen, und die Liebe erkaltet, hochnöthig. Es gehöret aber Fleisz, Gebet und Andacht darzu, denn was ins Hertz kommen soll musz aus dem Hertzen entspringen

Da nun jemand fragen wollte, was für enen *modum docendi* oder Art zu lehren, wir in dieser Postill gebraucht, dem geben wir zur Antwort, dasz *modus Catecheticus* und *mysticus*, die siebende und zehende Art in derselben *con-junctim* gebraucht.«

Den, der kender noget til Harm., vil vide, at disse Udryk nogenlunde uændrede ogsaa kunde bruges om denne Kommentar, vel at mærke om Gerhards Del deraf. Der er for saa vidt ingen Væsensforskel mellem Johann Gerhards Prædiken og hans Eksegese. Han sigter ogsaa gennem den sidste »sonderlich auff die Erbauung des innerlichen Menschen«. Og det kan vel siges lige saa godt om Kommentaren, at det er *modus Catecheticus* og *mysticus*, der fortrinsvis anvendes der *conjunctim*. Hvis man da forstaar den første »modus« om det lærde Apparat og det »mystiske« som ovenfor defineret af Gerhard.

Denne *modus docendi mysticus* er for Tiden »højstnødvendig«, siger Gerhard. Og hans Motivering derfor er morsomt nok ikklædt de samme Billeder, som ovenfor er brugt i de to Udtalelser om Tidens Ukristelighed af Kingo og Wandal: »i sidste Blus« og »forkølned«. Dertil svarer det godt, at det er i Virkeligheden for denne *modus docendi mysticus* Kingo er gaaet i Lære hos Gerhard. Hans Passionssalmer sigter ogsaa »auff die Erbauung des innerlichen Menschen«, og de søger paa dansk Maner at naa dette Maal nogenlunde ad den samme »mystiske« Vej, som her er opmaalt Stykke for Stykke. Og det gælder ogsaa om Kingos Salmer: »Was ins Hertz kommen soll musz aus dem Hertzen entspringen«.

For saa vidt kan det altsaa siges, at vi i Passionssalmerne og — i videre Forstand — i Vinterparten møder »kristelig Mystik«. Men det gælder om Begrebet Mystik i

udpræget Grad, at man maa sørge for at holde det skarpt defineret. Derfor skal jeg indskyde her, at denne »kristelige Mystik« ikke behøver at være identisk med »den Arnd'ske Mystik om »Kristus i os«, som Professor Oskar Andersen uden nærmere Definition mener *muligvis* at finde i Vinterparten, skønt han med Rette kalder Kingo »lidet mystisk anlagt« (altsaa formodentlig i den almindelige, lidt taagede Betydning af Ordet)¹.

Det kommer altsammen an paa, hvad man forstaar ved Mystik. Den »Mystik«, man finder i Vinterparten — og efter min Mening ogsaa andetsteds i Kingos Salmedigtning, selv om det er mere sporadisk —, er inderligst udtrykt i Passionssalmerne, f. Eks. i Verset, som det oprindelig lyder:

Gak under Jesu Kors at staa,
O kiære Siæl, og med attraa
Kys Jesu' Læber, og giv agt
Paa hvad hand har til Affskeed sagt.

Og den er af Indhold og Art nogenlunde identisk med Gerhards, vel at mærke naar man som stiltiende Forudsætning gaar ud fra, at den ikke er efterlignet, men tilegnet af en dybt oprindelig Digttersjæl og genfødt hjærteligt og inderligt paa Dansk.

Og det er dette Sammenspil mellem Gerhards og Kingos »mystiske« Hjærter, der har været saa bestemmende paa mange Maader for Tonen i Passionssalmerne, hvor den er mest ægte og inderlig.

Man kunde gaa videre og spørge, om der ikke var Grund til i denne Sammenhæng at dvæle ogsaa ved Heinrich Müllers Betydning for Kingos kristelige Syn.

Om Muligheden for litterær Afhængighed er der ovenfor talt. Men hvordan det nu forholder sig dermed, er det rigtigt fremhævet af Prof. Oskar Andersen, at »deres religiøse Standpunkt har største Overensstemmelse«². Og

¹) Nævnte Værk, S. LXXII.

²) Anf. Værk, S. XCIV.

der er for mig heller ingen Tvivl om, at Kingo er blevet kristeligt paavirket af ham og har følt sig som hans Aandsfrænde. Og mere er der ikke Tale om i denne Sammenhæng.

Om Paavirkning for Udtryksform, Stil eller Tone tør jeg ikke sige noget bestemt. Men hvis man vil paastaa, at Kingos *Tone* er blevet stemt noget efter Heinrich Müllers, saa maa det imidlertid erindres, at hans Grundtone er den samme *modus docendi mysticus* som ovenfor defineret af Gerhard.

Ja man kan finde næsten ordret Overensstemmelse, naar det f. Eks. hedder¹ i et Stykke »*Von beweglichen Predigten*: Von Herten ins Hertz. Das gehet mich und dich an, die wir arbeiten im Wort und in der Lehre. Du klagest, es geht den Leuten nicht zu Herten was ich predige. Ich frag, gehts auch von Herten? Was nicht von Herten, das gehet auch nicht zu Herten. Das Hertz wil gern etwas gewisses haben.«

Og det hænger sammen med og kommer af, at Müller er af den samme »Farve« som Arnd (og Gerhard), saaledes udtrykt af ham selv²: »*Von der eignen Farben der treuen Diener Gottes*. Als die Verführer, und doch Warhafftig. Dasz Glück hatte mein Jesus. Seinen Aposteln wardsz nicht besser. Wie dann andren treuen Lehrern? Ich wil dirsz sagen. Waren nicht Athanasius, Luther, Arnd, Lütke-man hocheleuchtete Gottes Männer?«

Og han kan derfor om den rette Bibellæsning i Realiteten føre den samme Tale om »die Erbauung des innerlichen Menschen« som i Citatet ovenfor af Gerhard: »So stärckt das Wort Gottes, wann es in heiliger Andacht zu Herten gezogen wird, die entkräftete, abgemattete Seele. Aber, mein Christ, liesestu die Bibel, so liesz sie nicht zu dem End, dasz du eine blosse Historische Wissenschaftt daraus schöpfest, sondern dasz du dein Gemüth mit An-

¹) Geistliche Erquickstunden II, S. 20.

²) Anf. Værk. II, S. 1.

dacht, wie ein Bienlein mit Honig, anfüllest, die Andacht im Gebet offenbahrest, durchs Gebet die Krafft des Worts¹, wie der Baum den Safft durch die Wurtzel, in dich ziehest, und die Krafft hernach im leben beweisest. Die Bibel ist dir nicht zur Kunst, sondern zur Brunst, nit zur Gelartheit, sondern zur Gottseligkeit gegeben².

Med Müller bliver vi altsaa i den samme kristelige Hovedstrømning som med Arnd og Gerhard.

9.

En ganske anden Sag bliver det, hvis man mener, at denne tyske Kristendomstype ikke er tilstrækkelig som Forudsætning for at forstaa Kingos, hvis man søger til England spec. for at finde Forudsætningerne for hans »Bodsfromhed« og »Praxis«.

Dette er forsøgt af Prof. Oskar Andersen i ovennævnte Indledning til Udgaven af Sjungekorene³. Han fremhæver med Rette forskellige Vidnesbyrd om »den engelske Prædikemaades« Indflydelse her i Landet i det 17de Aarhdr., søger at karakterisere denne Prædikekunst og nævner nogle Prædikanter som Repræsentanter for denne Retning. Som særligt Resultat af denne Prædikemaade noteres der, at »Englænderne« drev stærkt paa Opfyldelse af de *moraliske* Forpligtelser; der taltes med Kraft og Mynighed om at aflægge *Laster* og udøve *Dyder*«. Og det siges, at »den engelske Indflydelse indleder en Frigørelse fra den stive Ortodoksis tyngende Herredømme i Kirkelivet«. Endvidere opregnes der en Del til Dansk oversatte engelske Opbyggelsesbøger, med særlig Fremhævelse af *The whole duty of man* og *Nosce te ipsum*. Endelig nævnes ogsaa i denne Sammenhæng Heinrich Müller og hans *Geist-*

¹) »Kom, sæt dig som en flittig Bi i Ordets Blomster-Enge, sog selv, hvad Kraft der er udi, bliv ved at suge længe« (Brorson).

²) Anf. Værk, I, S. 264 f.

³) Især S. LIII ff.

liche Erquickstunden, fordi han »har temmelig behiulpet sig« med *Nosce te ipsum*, og han karakteriseres gennem en Række Citater.

Senere (S. XCV f.) udtales det i Sammenhæng med denne Skildring, at »Bedømmelsen af den ortodokse Periode i 17. Aarhundredes sidste Decennier trænger til en gennemgribende Revision. Det pietistiske Tidsrum kom ikke saa uformidlet af Liv i vor hjemlige Kirke, som man har været tilbøjelig til at antage.«

I min Bog om *Jón Vídalín og hans Postil* har jeg (1929) været inde paa hele dette Forhold i et Afsnit (S. 304 ff.): »Om Forholdet mellem dansk og islandsk Opbyggelseslitteratur og engelsk«. Jeg nævner det her, da det sikkert er en overraskende Nyhed for næsten alle danske Læsere, og da Bogen endnu ikke er anmeldt mig bekendt af noget kirkeligt eller teologisk Blad her i Landet, og da det heller ikke er nævnet af Prof. Andersen i hans Indledning. Jeg dvæler ved de samme engelske Opbyggelsesbøger som Prof. Andersen og skriver, at »dansk Kristendom i det syttende Aarhundrede har staaet under stærk Indflydelse fra England, parallel med Indflydelsen fra Tyskland«. Og jeg udtaler — paa lignende Maade som han —, at »hele dette interessante Spørgsmaal om Forholdet mellem engelsk Teologi, spec. opbyggelig og homiletisk Litteratur og dansk, er mærkeligt nok ikke undersøgt«.

Man vil derfor forstaa, at jeg har let ved i det væsentlige at slutte mig til det ovenfor givne Uddrag af Prof. Andersens Fremstilling. Saa meget mere som det tilsvarende Afsnit i min Bog er Indledning til en Undersøgelse af Forholdet mellem Vídalíns *Postil* og *The whole duty of man*, der fastslaar en saa vidtgaaende Benyttelse, at f. Eks. V.'s Skærtorsdagsprædiken er i alt væsentligt et Uddrag af den engelske Opbyggelsesbog.

Men jeg kan ikke være enig med Prof. Andersen, naar han erklærer det for nødvendigt for at forklare *Kingos Salmedigtning* at regne med en stærk »engelsk« Indflydelse.

Jeg forstaar meget godt, at man kan blive fristet dertil: dels paa Grund af den ovenfor paaviste Indflydelse fra England paa den Tid, dels paa Grund af Kingos Afstamning, dels *maaske* ogsaa paa Grund af Kingos »praktiske« Anlæg og Synspunkter. Ogsaa jeg vil finde noget »engelsk« hos Kingo, men rigtignok paa et helt andet Omraade. Jeg maa mene, at den Tale, Prof. Andersen fører om det »engelske« hos Kingo, er for svævende og ikke tilstrækkeligt bevist — i det hele at Indførelsen af det »engelske« Element i Salmerne er unødvendig.

Dette hænger imidlertid sammen med, at de Under søgelser, jeg har lyst efter, om Forholdet mellem engelsk og dansk Kristendom stadig ikke er gjort.

Prof. Andersen søger (S. LXIII ff.) at fremstille Kingos religiøse Digtning som »et samlende Udtryk for det værdifulde i hele den tidligere, kirkelige Udvikling«. Derfor hævder han paa den ene Side meget bestemt, at »hans Kristendomsforstaaelse er grundluthersk«, og at »han ide lig peger for sig paa, at Daabspagten er urokkelig, saalænge Hjærtet søger Gud og beder om Aandens Kraft«. Og om Vinterparten udtaler han, at der er »en *ny Tone*« dér, hvilket tyder paa, »at han har været ude for en *ny*, religiøs Paavirkning — den, man vel med Rette kan kalde den *Arnd'ske*«.

Men ved Siden af denne stærke Hævdelse af tysk luthersk-evangelisk Kristendomsforstaaelse og Poenitense som Forudsætning for Kingos Salmer staar ogsaa Paastanden om »hans Tilegnelse af det nye, den »engelske Tid« hos os slog til Lyd for«. Og dette udtrykker han som »det »praktiske« Særpræg i hans Salmedigtning« svarende til »den »praktiske« Tendens i Tiden«. Og dette »praktiske« Særpræg hævder han ikke alene for Sjungekoret, men ogsaa for Vinterparten og det vel at mærke i den Forstand, at Kirkesalmerne er skrevet af »en Gejstlig, der arbejder efter den engelsk-praktiske Metode«.

Jeg skal ikke her udtale mig om Professor Andersens

Forsøg paa en Paavisning og en Forklaring af Kingos kristelige Udvikling gennem de to Dele af Sjungekoret til Vinterparten. Men uden Hensyn dertil er jeg enig med ham om, at der er et »praktisk« eller, som jeg finder det klarere udtrykt, et *vækkende* Særpræg over al hans Salmedigtning. Jeg mener blot ikke, at der er givet gode Grunde for, at dette »praktiske« kun kan forklares som »engelsk«; jeg mener ikke, der er nogen Nødvendighed for at gaa uden for tysk Kristendom som Forudsætning ogsaa herfor — allermindst da for Vinterpartens Salmer.

Selvfølgelig har Kingo været velkendt med engelsk homiletisk og opbyggelig Litteratur. Derom vidner tydeligt Katalogen over hans Bogsamling. Spørgsmaalet er, om det kan paavises, at han er paavirket deraf i sine Salmer. Jeg kan ikke se, at der i og for sig er mere Grund til at hævde det for den opbyggelige end for den geografiske og historiske engelske Litteratur, som ogsaa har været rigeligt repræsenteret i hans Bogsamling. Ja, hvis man kunde paavise ligefrem litterær Afhængighed af det »engelske« for Salmerne. Prof. Andersen giver ingen Eksempler herpaa; jeg har — foreløbig — intet fundet. Men i saa Fald er det en Vanskelighed for den »engelske« Hypothese, at Modsætningen mellem den tyske og den engelske Kristendomsopfattelse er saa dyb — ogsaa mellem tysk og engelsk »Vækkelse« eller »Praksis«, til Trods for gensidig Paavirkning. Se herom nærmere nedenfor.

Og nu er det jo givet — og ogsaa stærkt hævdet af Prof. Andersen —, at Kingo — ikke mindst for Vinterparten — er præget af tysk Vækkelse. Spørgsmaalet bliver — jeg gentager det —, om man er nødt til at gaa ud herover. Jeg kan ikke se det ud fra det af Prof. Andersen anførte.

Der maa kræves en anderledes bestemt Definition af »engelsk Praksis« til Forskel fra »tysk« og en Paavisning deraf i Kingos Salmer.

Og der mangler i det hele — som sagt — som første

Forudsætning nærmere Undersøgelser af »det engelske«, den Kristendomsopfattelse og Vækkelse, der møder i de engelske Opbyggelsesbøger, den engelske Prædikemaade i dens Forskel fra og Lighed med den daværende tyske¹, i det hele den engelske »Pietisme« i det 17de Aarhdr. i dens Forskel fra og gensidige Afhængighed af den tyske »Pietisme« før Pietismen og endelig af den saaledes afgrænsede engelske »Pietismes« Omfang og Paavirkning paa den danske »Pietisme« i det 17de Aarhdr.

Thi »Praksis«, »Vækkelse« eller, hvad jeg her kalder »Pietisme« før Pietismen er jo stærkt fremtrædende baade i engelsk og tysk Kristenliv i det 17de Aarhdr., symboliseret ved de utallige Opbyggelsesbøger, der i begge Lande udgaar under Titel af *Praxis pietatis*. Man kan derfor ikke, naar man støder paa *Praxis pietatis* eller »Gudfrygtigheds Øvelse« (»Pietisme«) udenvidere paastaa, at den er »engelsk«; det kommer an paa Arten.

Og der er jo Forskel. Selv om der har været gensidig Paavirkning. Man kan derfor heller ikke kalde det for »engelsk Pietisme«, der møder hos Heinrich Müller f. Eks., selv om han ogsaa er paavirket fra England; lige saa lidt som man vilde tale om Speners »engelske Pietisme«, skønt han efter egen Tilstaaelse ogsaa er paavirket fra England. Det afgørende er Forskellen mellem de to Landes Vækkelsesbevægelser i kristelig, psykologisk og »praktisk« Henseende.

Herpaa kan der her ikke gaas nærmere ind. Jeg skal til sidst kun bemærke, at det vil være metodisk at hævde tysk Paavirkning som Forudsætning for Kingos Salmer, saa længe den giver plausible Forklaringer.

Den var jo baade kristeligt og litterært overvældende.

Der var f. Eks. Præsten i Sanderum, den poetiserende Jens Pedersen. I en Digtsamling fra 1675: *Psalmer oc aandelige Sange* findes der mange Oversættelser af tyske

¹) Jfr. min Bog om Jón Vídalíns Postil, S. 310.

Salmer og stadig Melodiangivelser paa Tysk, f. Eks. saa lidet opbyggelige som: »Ach Amaryllis hastu« eller: »Phillis lag ins Bett allein«, hvortil er føjet »som de bedrøfvede, dog altid glade« — hvad jeg ikke ved, om jeg skal kalde en Forbedring! Og i en anden Samling af 1684: *Glade i Haabet — Ny Sange* har vi, ligesom i den forrige, en Række lignende korte, antitetiske Overskrifter som hos Heinrich Müller: »Trøst i Brøst«, »Forhat oc forlat«.

Nu er Forskellen mellem Kingo og bl. a. hans gode fynske Digtervenner, at der ikke er paavist for ham Oversættelser eller direkte Afhængighed af tysk Digtning¹. Men endnu mindre dog af engelsk. Det er udtalt: »jeg har som sagt ved omhyggelig Efterforskning i Engelsk Digtning ikke fundet noget, der kunde tænkes at have haft Indflydelse paa Kingo; og man kan heller ikke undre sig over det, naar man betænker den engelske Renæssancedigtningens Væsen og Vilkaar; og jeg er da kommen til samme Resultat som Rich. Petersen: at der kan »ikke paavises nogen ligefrem Paavirkning fra denne Side paa ham som Digter«.²

Under disse Forhold bliver det afgørende, paa den ene Side hvad der her er paavist om den litterære Afhængighed af og den gennemførte Overensstemmelse med Johann Gerhard (og Arnd) i det kristelige Grundsyn, i Inderlighed og i »Pietisme« (Gudfrygtigheds Øvelse), hvilket er tilstrækkeligt til Forklaring af den *praxis pietatis* i Kingos Salmer, som Prof. Andersen søger en »engelsk« Forklaring paa. Paa den anden Side hvilket Resultat en afgjort litterær Afhængighed af en engelsk Opbyggelsesbog kan føre til.

Herom kan jeg henvise til min Redegørelse³ for den

¹) Jeg ser bort fra den af Oskar Andersen og Hans Brix hævdede Omdigtning fra Tysk med Hensyn til »Far Verden, far vel«, hvilket er blevet afkræftet af Solveig Tunold i Festskrift til Wilhelm Munthe, Oslo 1933, S. 449 ff.

²) Holstein Rathlou: Anf. Værk, S. 157. Jfr. Rich. Petersen: Thomas Kingo 1887, S. 125.

³) I den sidste Del af min Bog om J. V. og hans Postil.

Benyttelse, Jón Vídalín har gjort for sin Postil, af *The whole duty of man* (oversat af ham til Islandsk fra Dansk under Titlen *Skylda Mannsens*). Jeg skal heraf fremdrage afgørende Synspunkter.

V.'s Forhold til den engelske Opbyggelsesbog giver ham som Prædikant Plads iblandt Tidens Vækkelsesretninger i nær aandelig Tilknytning til den engelske »Pietisme« i det 17de Aarhdr. Og denne kan her bestemmes som en gennemført kontraktmæssig og kasuistisk Opfattelse af, hvad Kristendom er. Saaledes som første Kapitel begynder¹: »De Velgierninger, som Christus os haver forhvervet, ere saadanne, at de umueligt andet end gjøre Sielen salig; Saa som ævig Salighed er en af dennem: Men som disse Velgierninger ej høre os til, førend vi gjøre det fyldest, som af os udfordris; Da maa en hver, som ønsker sin Sjæls Salighed tænke til at fuldbyrde denne sin Pligt Men som denne Guds Villie indholder i sig mange særdelis stykker, da er det fornøden, at vide hvad disse særdelis stykker ere, som Gud udkræver af os; hvilket om vi efterkomme, vil det bringe os til ævigvarende Lyck-salighed, og om vi det forsømme, til Elendighed uden Ende.«

Skriften opfattes ganske nomistisk, Troen forstaas intellektualistisk og som »Menneskets første Pligt«. Naar dette gennemføres strengt for Sakramenterne, fører det til et fuldkomment haabløst Gældsforhold for Mennesket, der munder ud i et nyindført Skriftemaal med hele dets pinlige Kasuistik, over for hvilket Sakramenterne træder helt i Skygge.

Og netop denne Bogens Skriftemaalspraksis giver Vídalín sin ubetingede Tilslutning ved bl. a. at tage saa at sige hele sin Skærtorsdagsprædiken derfra. Dette kan jeg ikke her dokumentere, men maa nøjes med at fastslaa, at vi genfinder alle de nævnte Hovedpunkter af den engelske *praxis pietatis* hos V., og at man ikke kan tænke sig en mindre luthersk-evangelisk Tankegang end denne

¹) Cit. efter den danske Ovs.: Et Menniskes Skyldighed, 1686, S. 33 f.

engelske Pligtlære eller, om man vil, dette katoliserende Tilbagefald.

Den lutherske Retfærdiggørelse er blevet en blot Teori for V., fordi den lutherske Tro næsten er blevet det. Og Angeren ses paa gennemført kasuistisk Vis som en fuldstændig Gennemgang af »Synderegistret« for Gud. Men i Praksis er dette uigennemførligt uden ved Præstens Hjælp, der staar med Skriftestolens Myndighed paa Guds Vegne.

Grundtonen er altsaa den moraliserende Vækkelsesprædiken, en Vækkelse af en ganske anden Art end den tyske Pietismes. Psykologisk er Modsætningen den, at Pietismen appellerer til Følelsen, mens V. driver paa Erkendelsens Selvransagelse.

Maaske V. ogsaa er paavirket af *Nosce te ipsum* af Dyke.

I hvert Fald: det er den engelske »Pietismes« Fordring om en gennemført Selvrenselse i Skriftemaalet, som maa føre til den ubønhørligste Selvransagelse, der ogsaa er blevet den egentlige Nerve i V.'s Bodsprædiken. Det er en luthersk Calvinisme (hvori der kun er meget lidt luthersk), Postillen søger indført paa Island. Og naar der spørges om, hvad Postillen har betydet for Slægternes Kristendom paa Island, da vil Svaret altsaa komme til at bero paa, hvilken Stilling man indtager til den engelske »Pietisme« og dennes Indførelse paa Island. Men der maa i hvert Fald være Enighed om, at Postillens Aandsretning ikke har været til Fremme af levende luthersk-evangelisk Kristendom.

Det behøver ingen nærmere Paavisning, hvilken Afstand der er herfra og til Kingos »grundlutherske« Kristendomsopfattelse og hans »Praksis«, hvor Grundakkorden dog er: »Altid trykker mine Synder, altid Jesus Hjælp tilskynder«, og hvor Vægten ikke lægges paa Pligt og kasuistisk Selvransagelse, men paa Trøsten fra Gud og inderlig Andagt hos Mennesket. Saa hvis Kingo har været ude for »engelsk« Paavirkning, maa det have været af en anden

Art end den nu gennemgaaede, og den maa nærmere bestemmes og paavises.

Derfor klinger det meget spinkelt, naar Prof. Andersen i en Anmærkn. S. LXXXIII mener, at det er »sandsynligt, at Kingo tidlig er blevet Beundrer af den engelske Prædikemaade, og hans Færdighed fra Hjemmet af i Engelsk gør det rimeligt, at han tidlig har stiftet Bekendtskab med engelsk Opbyggelseslitteratur« — idet han nemlig derefter skriver: »Hvis Faderen derimod har bevaret Hengivenhed for sit skotske Hjemlands Calvinisme, er det givet, at saadant ikke mærkes hos Sønnen«.

10.

De Resultater, jeg er naaet til for Passionssalmernes Tilblivelse, modificerer i forskellige Henseender Synspunktet paa dem. Som et Eksempel herpaa skal jeg nævne Afsnittet om Passionssalmerne i Ludwigs's ovennævnte lille Bog om Kingo. Det er skrevet med stor Kærlighed og Forstaaelse for Salmerne, og Ludwigs gør flere gode Bemærkninger. Men ligesom jeg ovenfor har korrigeret Forf.'s Formodninger om deres Tilblivelse, skal jeg her blot for flere af Enkelthederne i hans Vurdering af Salmerne henvise til min Sammenligning med Harm.

Ejendommeligt er det at komme fra denne og se, at Ludwigs med særlig Interesse og Omhu gennemgaar Salmen »Om Pottemagerens Ager« som et Eksempel paa, »med hvilken Finhed han til Gengæld formaar at udnytte det bibelske Stof« (S. 80 ff.). Thi Kingo har jo for denne Salme frem for nogen anden i endnu langt højere Grad »udnyttet det eksegetiske Stof«, han fandt hos Gerhard; og derfor maa denne lille Gennemgang nu korrigeres baade for Helhedssynet paa Salmen og for alle de anførte Enkeltheder.

Herved skal jeg ikke dvæle, men tilføje, at jeg derimod kan erklære mig ganske enig med Ludwigs og mener, at mine Undersøgelser ikke har røkket ved, men tværtimod styrket denne Udtalelse af ham, at »Kingos Passionssalmer

vil kunne forsvare deres selvstændige Plads som vor ypperste Andagtsbog til Fastetiden¹. De burde i danske Hjem have samme Betydning, som Hallgrimur Pjeturssons har for Islands Kirke og Folk«. Men jeg regner det rigtignok ikke for sandsynligt, at Danmark i den Henseende skulde komme paa lige Fod med Island.

11.

Dette fører mig imidlertid over til at gøre endnu et Par Bemærkninger til Sammenligning mellem H. Pjeturssons og Kingos Passionsdigtning, idet en gennemført Undersøgelse heraf, som nok kunde være af Betydning, vilde sprænge Rammerne for denne Afhandling.

Det har været interessant for mig at gennemføre en lignende Undersøgelse af de danske som i sin Tid af de islandske Passionssalmer og derigennem naa til et lignende Resultat, nemlig at de begge er litterært afhængige af tysk evangelisk Kristendomsopfattelse. Der er imidlertid store Forskelle midt i Ligheden paa dette Punkt. For de islandske Salmer: en lille tysk mediterende Andagtsbog over Jesu Lidelse, stærkt subjektiv og meget følelsesfuld, fra det 16de Aarhdr.; for de danske Salmer: det 17de Aarhdr.'s berømte, kanoniske Lærdomsværk om Jesu Lidelse, indeholdende den ortodokse Tids »rene« Lære derom, men ogsaa megen inderlig Andagt ved Korset og »Gudfrygtigheds Øvelse«.

Denne Forskel har bidraget til den forskellige Udformning, som Passionsdigtningen har faaet i saa Henseende, sammen med den Forskel, der er mellem en »lærd« Mand som Kingo og en Folkets Mand som H. Pjetursson, naar de skal udnytte deres »Kilder« for deres Digtning.

Men ved Siden af dette (hvorom der her ikke kan være Tale om at gaa i Enkeltheder) er der dog det samme lu-

¹) Der kunde i den Anledning og i Anledning af Kingos Trehundredaarsdag nok være Grund til en folkelig Udgave af Passionssalmerne efter Vinterparten med tilhørende Indledning og lille Kommentar.

thersk-evangeliske Grundpræg over begge Samlinger. Det er Guds Gerning, ikke Menneskets, der er Hovedsagen for dem begge; det er Fortrøstning til Naaden i Kristus, der er det afgørende, de forfalder aldrig til at prædike en blot moraliserende »Praksis«. Man kan lige saa godt give en Karakteristik af deres Digtninges fælles Rod med et Ord af Møller: »Ein Trostgebet, damit ein betrübter Herze in allerlei Kreuz und Anfechtung dieser letzten mühseligen Zeit sich ganz lieblich trösten und an dem süßen Namen Jesu Christi sehnlich ergötzen kann«¹ som med ovennævnte Definition S. 403 f. af Gerhard af *modus docendi mysticus*, der ender med, at »was ins Hertz kommen soll musz aus dem Hertzen entspringen«. Men bedst kan det siges med Pauli Ord i 2 Kor. 1, 4—5.

Kristi Efterfølgelse træder dog ikke i Skygge for Kristi Forsoning. Man kan vel endda sige, at den første træder forholdsvis mere frem baade i den islandske og den danske Passionssang end i de fremmede Forlæg. Navnlig naar der bliver Tale om at lide under Spot og Spe. Da rejser det nordiske Frimandsind sig i Harmen over Uret og Vold lige stejlt hos den islandske Præst og den danske Bisp, og Træk, der i de tyske Forlæg har været brugt til at illustrere Jesu Forsonergerning, overføres ikke sjælden paa hans Efterfølgelse.

Den paaviste litterære Afhængighed stiller ogsaa de to Digtninge ind sammen paa rette Plads i den evangeliske Salmedigtning. Jeg sigter hermed til, hvad der skarpt er udtrykt af Althaus saaledes: »So viel Ausgezeichnetes auch in neuerer Zeit an wissenschaftlichen Arbeiten über das evangelische Kirchenlied geleistet ist, eine systematische Untersuchung seiner Quellen ist noch nicht in Angriff genommen. Diese Quellen liegen vor allem in der zeitgenössischen Gebetsliteratur«².

Man behøver blot at blade i Fischer und Tümpel: *Das*

¹) Min Bog om H. P. Pass., S. 186.

²) Jfr. Anf. Værk, S. 190.

deutsche evg. Kirchenlied for at faa et Indtryk af, hvor meget maaske ikke mindst de største tyske Salmedigtere — f. Eks. Johann Heermann og Paul Gerhardt — skylder Mollers *Meditationes sanctorum patrum* eller Arnds *Paradiesgärtlein* o. a. for deres Salmer. Eller man erindre, at H. Müllers *Geistliche Erquickstunden* næsten straks bliver sat paa Vers og hurtig ogsaa kan findes i danske Salmebøger¹.

Vi sidder altsaa ofte, uden at vide det, og synger en gammel Salme, som i Virkeligheden er en versificeret Stump af en Andagtsbog (f. Eks. »Jesu, dine dybe Vunder«). Dette kan altsaa for saa vidt ogsaa siges om Dele af de islandske og danske Passionssalmer.

Dog maa det bemærkes, at Kingo ikke arbejder med Andagtsbog, men med Kommentar; og navnlig maa det ikke glemmes, at der er den Forskel, at man hverken hos Kingo eller H. Pjetursson møder Paavirkning af den mid-delalderlige Mystik, som ikke mindst gennem katolsk Litteratur — især jesuitisk — havde faaet Indpas i de evangeliske Andagtsbøger².

Og det skal ogsaa fremhæves, hvor selvstændigt de til-egner sig og genføder de fremmede Indtryk. For Islændingen gælder det, at hans nordiske Djærvhed og naive Enfold har bevaret ham for de tyske brede og smagløse Udmalinger. »Der er ikke et Stenk af tysk Overfølsomhed og Jesusforelskelse i hans *Pass.*; det vilde ogsaa have staaet ilde til den folkelige Djærvhed og Kraft deri. Hans Stil er prægnant, hans Tone fin«³. Kingo har derimod staaet den tyske Barok saa nær, at han ikke kan faa saa fin en Attest. Ofte har han ladet sig friste af den tyske Skoles Overdrivelser, Smagløsheder og hule Patos og »Grædehikke«. Men naar han er helt sig selv, er han dog blot *dansk*, baade i Sind og Skind.

¹) F. Eks. i Paullis Psb., S. 463: »Een Christens Symbolum — Altid glad.«

²) Jfr. min Bog om H. P. Pass., S. 94 f.

³) Anf. Værk, S. 193.

Naar man ser bort fra den smagløse Efterdigtning af det fremmede, hvor den islandske Digter absolut staar renest og bedst, kan det være en Smagssag, hvem der skal sættes højest af de to i poetisk Inspiration, i Stil og Udtryksform. En Sammenligning skal ikke forsøges her; den vilde ogsaa halte. Thi »lige saa forskellige som de to Digtर्सjæle er, er ogsaa deres Kunst inderst inde. Hos Kingo ildfuld Begejstring og høj Patos, hos Hallgrímur stille Inderlighed og dyb Alvor; her gribende Stemning, der kalder andre til Deltagelse ved at male, hvad den ser, dér Sjælens Skriftemaal, der vækker til Eftertanke og Selvprøvelse ved prøvet Erfaring og ubestikkelig Tankegang«¹.

Sidst, men ikke mindst nævner jeg den Indflydelse, som Forhold og Folkelynnene har øvet paa de to Folks Passions-salmer. Formaalet har for en stor Del maattet rette sig derefter og er derfor blevet forskelligt, og hermed ogsaa Salmerne. »Det er i god Overensstemmelse med islandske Forhold og islandsk Folkelynnene, at den mest elskede islandske Salmedigtning blev, som det meget rigtig er sagt, en »Hus-Andagts-Messiade«, og at islandsk Aands ejendommeligste Tilskud til den kristelige Lovsang ikke blev Festsalmer til Menighedens Brug under den høje Kirkehvælving, men »Sjælens Enetale« med sin Frelser til den enkeltes eller Familiens Opbyggelse i det lavloftede islandske Hjem.«² Mens »Thomas Kingo er Psalmisten i det danske Kirkekor«.

Disse Momenter til en Sammenligning mellem dansk og islandsk Passionssang maa tale for sig selv alene. De kunde udføres i Enkeltheder og suppleres med Træk fra middelalderlig Passionsdigtning, især paa Island. Det vilde tjene til at klare Blikket for, hvori den Kingoske Passions-

• ¹) H. P. Pass., S. 196.

²) Se min Bog »Islands Lovsang« 1923, S. 112.

salmes virkelige Ejendommelighed bestaar. Men det vilde føre for vidt her.

12.

Opgaven her har været at gennemføre en litterærkritisk Undersøgelse, at vise, hvilken Betydning Arbejdet med Gerhards Kommentar — foruden med selve Lidelseshistories Tekst — har haft for Kingos Passionssalmers Tilblivelse.

Det er maaske det forsigtigste, at det til Slutning bliver nævnet, at jeg naturligvis er klar over, at hans Digtning har andre vigtige Forudsætninger.

Det har ogsaa stadig været fremme her, hvad han skylder Paavirkningen fra tysk Digtning, baade af ondt og godt — ikke mindst i formel Henseende.

Og det er givet, at al hans Digtning til Hovedforudsætning har den Sum af Oplevelser, menneskeligt og kristeligt, som hans Liv har givet ham, heri indbefattet den Paavirkning, han har faaet fra Tidens Vækkelsesbevægelser.

Fremhæves til allersidst skal den lige saa afgørende som dybtliggende og dunkle Forudsætning, der i Mangel af Forklaring maa nøjes med et Navn: Kingos Digtergenius.

Herom blot dette: her tror jeg, vi finder det egentlig »engelske« hos Kingo, indgaaet en sælsom Forening med det ligesaa »danske« hos ham. Thi er det ikke de to Hovedingredienser i den sære Blanding, som udgør Kingos Digtertemperament, og som der ikke har været set noget tilsvarende til i vort Lands Digtning hverken før eller siden?

Jeg spørger kun; jeg paastaar ikke; jeg vilde jo ikke kunne bevise en saadan Paastand.

Men for mig er det saadan, at Kingo er saa »dansk« som nogen, naar han f. Eks. digter:

O Jesu, gid jeg kunde,
Som jeg saa gerne vil,
Dig ære nogenlunde,
O hjælp mig selv dertil.

Det kan ikke siges simplere og mere stille.

Men i »Far Verden, far vel« og »Som den gyldne Sol frembryder« er der en høj Pathos, en Lidenskab og en billeddannende Kraft, som er ud over det »danske« — Grundtvig kan for mig godt kaldes større ogsaa i disse Henseender; men han overskrider ikke det »danske« eller det »nordiske« — og som jeg altsaa tror er »engelsk« eller, om man vil, »keltisk«.

Jeg finder denne Hovedingrediens beskrevet af Kingo selv i det sidste Hjertesuk i Sjungekor II:

Naar jeg, O Gud paa Havet er
Og Bølge-ryggen giennemskiær,
Da kand jeg mig erindre,
At i mig selv der er et Hav
Ræt ved min dybe Hierte-grav
Hvor sterke Storme tindre,
Og tunder om ved Dag og Nat,
Endog en Stand der for er sat,
Saa hver dog ikke kiender,
Hvordan det ulmer i min Barm!
Hvordan det pebler, naar jeg varm
Af Harm og Vrede brender,
Hvordan Bekymrings Storme gaar
I mine Aarers lønlig Vraa,
Hvor Frygt udi mig velter,
Hvor Blodet rutter om min Aand,
Hvor Pulsen pikker ved min Haand,
Til Hiertet nesten smelter!
Da seer jeg salte Taare-vand
Igiennem Øyet trilde kand
At viise mig dend Kilde,
Som i mit Bryst sin Udspring hâr,
Hvor salt dend er; hvor suur og baêr,
Og hvor den smager ilde!

Er det forbudt at lade Tanken gøre et Spring hen til engelsk Aand, som den har aabenbaret sig vældigst i Shakespeare, naar man kommer fra denne Hovedbestanddel af Kingos Digtertemperament og de Digte, der giver stærkest Udtryk derfor?¹ Og er det tilfældigt, at man

¹) Jfr. Holstein Rathlou: Anf. Værk, S. 155.

kan føle sig overrasket over Slægtskabet i Temperament, som det viser sig i en Salme som »Far Verden, far vel« af Kingo og i en Prædiken af Jón Vídalín?¹ Og kunde man i saa Tilfælde have Lov til at tale om noget fælles »keltisk«?

Jeg henstiller det som en Mulighed.

13.

Overgangen er stor, naar man gaar til Kingos Passions-salmer lige fra de foregaaende Salmebøgers gamle, ubehjælpsomme bibelhistoriske Rim eller ensformige Klager over Synden ved Korset.

Det nye er for det første den nye, gennemførte Versekunst. Dernæst Sammensmeltningen af Tekst og »Be-tractelse« eller Andagt. Endelig den lærde Mands Arbejde med Kommentaren, som har affødt smaa skriftmæssige Betragtninger.

Det er vel ikke mindst netop det nye Væld, der bryder frem i Passionssalmerne, der gør Vinterparten til et nyt Gennembrud i hans Salmedigtning.

Følte Kingo ikke selv dette? Var det ikke hans Digterstolthed først og fremmest at kunne pege paa Passions-salmerne, naar han skulde godtgøre det store Fremskridt i Forhold til den sidste Udgave af Paullis Salmebog?

I hvert Fald er det sikkert, at disse Salmer laa ham særligt paa Sinde de kritiske Aar, da han gik i Uvished om, hvordan det skulde gaa med Vinterpartens Salmer, om de skulde komme med eller ej i den nye Kirkesalmebog.

Han skriver i Brev til Professor Wandal af 28/11 1696: »Mine Passions-Sange veed Gud ligger mig meget i Huen, om de skulde forskydes«².

¹) Jfr. min Bog om Jón Vídalíns Postil, S. 377 ff.

²) Ligger der ikke udtrykt noget særligt baade ved Udarbejdelsen af Salmerne og deres Værdi for ham, naar han kalder dem Passions-Sange? »I dem har han aabenbart samlet det inderste i sin Forkyndelse« (Ludwigs). — Det var nu ogsaa i Fastetiden, Bispen skulde prædike.

Og i Brev til den samme af 28/1 1697: »at mine Passions-Sange finder nogen Sted blandt de andre; der betager mig noget af de Passioner, hvormed jeg en Tidlang har været betrykt. Den *grandiloquentia*, som Nogle støde sig paa er dog Danske, og kan ret vel af danske Folk forstaaes, endogsaa gemene, der tidt have mere Fattelse end somme Lærde tager sig vare for«¹.

Det er underligt at tænke paa, at det ikke var saa langt fra, at Kingos *Passions-Sange* ikke var kommet med i Kirkesalmebogen. Mon saa »Gak under Jesu Kors« var sunket hen i Forglemmelse nu? Men nu kom de altsaa med — selvom de blev sat til allersidst!

Og »derved reddedes en af den danske Kirkes største Skatte over i levende Brug«².

¹) Dsk. Kktid. 1846, Sp. 820 og 821.

²) Ludwigs: Thomas Kingo, S. 67.